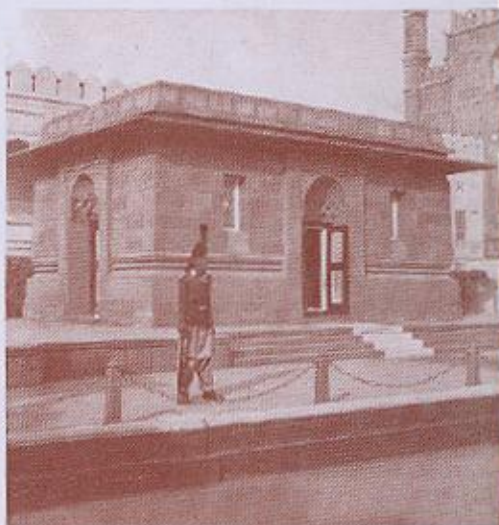

TÜRKÇE İKBALİYAT 1993

MEVLANA'NIN TÜRBESİ
(KONYA)

İKBAL'İN MEZARI
(LAHORE)

MÜRŞİDİLE MÜRİD – EBEDİ UYKUDA

İKBAL AKADEMİSİ PAKİSTAN
LAHORE

TÜRKÇE İKBALİYAT

1993

İKBAL AKADEMİSİ (PAKİSTAN)
DERGİSİ

DERGİ HAZIRLIL KURUMU
BAŞ YÖNETMEN:
PROF. MUHAMMAD MUNAWWAR

YAZI İŞLERİ SORUMLUSU:
DR. GHULAM HUSSAIN ZULFIKAR

YARDIMCI MÜDÜRÜ:
MÜHAMMAD SUHEYL UMAR

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
EM. ALBAY MASUD AKHTAR SHAIKH

MUAVİN:
DR. WAHEED İSHRAT

İQBAL AKADEMİSİ (PAKİSTAN)

GIFT

NOT: DERGİDE ÇIKAN YAZILARDAKI
FİKİRLER YAZI SAHİPLERİNE AİTTİR

TÜRKÇE
İKBALİYAT
(Turkish issue)

This Journal is devoted to research studies on the life, poetry and thought of Iqbal and on those branches of learning in which he was interested: Islamic Studies, Philosophy, History, Sociology, Comparative Religion, Literature, Art and Archaeology.

FIYATI: \$ 4 (post included)
Rs. 100

All contributions should be addressed to the Editor and Secretary, Editorial Board, Iqbaliyat (Turkish), 27-F, Model Town, Lahore Phone 856010/850725 or P.O.Box No. 1308 G.P.O Lahore. Each article must have its duplicate copy. The Academy is not responsible for the loss of any article.

İKBAL AKADEMİSİ (PAKİSTAN) DERGİSİ

TÜRKÇE İKBALİYAT

İÇİNDEKİLER

1. Türkçe İkbaliyat - bir Rüyanın Gerçekleşmesi Prof. Muhammad Munawwar. 1
2. İkbal'in Gençliğe Yaşayan Mesajı Dr. Ghulam Hussain Zulfikar (İngilizceden çeviren Zeynep Yazıcı). 7
3. Atatürk ve Muhammed Ali Cinnah Dr. N. Ahmed Asrar. 15
4. İkbal'in Edebiyata ve Siyasete Kathısı Prof. Muhammad Munawwar (İngilizceden çeviren Em. Albay Masud A. Shaikh). 25
5. İkbal ve Türkler Prof. Dr. Ahmed Bakhtiyar Ashraf. 45
6. Muhammad İkbal'in Tanrı'ya Yakarışı ve Tanrı'nın Yakarışına cevabı üzerine bir inceleme Dr. Erkan Türkmen. 55
7. İkbal'den Dörtlükler Dr. Şevket Bolu 71
8. İkbal ve Rumi - Mukayeseli bir Etüd Em. Hâkim Javed İkbal (İngilizceden çeviren Em. Albay Masud A. Shaikh). 79
9. Mürşid ile Mürid Dr. Şevket Bolu 85
10. Mehmet Akif ve Muhammed İkbal Dr. Mehmet Önder 101
11. İkbal ve Akıl Dr. Agha İftikhar Hussain 109
12. İkbal'in Felsefi Düşüncesinde Fen Bilgisinin önemi Dr. M. Raziuddin Siddiqui 129
13. İkbal, Cinnah ve Filistin Dr. Ghulam Ali Chaudhry (İngilizceden çeviren Halil Tokar) 143

FLORIAN KRALIC

KRATKA

1. Kratka izjava o radu ... (1918)
2. Kratka izjava o radu ... (1919)
3. Kratka izjava o radu ... (1920)
4. Kratka izjava o radu ... (1921)
5. Kratka izjava o radu ... (1922)
6. Kratka izjava o radu ... (1923)
7. Kratka izjava o radu ... (1924)
8. Kratka izjava o radu ... (1925)
9. Kratka izjava o radu ... (1926)
10. Kratka izjava o radu ... (1927)
11. Kratka izjava o radu ... (1928)
12. Kratka izjava o radu ... (1929)
13. Kratka izjava o radu ... (1930)

TÜRKÇE İKBALİYAT

1993

1883

ЛЮБКА ИКВАТІАУІ

TÜRKÇE İKBALİYAT BİR RÜYANIN GERÇEKLEŞMESİ

PROF. MUHAMMAD MUNAWWAR

TÜRKÇE İKBALİYAT
BİR RÜYANIN GERÇEKLEŞMESİ

PROF. MUHAMMAD MUNAWWAR

Prof. Muhammad Munawwar: İktal konusunda tanınmış bir bilim adamı. Pakistan hareketinin ünlü bir tarihçisi. Pakistan İktal Akademisi Müdürü, Lahore.

İkbal Akademisinin İkbaliyat dergisinin ilk Türkçe sayısını okuyuculara sunmakla şeref duymaktayız. Bu da milletimizin eski bir dileğinin yerine getirilmesi, bir rüyasının gerçekleşmesi olarak yorumlanabilir. Pakistan İkbal Akademisinin Müdürü olarak ben Akademinin uluslararası bir forumu, İslam birliği için bir müdürlük haline gelmesi uğrunda elimden geleni yapmaya devam etmekteyim. Amacımız, bu vesile ile İkbal'in düşünce ve nazariyatının kavrayışına bir yol açmak, modern çağda Müslüman ümmetin uyanışı ve yeniden canlandırılmasında yardımcı olacak ruhsal birlik ve uyum sağlamaktır.

İslam dünyası şu anda gayet üzücü ve kritik bir safhadan geçmektedir. Sömürücü güçler onu baskı altında tutmaya çabalamaktadırlar. Bu güçlerin en çok önem verdiği husus, İslam dünyasının modern bilim ve teknolojiye yoksun kalmasını sağlayarak Müslüman ülkeleri zayıflatmak, böylece bu ülkelerin daima sömürücü güçlerin uşakları durumunda kalmalarını garanti altına almaktır. Ne yazık ki İslam dünyası da çeşitli bölgesel varlıklara bölünüp tek bir millet kavramından çok uzaklaşmış bulunuyor. Allahın ipini sıkıca tutmaktansa Müslümanlar, renk, ırk, dil, ve bölgesel bağlılıkları iman ile eş anlamlı olarak kabul etmişlerdir. Tüm İslam ülkelerinde ne istikrar var ne de ilerleme veya kalkınma. Dış ve iç problemlerinin baskısı, toplu olarak Müslümanların güçlenmesi ve refahının yolunda büyük bir engeli teşkil eder. İslam dünyası tüm gayretiyle çalışıp ter dökmekte ise de ezelden beri hakkın düşmanlarının entrikalarından dolayı hedefimiz hâlâ çok uzaktır.

Modern çağın yaratıcı basirete sahip bir mütefekkeri olan İkbal' in düşünce ve felsefesindeki incelikler, derinden gelen bir düşünme çağrısı, ve amele olan tutkusundan dolayıdır ki İkbal Akademisi onun düşüncelerini çeşitli vasıtalarla

TÜRKÇE İKBALİYAT

milletlerarası seviyede sunmaktadır. Gayet merhametli bir gönüle sahip olan İkbâl hem tüm insanlığın geleceğini düşünüyor, hem de Müslümanlara din ve dünya ikisinde ruhsal kurtuluşlarına yol açacak prensipler tavsiye ediyor. Binaenaleyh, genel olarak tüm insanlık, özellikle de İslam dünyası bu aydın-görüşlü mütefekkirin düşünce ve şiirlerinden yararlanmalıdır.

Allame İkbâl bir şiirinde Allah'a söyle

yakarmıştır:

" Allah'ım, benim bir dileğim var

N'olur gözlerimin aydınlığını herkese

bağışlayıver".

İkbâl'in bu şiirinden ilham alarak İkbâl Akademisi, sınırlı imkânlarına rağmen, kitaplara ilaveten çeşitli dillerde bilimsel dergiler de yayımlamaya devam etmektedir. Bu işe Nisan 1960'ta uluslararası standartlara uyan ve İkbâl Review ismini taşıyan bir dergi ile başlamıştık. Üç aylık bu derginin ikisi İngilizce ikisi de Urdu olmak üzere senede dört sayısı yayımlanmaktadır. Bu dergi vasıtasıyla tanınmış milli ve uluslararası yazarlar İkbâl hakkındaki değerli fikirlerini okuyuculara sunarlar. İslam dünyasını yeniden canlandırmak, onu yeni bir ruh ile donatmak isteyen İkbâl'in şiirlerinin çoğu Farsça olduğu için İran, Afganistan, Pakistan ve Hindistan'a ilaveten Tacikistan, Azerbijan, Üzbekistan gibi ülkelerde de şiirlerini anlayanlar mevcuttur. Binaenaleyh İkbâl Akademisi 1986'dan itibaren İkbâliyat dergisinin Farsça sayısını da çıkarmaktadır. İran ve Pakistan'ın tanınmış bilim adamlarının yazılarını ihtiva eden Farsça İkbâliyat'ın şimdiye kadar 7 sayısı çıkmıştır. Böylece İkbâliyat dergisi Pakistanlı ve İranlı münevver bilim adamları için, İkbâl'in düşüncelerinin ışığında karşılıklı dostluk ve uyum yaratan bir forum haline gelmiş bulunuyor.

İkbâl Akademisi daha sonra İkbâliyat'ın Arapça sayısının yayımlanmasını da kararlaştırdı. Bu karar gereğince Arapça İkbâliyat'ın ilk sayısı 1991'de çıkarıldı.

Türkçe İkbâliyat'e gelince, bunun yayımlanmasını da çok

TÜRKÇE İKBALİYAT BİR RÜYANIN GERÇEKLEŞMESİ

eskiden arzu ederdik. Ma'nen bize çok yakın olan din kardeşlerimizi içeren ülkeler arasında Türkiye'nin özel bir yeri vardır. Tarihte İslam dünyasının kılıç taşıyan eli olarak ün kazanan Türkiye, yüzyıllarca İslamî halifeliğin emini rolünü oynamıştır. Batılı sömürgecilere hiç bir zaman baş eğmemiş tek Müslüman ülke Türkiye'dir. İktbal'in mürşidi olan Mevlana Rumi'nin mezarı da Türkiye'nin Konya şehrinde. İktbal'in şiirleri diğer tüm şair ve İslam mütefekkirlerinden daha ziyade, Mevlana'nın düşüncelerinin damgasını taşımaktadır. Hz. Rumi ile Allame İktbal arasındaki münasebetten dolayıdır ki Lahore ile Konya kardeş şehirler ilan edilmiştir. İslamî medeniyet ve kültürün muazzam bir beşiği olan Türkiye aynı zamanda İslamî değerlerin bekçisi rolünü de oynamıştır. Pakistan-Hindistan alt kıtasındaki Müslümanlar, Hilafet hareketinden ta günümüze kadar, Türk kardeşleri desteklemiştir. İktbal, ümit ve arzularının odak noktası olan Türkiye'de modern ve İslamî düşüncelerin kaynaşması ve içtihat konusunda yapılan çabalarla çok yakından ilgileniyordu. İktbal ile Türkiye'nin bilim adamları, mütefekkirleri, entelektüelleri ve ileri gelenleri arasında da derin bağlılık vardır.

Ruhî bağlara ilaveten Pakistan ile Türkiye bazı siyasi, ekonomik ve kültürel anlaşmalar vasıtasıyla da birbirine yaklaşmış bulunmaktadır. İki dost ülke Bağdat Anlaşması (daha sonra CENTO olarak adlandırılan savunma paktı), Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Anlaşması (yani RCD, daha sonra da ECO, veya Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) ve diğer birçok vasıtalarla aralarındaki dostluğu arttırmaya devam etmişlerdir. İslamabat ve Ankara aynı ülkenin iki şehri gibidir. Türkçe İktbaliyat vasıtasıyla biz Türkler ile Pakistanlılar arasında yüzyıllardan beri devam edegelen ruhi, fikri, siyasi ve zihinsel bağları daha da güçlendirmeye çabalıyacağız, inşallah. İktbal, şiir ve nesir yazılarının ikisinde Türkiye'nin tarihinden birçok yerde bahsetmiştir. Türkçe İktbaliyat'ın iki İslamî ülke arasında daha güçlü düşünsel yakınlıklar ve dostluklar yaratacağından eminiz.

Türkçe İktbaliyat'ın yayımlanmasında yakından ilgilenen bazı dostlarımızın büyük katkısı olmuştur. Ofisimizdeki yazışlarıyla ilgili arkadaşlarımıza ilave olarak bu konuda Dr. Ghulam Hüssain Zulfikar'ın da önemli bir rolü olmuştur. Bu

TÜRKÇE İKBALİYAT

sayının muharriki olan Dr. Zulfikar, kısa bir süre önceye kadar Urdu dilinin öğretmeni olarak Türkiye'de bulunuyordu. O bize derginin hazırlanmasında her adımda yol göstermiş, yardımını hiç esirgememiştir. Türkiye'deki Pakistan sefaretinde görevli arkadaşlar bazı yazıların tercümesinde ve kimi teknik konularda yardımda bulunmuşlardır. Türkçeyi gayet iyi bilen ,oldukça tecrübeli bir tercüman olan, ve çeşitli resmî mevkilerde bulunurken yıllar yılı Türkçe ile yakından ilgilenmiş olan Emekli Albay Masud Akhtar Shaikh, Türkçe İkbaliyat'ın yazışları müdürü sıfatıyla yazıların derlenme, tertiplenme, gözden geçirilme ve tercümelerinde samimiyetle ter dökmiştir. Onun devamlı destek ve işbirliği olmasaydı bu işler başarıya uğriyamazdı.

İş ortaklarımdan aziz Suhail Umar'ın çalışmalarını ve bu işe olan bağlılığını da övgü ile anmayı bir borç bilirim. O, her nevi durumlarda bu projeyi yakından izlemiş, bunu daima göz altında bulundurmuş, ve nihayet başarıya ulaştırmıştır. Ben ayrıca bu sayıdaki yazıların değerli sahiplerine ve tercüme eden arkadaşlarımıza da teşekkürlerimi belirtmek istiyorum. Türkçe İkbaliyat'ın yayımlanması bunların hepsinin emek ve çalışmalarının neticesidir.

Yüce Allah bize daha fazla olanak ve imkân bağışlar da biz gelecekte diğer Müslüman ülkelerin dilleri (örneğin Malaya dili, Bengali, Endonezia dili, ve uluslararası bazı diğer diller) vasıtasıyla da İkbal'in düşüncelerini okuyuculara sunarak bu sorumluluğumuzu yerine getireceğimizi umuyoruz.

PROF. MUHAMMAD MUNAWWAR

BAŞ YAZAR VE PAKİSTAN İKBAL AKADEMİSİ
MÜDÜRÜ

İKBAL'İN GENÇLİĞE YAŞAYAN MESAJI

DR. GHULAM HUSSAIN ZULFIKAR

İKBRADİN GENÇLİĞE YASAYAN
MİSALİ

**Dr. Ghulam Hussain Zulfikar: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Urdu Dili ve Pakistan Araştırmaları kürsüsü Başkanı,
İstanbul.**

Filozof şair İktbal Urduca ve Farsça şiirlerinde zaman zaman genç nesle hitap etmiştir. Şiirsel düşüncesinde gençliğe gereken önemi vermiştir. Kendine has benlik fikrini inceden inceye anlatırken, gençlere de dostlarına, akrabalarına, milletine ve geniş anlamda insanlığa hizmet edebilmek için kendilerini vazifelerini yapabilecek şekilde hazırlamalarını hatırlatır. İktbal gençlerin tabii dinamik niteliklerinin farkındadır. Kanlarının kaynadığını, duygularının, ilhamlarının, hayal güçlerinin hudutsuz olduğunu ve bunlardan çekinmediklerini bilir. Bu vasıflar yıkıcı faaliyetlere kolaylıkla yönlendirildiği gibi yapıcı faaliyetlere de yönlendirilebilir. Eğer ateşli gençlik, sağlam bir eğitim ve hayatta yüksek gayeleri hedefleyen güç ve cesaret elde edecek şekilde disiplin edilirse bütün insanlığın geleceği değiştirilebilir.

Bu fani dünyamıza gelen her insanoğlu, çocukluğun masumiyetinden başlayıp gençliğin fırtınalı günlerinden ileri yaşın olgunluğuna kadar çeşitli devrelerden geçer. İktbal, gençliğe mesajındaki ilhamını kendi fırtınalı çağındaki tecrübelerinden almıştır.

Gençlerin düşünceleri, ister açık olsun ister

kapalı,

Kalenderin gözünden uzak kalmaz;

Senin durumunu ben de biliyorum çünkü ben de

Yıllar önce aynı yoldan geçmişim.

İktbal eğitimin sömürgeci sisteminden hiç hoşlanmıyordu. Maddi eğitim ki, adına lüzumlu bilgiler deniyor, sömürgeciliğin baskısı altında sadece gayeleri kısıtlamakla kalmıyor, aynı zamanda manevi ve ahlaki değerlere de zarar veriyordu. Bu manevi değerlerden kopmuş maddi eğitim yeni nesiller için zararlıydı çünkü onları bencil ve kibirli genç insanlar haline getiriyordu. Gençler muhteşem mazilerinden uzaklaşıp batı

TÜRKÇE İKBALİYAT

medeniyetinin köleleri haline geliyorlardı. Mevlana Rumi ve Şeyh Sadi'nin izleri siliniyor, onların yerlerini Dante ve Milton'un fikirleri alıyordu. Yeni kurulan okullar ve bunlarda verilen derslerin sebep olduğu bu akademik sömürü, gençliği yavaş yavaş zehirliyordu. Bunun neticesinde gençler, kendi tarih ve kültürlerine yabancı hale gelip kendi benliklerini unutuyorlardı. İktbal, bu masumların sömürülmesinden derin bir üzüntü duyuyordu.

Dostların mektebinden kaçıyorum çünkü içinde
Benliği bilen ve koruyan gençler yok.

İktbal, modern okullarda eğitilen gençlerin dışa dönük olduklarını, görünüş ve etiketlerinin, güzel elbiselerinin, konuşmalarının parlaklığının, tartışmalarının, sportif faaliyetlerinin, herşeyin göz kamaştırıcı olduğunu kabul eder, fakat onlardaki fikirlerin ödünç alındığını söyler, onlarda orijinal ve yaratıcı hiçbirşey görmüyor, sadece batıyı lüzumsuz bir şekilde taklit etmeye alıştıklarını kınıyor.

Her ne kadar genç mektepli canlı görünürse de,
Ölüdür, nefsini Frenkten ödünç almıştır.

Dikkati çeken şiirlerinden Pir ve Mürid isimli şiirinde İktbal, manevi rehberi Mevlana Celaleddin Rumi'ye söyler.

Ah! Sıcak kanlı, genç mektepli
Frenk büyücüsünün zayıf avı.

Pir (Rumi) Müridine (İktbal) şöyle cevap verir:

Kanadı gelişmemiş kuş uçmaya kalkarsa
Her yırtıcı kedinin lokması olur.

Bugünlerde birçok zengin insan, çocuklarını sözde modern eğitim için yabancı okullara gönderiyorlar fakat bu modernlik bu masumları kendi milli ananelerinden çok uzaklaştırıyor ve onları kendi insanlarına, hatta bazı durumlarda kendi ailelerine de yabancı bir hale getiriyor.

Bizim ananevi eğitim sistemimizdeyse bilginin hem maddi hem de manevi kısmına önem verilirdi. Derslerin yanında

İKBAL'İN GENÇLİĞE YAŞAYAN MESAJI

büyüklerin manevi rehberliği, karakterin geliştirilmesinde önemli rol oynardı. Bu eğitim evde başlar, sonuçta da toplumun yararı için ideal insan ortaya çıkarırdı. İktbal bu eğitime bir misali ünlü beyitinde dile getirir.

Manevi feyzden mi idi, bir mektepte mi

öğrenmişti

İsmail'e evlatlık terbiyesini kim öğretti ?

Bu yüzden İktbal, genç nesillerin hayatta yüksek gayelere ulaşabilmesi için hem maddi hem de manevi yönden eğitilmeleri gerektiğini düşünür. Gençlik, körü körüne batıyı taklit etmemeli, aksine kendi sosyal çevresinin içinde yaratıcılığını kullanabilmelidir. Bu sebeple İktbal, kendi devrinin manevi rehberlerinin (msl. Şeyh) ananevi inzivalarını terketmelerini ister, genç nesillerin de zamanın şartlarına göre eğitilmesini tavsiye eder.

Ey haremın mürşidi! Tekkenin adabını terket,

Seher nağmelerimin amacını anla.

Allah senin gençlerini korusun,

Sen onlara nefsin terbiyesini, benliğe

kavuşmayı öğret

Batı onlara camcılık sanatını öğretti,

Sen onlara kayaları delmenin yolunu göster.

İktbal gençliğimize, insanlığa hizmet edebilmek için maddi ve manevi eğitim nasib etmesi için Yüce Allah'a dua eder. Şairin idrak ettiği bu ezeli ve ebedi gerçek, genç nesillere de açıklanabilir.

Gençlere seher feryadlarım bağışla.

Kol kanat ver tekrar bu şahin yavrularına !

Biricik arzum şudur ki Allahım benim,

Basiret nurum bütün müminlere ulaşsın !

İktbal'in meşhur Urduca şiiri "Sakiname" şekil ve taşıdığı

BAZIN TÜRKE İKBALİYAT

yüce fikirler açısından önemlidir. Bu şiirin 3. kısmının beyitlerinde İkbal tekrar yüce Allah'a yalvarır. Birinci ve sonuncu beyitler gençlik hakkındadır. Bu ise filozof şairin gençlik için taşıdığı gurur ve takdiri gösterir.

Aklı köle olmaktan kurtariver.

Gençlere, filozofların hocalığını yapabilecek
yetenek ver.

Allahım, lütfunla yeşildir milletin ağacı

Hâlâ yaşayabilmektedir bu millet kereminden.

Bağışla bize silkiniş, kıpırdanış imkânı

Ali'ninki gibi bir gönül, Siddik'inki gibi

istiyak;

Ümmetin ciğerine Muhammed'in aşkının

okunu sapla

Dünyayı bir daha hakim olma arzusunu uyandır!

Gök kubbende daima parlâsın yıldızlar

Selamette kalsın gecelerini ibadetle geçirenler

Gençlere ciğerin hiddetini lütfet

Keskin gözümü, aşkımı onlara nasib et!

"Benlik", İkbal'in şiirindeki fikirlerini oluşturan esas kavramdır. Bu yüzden birçok şiirinde, kendi oğlu Cavid de dahil olmak üzere, gençliğe hitap eder:

Gençlerinin benliği çelik gibi olan

Bir milletin kılıca ihtiyacı kalmaz.

İkbal, kendilerini tanıyan gençleri takdir eder. O, Khushhal Khan Khatak'ın şiirine ve Mehrab Gül Afgan'ın düşüncelerine temas ederek ideal gençliğin önemli özelliklerini açıklamıştır. Mehrab Gül Afgan, kendi kavminin gençliğinin ananevi özelliklerini şöyle anlatır:

Kabilelerinin göz bebeği olan genç,

İKBAL'İN GENÇLİĞE YAŞAYAN MESAJI

Gençliği iffetli, darbesi şiddetli olanıdır,

Savaşta O kükreyen aslan gibidir,

Barışta da Tatar'ın güzel ceylanı gibidir.

Khushhal Khan Khatak'ın ideal gençliği aşağıdaki beyitte ortaya çıkar.

En sevdiğim gençler

Yıldızlara kement atanlardır.

İkbal'in gözlemlerini ve gençliğe yaptığı tavsiyeleri okuduğumuzda, verdiği mesajın günümüz gençliği ve gelecek nesiller için daha da önem kazandığını görürüz. Bu vaziyetten çok tedirgin olan büyüklerimiz, gençliğin hiç bir zaman çevresinden memnun kalmadığından, her zaman kızgın olduklarından şikayet ederler. Bazen gençler, sosyal değerlere ve, vatanlarının yararına olmasına rağmen otoriteye isyan ederler. Burada üzerinde durulması gereken esas mesele, bu üzücü durumun neden ortaya çıktığıdır. Bundan kim mesuldür ve bunun çözümü nedir?

Bu sorular çok geniş, tabiatı nazik maddi ve manevi değerlerin ayırımının, son asırda din ve ilim arasındaki çelişkiyi doğuran eğitim esaslarının, ayrıca bu asırda ilim ve teknoloji sahasındaki muazzam ilerlemenin yanısıra ahlaki değerlerin yavaş yavaş ortadan kalkmasının anlatıldığı bir tartışma sahasının kapısını açar. Tabii ki bu, insanın başarılarının ve umumiyetle insanlığın, özellikle de değerli gençliğimizin yozlaşmasına yol açan başarısızlıklarının uzun bir hikayesidir.

Bu yazıda, İkbal'in günümüz gençliğine olan mesajını kısaca anlatmaya çalıştım.

Talking Books

**COMPLETE URDU POETICAL WORKS
OF IQBAL ON AUDIO-CASSETTES**

Recitations of Iqbal's Urdu poetry by renowned artists/vocalists, accompanied by back ground music. 23, one hour cassettes.

Producer : Seyed Razi Tirmizi
Music : Bakshi Wazir
Preparation : EMI
Price : Rs. 575 (per set)

**IQBAL ACADEMY PAKISTAN
P.O.BOX 1308, GPO, LAHORE, PAKISTAN**

ATATÜRK VE MUHAMMED ALİ CİNNAH

Dr.N. AHMED ASRAR

ATATÜRK VE MUHAMMED ALİ
ÇİNNAH

SELECTED HISTORICAL WORKS
OF MUHAMMAD ALI JINNAH

Edited by Dr. N. Ahmed Asrar
Translated by Dr. N. Ahmed Asrar

Volume I
Part I
Lahore
1974

PAKISTAN ACADEMY OF SCIENCE
PO BOX 100, GATEWAY, PAKISTAN

DR. N. AHMED ASRAR

Dr. N. Ahmed Asrar: Pakistan Sefarethanesi, Ankara'da Basın Ataşeliğinde görevli. Şu anda Mehmet Akif hakkında bir kitap yazmaktadır.

Türkiye ile Pakistan aynı tarih ve mirası olan, aynı inanc ve duyguları taşıyan, acılarını ve sevinçlerini paylaşan, coğrafi farklılıklara rağmen zor anlarda birbirini destekleyen ve dünyada birbirine belki de en yakın olan iki kardeş ülkedir.

Bu iki dost ve kardeş ülkenin tarihi, zaman zaman birbirine benzemiş, iki millet de çeşitli çöküş ve yükseliş dönemlerini yaşamış, biraz değişik zamanlarda da olsa yabancı hakimiyete karşı hürriyet ve istiklal savaşını vererek yüce hedeflerine ulaşmışlardır. İki milletin milli mücadelesinin kahramanları da birçok yönleriyle birbirine benzemektedir. Bu hususta ilk akla gelen isimler, milli şairlerimiz Dr. Muhammad İkbal ve Mehmet Akif Ersöy'dür. Doğum ve ölüm yılları birbirine yakın olan bu iki İslam şairi, yüreklerimizi, iman, şevk ve heyecanla doldurmuş, bize istiklale giden yolu göstermiştir.

Bunlardan sonra bizim için birinci derecede önemli olan isimler, Mustafa Kemal Atatürk ve Muhammed Ali Cinnah'ın adlarıdır. Türk ve Pakistan milletlerinin bu eşsiz önder, kurucu ve kurtarıcıları arasındaki benzerlikler, farklılıklardan daha çoktur.

İki liderin doğum tarihleri, birbirine yakın sayılır. Kaid-i-Azam (büyük önder) Muhammed Ali Cinnah 1876'da doğdu, büyük önder Atatürk ise, ondan 5 yıl sonra dünyaya geldi. Atatürk 1938'de vefat etti, Cinnah ise 10 yıl sonra 1948'de hayata gözlerini kapadı. Esas itibarıyla bir asker, ve Sakarya ile Dumlupınar meydan muharebelerinin muzaffer komutanı olan Atatürk, Türk milletinin zor bir anında liderliğini üstelendi. Uzun boylu, ince yapılı bir insan olan Cinnah ise, Batı kültürüyle yetişmiş, keskin zekalı, gözüpek ve parlak bir avukat olarak ün kazandıktan sonra siyasete atıldı. Atatürk, Osmanlı devleti'nin enkazı üzerinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran, harabe halindeki bir ülkeden, güçlü bir devlet meydana getiren bir siyasetçiydi.

TÜRKÇE İKBALİYAT

Cinnah ise, çeşitli hiziplere bölünmüş esaret, içinde yaşayan Hintli Müslümanları birleştiren, çağın en güçlü sömürgeci gücü olan İngiliz İmparatorluğu'na karşı çetin bir savaşa önderlik yapan, nihayet zamanın en büyük İslam Devletini kuran bir devlet adamıydı.

Atatürk, Cumhuriyetin kurulmasından sonra 15 yıl içinde birçok reform yaparak yeni devletin temellerini sağlamlaştırma fırsatından istifade etmiştir. Maalesef böyle bir fırsat bulamayan Cinnah, yeni doğan Pakistan devletini sağlam temellere oturtamadan ebediyete intikal etti.

Devlet işlerinde dinin rolüne dair iki liderin görüşleri de ayrı idi. Atatürk, laik bir devlet kurmuşken, Cinnah, Pakistan'ın gerçekten bir İslam devleti olarak dünya haritasında yer almasını yürekten istiyordu. Bu farklılıkları bir yana bırakırsak Atatürk ve Cinnah arasındaki benzerliklerin bir hayli fazla olduğunu göreceğiz.

Bir kere, Muhammed Ali Cinnah Atatürk'ün büyük bir hayranıydı. Cinnah, Türk milletinin kurtuluş mücadelesini kendine bir örnek, Atatürk'ü de bir rehber olarak seçmişti. Hector Bolitho, "Pakistan'ın Yaratıcısı Cinnah" adlı biyografisinde, Cinnah'ın, Atatürk'ün hayatı ve başarılarından nasıl etkilendiğini, ondan nasıl ilham aldığını dile getirmiştir. Ona göre Cinnah, kısa bir süre için siyasetten elini eteğini çekip oturduğu Londra'da 1930'ların başında, H.C. Armstrong'un, Atatürk'ü konu alan "Grey Wolf" (Bozkurt) adlı kitabını iki gün elinden hiç bırakmadan okudu, daha sonra da çok sevdiği kızına, "Bunu oku, güzel bir kitaptır" diye verdi. Bu kitabın Cinnah'ı muazzam bir şekilde etkilediği ortadaydı. O, günlerce kitabın kahramanı olan Kemal Atatürk'ten söz etti, o kadar ki, küçük kız babasına 'Bozkurt' diye sitem etmeye başladı. Yabancı bir yazar tarafından Mustafa Kemal Atatürk'e yakıştırılan "Bozkurt" lakabının kızı tarafından Cinnah için kullanılması ilginç değil midir?

Evet, "Bozkurt" gibi Cinnah da şaşkın ve dağınık Müslüman yığınlarından yepyeni bir millet yaratacaktı. Mustafa Kemal, Cinnah'ın çağdaşıydı. İkisinin de anaları muhafazakar ve dindardı. Cinnah da Mustafa Kemal gibi kendine güvenen,

ATATÜRK VE MUHAMMED ALİ CİNNAH

binaenaleyh okulun diğer öğrencileriyle fazla dostluk kurmaya pek hevesli olmıyan bir öğrenciydi. Kemal Atatürk, yabancı hegemonyadan kurtulmak, ve reformlar uygulamak isteyen bir milletin dikkatinin odağı idi. Onun gibi, Cinnah da, Hint kıtası Müslümanlarının umudu haline gelecekti. Bozkurt adlı kitabın bazı parçaları, Cinnah'ın Hint siyaset sahnesine tekrar dönmesine de teşvik etmiş olabilir. Hector Bolitho'ya göre adı geçen kitapta Atatürk'ün bazı sözleri, özellikle, Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü vurgulamak amacıyla iç ve dış düşmanlara yaptığı şu uyarısı, Cinnah'ı çok etkilemiş olabilir: "Efendiler, ne hisler, ne de hayaller siyasetimize tesir edebilir. Rüyaları ve gölgeleri bir yana bırakalım. Bunlar bize çok pahalıya mal olmuştur". Cinnah da hayallere paydos diyerek Londra'daki rahat yaşantısına son verecek, Hint yarımadasındaki gerçeklere göğüs germeye ve Müslümanların düşmanlarıyla boğuşmaya karar verecekti. Tabii, bu kararın çabuklaştırılmasında Muhammed İkbâl ve Liyakat Ali Han da etkili olacaktı.

Atatürk gibi, Cinnah da milletine yeni bir dünya görüşü sağladı,ve, devletin temelini demokrasi ve sosyal adalet üzerine kurmak istedi. O'nun gibi gerçekçi olup Pakistan milliyetçiliğinin temelini attı. Her ikisi de , din, dil, ırk, sınıf gözetmeksizin vatandaşlara eşit haklar verilmesine özen gösterdi. Batı emperyalizmine karşı olmalarına rağmen, Batının bilim ve teknolojisinin benimsenmesini istediler. Ayrıca, milletlerinin ekonomik kalkınma ve refah yolunda yürümesi için çaba harcadılar. İkisi de iç ve dış barışa inanan liderlerdi. Nitekim, Büyük önder Atatürk'ün dünyaca meşhur "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" sözü, Muhammed Ali Cinnah'ın 15 Ağustos 1947'de Pakistan'ın kuruluşunu ilan ederken kullandığı cümlede yankılanıyordu: "Amacımız, yurttta ve dünyada barış olmalıdır". Atatürk'ün "Öğün, Çalış, Güven" sözü, Cinnah'ın şu meşhur sözüne dönüştü: "İnanç, Birlik, Disiplin". Ayrıca, Cinnah'ın çalışma ile ilgili öğüdü "Çalış, Çalış, Çalış" da Atatürk'ün vecizelerini andırmaktadır.

Şimdi, biraz geriye dönüp Muhammed Ali Cinnah ile Mustafa Kemal Atatürk arasındaki manevi ve duygusal bağları yansıtan tarihi olaylara da bir göz atalım, zira, tüm karşılıklı

bağlılık ve iyi niyetlere rağmen, bu iki büyük lider arasında doğrudan temasların kurulduğunu gösteren herhangi bir delile sahip değiliz.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul, İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edilmiş, Osmanlı padişahı ise, işgal kuvvetlerinin kuklası haline gelmişti. 1920'lerin başında Avam Kamarası'nda İstanbul'un geleceği tartışılırken Hilafet Hareketinin korkmaz lideri Mevlana Muhammed Ali Cevher'in başkanlığında bir heyet Londra'ya vardı. Yunanlıların ve Ermenilerin Türklere karşı giriştiği propagandaya karşı koyan heyet, Türklerin davasını kamuoyuna açıklamak için elinden gelen çabayı gösterdi ve Başbakan Lloyd George ile yapılan görüşme esnasında "Türklere haksız muamele yapılırsa Hintli Müslümanlar buna suskun seyirci kalmayacaklar" diyerek Hintli Müslümanların duygularını açıkça ifade etti. Ne yazık ki, Türkiye'ye Sevr Anlaşması gibi haksız bir anlaşma empoze edildi. Tam o sırada, Yunanlılar İzmir'e çıkıp büyük bir katliama giriştiler.

Türk Kurtuluş Savaşının en ümitsiz anlarının yaşandığı 1921 yılında Yunanlılar Ankara yakınlarına kadar gelmişlerdi. Yunanlıların bu safdırıları karşısında Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin bazıları, başkentin, Kayseri'ye, hatta Sivas'a nakledilmesini isterken, Mustafa Kemal tüm İslam dünyasını ayağa kaldıran bir beyannameyi kaleme aldı. "Bütün İslam yüreklerinin bir kalp halinde çarpması için kendisini perişan eden Türk milletine müzahir olun" şeklindeki bu beyannamenin ardından ikinci beyannameye şu satırlar vardı: "İslamın her tarafta duçar-ı hezimet olan sancakları, Anadolu'da toplanmıştır". Bu iki beyanname Hint Yarımadasına varıncaya kadar zaten yer yerinden oynuyordu. Son derece üzüntü ve öfke içinde olan Müslümanlar Sevr Anlaşmasının iptal edilmesini istiyorlardı. Bu arada Mustafa Kemal komutasındaki kuvvetler Anadolu'da Yunanlılarla çarpışmakta, Hintli Müslümanlar da Türk Kurtuluş Savaşını tam olarak desteklemekte idiler. Ülke çapındaki ayaklanmadan dolayı huzurunu kaçıran İngiliz Hükümeti, 21 Mart'ta Müslümanların bir heyetini Londra'ya davet etti. Ağa Han başkanlığında Lloyd George ve kabinesiyle görüşme yapan heyet isteklerini kendilerine iletti. Heyet üyeleri 14 Mart

ATATÜRK VE MUHAMMED ALİ CİNNAH

1921'de Ankara Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Bekir Sami ile bir toplantı yaptı. Toplantıda Bekir Sami, Hintli Müslümanların Türk kardeşlerine sağladığı destekten dolayı minnet ve şükranlarını belirtmek için kelime bulamadığını ifade etti.

23 Haziran 1921'de Yunanlıların Anadolu'daki baskı ve katliamını protesto etmek amacıyla Londra'da bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda bir konuşma yapan Muhammed Ali Cinnah, İngilizlere, Türkiye hakkında Hintli Müslümanlara verdiği sözü hatırlattı, bunu unuttuklarından dolayı kendilerini kınadı ve politikalarının iflas ettiğini söyledi. Cinnah şu sözlerle de İngilizleri vicdan muhasebesine davet etti: "Bir Müslümanın, canından çok sevdiği o Türk topraklarının Yunanistan'a peşkes çekilmesine tepkisi ne olur sanıyorsunuz? Hele İstanbul'un İngiltere ve yandaşlarının silahlarının gölgesinde, mütteliklerin bir çıkar ve güvenlik aracı haline getirilmesine ne demeli? Şunu iyi bilmelisiniz ki, hiçbir zaman siz, Hindistan halkı veya Müslümanların iyi niyetine nail olamazsınız. Ve hiçbir zaman huzur bulamayacaksınız".

Hintli Müslümanların bu haykırışı mağrur İngilizleri dize getiremedi. Ancak, Hintli Müslümanların yapamadığını Mustafa Kemal'in kılıcı yapıverdi. Türk ordusu Yunanlıları Sakarya'da bozguna uğrattı ve bir yıl sonra 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar Meydan Muharebesi'nde yenip denize döktü. Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Anlaşması ile de Türk ve Hintli Müslümanların bütün istekleri kabul edildi.

Muhammed Ali Chinnah'ın başkanı bulunduğu Tüm Hindistan Müslüman Birliği'nin 30 Aralık 1921'de Ahmedabad'daki 14üncü kurultayında kabul edilen karar tasarısında Yunanlılara karşı kazandığı görkemli zaferden dolayı Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Atatürk tebrik edilmiş ve İslam dünyasına büyük hizmetlerde bulunduğu ifade olunmuştu. Kurultayda söz alan ünlü bir politikacı ve Urdu şairi Hasret Mohani, Trakya ve İzmir'in Türklere iade edilmesini, İstanbul, Boğazlar ve Marmara'dan bütün yabancıların geri çekilmesini istemişti. Yine Temmuz 1921'de Karaçi'de toplanan Hindistan Hilafet Konferansında kabul edilen bir karar tasarısında Gazi Mustafa Kemal ve Ankara Hükümetinin düşmanlara karşı kazandığı zaferler en güzel sözlerle övülmüştü.

Derken, 10 Kasım 1938 tarihine geliyoruz. Büyük Atatürk'ün ölüm haberi kara bulut gibi İslam dünyasına çöküyor ve Hintli Müslümanları yasa boğuyor. Hint yarımadasının her köşesinde cenaze namazı kılınıyor, gazete ve dergiler Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu için yazı ve fotoğraflar yayınlıyor ve Tüm Hindistan Müslüman Birliği'nin lideri Muhammed Ali Cinnah'ın talimatı üzerine taziyet ve anma toplantıları düzenleniyor. Bu yıl Hintli Müslümanlar için de kederli bir yıl oluyor. İki değerli evladı, aynı zamanda Türk milletinin büyük dostu olan şair Dr. Muhammed İkbâl ve Hilafet Hareketinin ikinci lideri Mevlana Şevket Ali ebediyete intikal ediyor. Bu da kaderin bir cilvesi değil midir? İşte bu kederli anda, yani Aralık 1938'de Müslüman Birliği'nin 28ci kurultayı Bihar'in Patna kentinde toplanıyor; Kürsüye, Muhammed Ali Cinnah geliyor ve bu iki liderden söz ettikten sonra şöyle diyor: "Vefat eden başka büyük şahsiyet, dünya çapında tanınan bir şahsiyet, Mustafa Kemal Atatürk'tür. O'nun ölümü, İslam dünyası için büyük bir darbe olmuştur. O, Müslüman Doğu'nun ileri gelen şahsiyeti idi. İran'da, Afganistan'da, Mısır'da ve tabii ki Türkiye'deki nüfuzu ile Müslümanların nelere kadir olduğunu göstermiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsında İslam dünyası büyük bir kahramanını kaybetmiştir. Önlerinde böylesine ilham veren bir örnek dururken, Hintli Müslümanlar karabatakta mı kalmaya devam edecekler?" Cinnah'ın bu sorusuna kurultaydaki delegelerin cevabı "Hayır" oluyor. Bundan sonra kurultayda şöyle bir karar tasarısı kabul ediliyor: "Tüm Hindistan Müslüman Birliğinin bu yıllık kurultayı, İslam dünyasının, gerçekten büyük bir şahsiyet, eşsiz bir general ve değerli bir devlet adamı olarak kabul ettiği Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün esef verici ölümünden duyduğu derin üzüntüsünü belirtiyor. Atatürk, Türk milletini, yenilgisi ve bozgunluğundan sonra birleştirip şahlandırdı. Avrupalı güçlerin muhalefetine rağmen, Türkiye'nin düşmanlarını hezimete uğrattı ve kısa bir sürede ülkeyi ön safta yeralan bir devlet haline getirdi. Aziz hatırı, dünya Müslümanları için büyük bir ilham kaynağı olacaktır."

Pakistan'ın kurucusu ve ilk Genel Valisi olan Kaid-i Azam tüm ülkelerle, özellikle Müslüman ülkeler ile diplomatik ilişkilerin kurulmasına büyük özen gösterdi. Türkiye ile diplomatik ilişkilerin kurulması ise, Pakistan ile Türkiye

ATATÜRK VE MUHAMMED ALİ CİNNAH

arasında yüzyıllardan beri süregelen dostça ve kardeşçe ilişkilerin bir sembolü idi. Pakistan'a atanan ilk Türkiye Büyükelçisi, ünlü şair Yahya Kemal Bayatlı idi. Pakistan'ın da Türkiye'ye atadığı ilk Büyükelçi, Müslüman Birliği'nin önde gelen bir politikacısı, tanınmış bir ilim adamı ve edebiyatçı, Mian Beşir Ahmed idi. 4 Mart 1948'de Yahya Kemal'in güven mektubunu kabul ederken Muhammed Ali Cinnah şunları söyledi:

"Tarihte, devlet adamlarınızın birçok alanlardaki başarıları, komutanlarınızın savaş alanlarındaki zaferleri, inkılaplarınızın giderek rayına oturması, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün doğuşu ve mücadelesi, eşsiz devlet adamlığı, cesareti ve basiretiyle milletinizi şahlandırması, bütün bu heyecanlı gelişmeleri Pakistan halkı iyi bilmektedir. Gerçekte bu alt kıtanın Müslümanlarında siyasi şuurun başladığı günden beri ülkelerinizin kaderi, tarafımızdan derin bir sempati ve ilgiyle izlenmiştir. Onun için, Ekselanslar, size temin ederim ki, Pakistanlı Müslümanlar ülkenize karşı büyük bir hayranlık duyuyor ve artık iki hür, egemen ve bağımsız devlet olarak Türkiye ile Pakistan, aralarındaki bağları daha da güçlendireceklerdir."

Türkiye ile Pakistan arasında artan dostluk ve işbirliği, Muhammed Ali Cinnah'ın, sözlerinde haklı olduğunu göstermenin yanısıra hepimiz için bir gurur ve kıvanç vesilesidir.

MUHAMMAD IQBAL'S
*The Reconstruction of Religious
Thought in Islam*

Edited and fully annotated by M. Saeed Sheikh, this is perhaps the most authentic and well researched edition of Allama Iqbal's classic work, abounding in insights from an Islamic perspective into metaphysics, mysticism, history, philosophy and modernism. Editor's preface, notes and annotations make it more accessible to the general reader by providing references and explanations not provided by the writer himself. pp.249 (H.B) Rs.120 (P.B) Rs.80 demmy size

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

PROF. MUHAMMAD MUNAWWAR

1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820.

КЪЛКІ
ІКВУГ.ІН ЕДЕРІАУЛУ АЕ СІАУСЕЛЕ

İkbal'in Hayatı

Allame İkbal 9 Kasım, 1877'de Sialkot'ta dünyaya geldi. Brahmin olan ecdadlarından Baba Lol Haj, 15ci yüzyılda, Zahiruddin Babür'ün Hindistan'da Moğol İmparatorluğu kurduğundan belki yüz yıl önce İslam dinine kavuşmuştu. Keşmir'den göç eden büyük babası Şeyh Muhammed Refik Sialkot'ta yerleşmişti (1). Ecdadları tasavvufu yakından ilgilenen İkbal'in babası Nur Muhammed ve annesi İmam Bibi dindar kişiler olarak tanınırlardı. Eğitimine bir camide başlayan İkbal, Arapça ve Farsça'yı orada öğrendi. Bu dillerde elde ettiği sağlam temel bilgisini Sör Seyyid Ahmed Han'ın bir dostu olan Seyyid Mir Hasan'a borçlu idi (2). İçten bir din adamı olan ve İkbal'in babası gibi tasavvufa meyil gösteren Mir Hasan'ın İkbal üzerindeki derin etkisini büyük şair kendisi de şükranlariyle ifade etmiştir.

1895'te Sialkot'ta (3) üniversite ikinci sınıfını bitirdikten sonra İkbal Lahore'a gidip Government Kolejine kaydoldu. 1897'de fakülteden mezun oldu, 1899'da da Master'ini yaptı. Government Kolejinde O, felsefe profesörü Thomas Arnold'un etkisine girmişti. 1905'te İngiltere'ye hareket eden İkbal, Cambridge Üniversitesinin Trinity kolejinden 1907 senesinde mezun oldu. 1908'de Trinity Teriminde avukatlık mesleğine kaydedildi. 1905 ile 1907 arasında felsefe konusunda Doktorasını yapmak için Almanya'da bulunmuştu, çünkü o günlerde İngiltere'deki üniversitelerde doktora yapılmazdı. Kasım 1907'de Münçen Üniversitesine sunduğu tez kendisine felsefe doktorasını kazandırdı (4). Tezin konusu "İran'da Metafiziğin Gelişmesi" idi. Doktora için üniversitede iki yıl kalma şartı da İkbal için sarfınazar edildi.

TÜRKÇE İKBALİYAT

İkbal çok zengin edebi, mistik, felsefi ve dini geleneklere varis olmuştur. O, İslam dinine ve Doğuya mahsus düşünce ve kültürün en iyisini emip hazmetmişti. Onu ilgilendiren konular arasında din, felsefe, siyaset, ekonomi, İslam dininin yeniden canlanması, ve insanlar arası kardeşlik yer almakta idi. Düz yazısı sadece millî dilinde değil, aynı zamanda İngilizcede de gayet kuvvetli idi. İki İngilizce eseri (5) bu lisandaki üstünlüğünü ispat eder. Ama onun en mükemmel ifade vasıtası şiir idi. Düşündüğü ve hissettiği her şey kendiliğinden şiir biçimini alırdı.

İkbal'in Eserleri

Urdu dilinde yazılan İlmul İktisat, yani İktisat Bilimi simli ilk eseri 1903'te yazılmıştı (6). İlk şiir kitabı Esrâr-i Hodî 1915'te çıktı. Bunu da Rumuz-i Bihodî (1917), Peyam-i Maşrik (1923), Zebşîr-i Acem (1927), Cavidnâme (1932), Pes çi Bayed Cerd Ey Akvam-i Şark (1936) ve Armağan-i Hicaz (1938) takip etti. Bütün bu eserleri Farsçadır (7). Ölümünden sonra basılan Armağan-i Hicaz'ın çoğu Farsça, küçük bir kısmı da Urduca şiir ve gazellerden ibarettir.

İlk Urduca şiir kitabı Bang-i Derâ 1924'te çıktı. Bunu 1935'te Bâl-i Cibril, 1936'da da Zarb-i Kelm takip etti (8).

Bang-i Derâ, İkbal'in şiir hayatının ilk üç safhasında yazılan şiirlerden seçme şiirlerini içerir. Bâl-i Cibril de İkbal'in Urduca şiirlerinin tam doruğudur. Gazeller, manzumeler, dördlükler ve nükteli şiirlerini içeren bu kitap, Müslüman ümmetin gönlünde samimiyet ve güçlü iman yaratmağa, Müslümanları gerçek iman sahibi yapmağa lazım olan önseziyi ve aklı sergiler. Zarb-i Kelm'e gelince, şair kendisi bu eseri "çağımıza karşı bir savaş ilanı" (9) olarak nitelmiştir. Bu kitabın başlıca konuları şunlardır: İslam ve Müslümanlar, eğitim ve terbiye, kadın, edebiyat ve güzel sanatlar ve Doğu ile Batının takip ettiği siyaset. Esrâr-i Hodî'de İkbal, "benlik" felsefesini açıklamıştır. Şair, tüm evrenin, benliğin buyruklarına boyun eğdiğini çeşitli yollarla ispatlamıştır. O, benliğin imhasını ayıplar. Ona göre hayatın amacı kendini tanımaktır. İkbal, kemale ermeden önce Benliğin hangi safhalardan geçmesinin şart

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

olduğu,au tayın eder, böylece Benliği tanıyan bir insanın dünyada Allahın halifesi görevini yapabilmesine yardımcı bulunur. Rumuz-i Bihodî'de şair, bir milletin yaşayabilmesi için İslamın emrettiği yaşam sisteminin en iyi bir nizam olduğunu ispatlar. Kişi, kendi kişisel özelliklerini kaybetmemeli, bir kere bunda başarılı oldu mu, arzularını millet uğruna kurban etmeğe hazır olmalıdır. Kişi, toplumdun bağlantısız olarak Benliği elde edemez. Peyâm-i Maşrik, meşhur Alman şairi Goethe'nin West-İstlicher Divan'ına bir cevap olarak yazılmıştır. Batının aşırı maddeciliğini kınyayan Goethe, Doğunun vereceği ümit-dolu bir mesajla ruhsal değerlerin yeniden canlanmasının mümkün olacağını umuyordu. Bunun üzerinden tam yüz yıl geçtikten sonradır ki İkbâl, duygu, ateş, ve dinamizmin gereğini vurgulayarak Batıya ahlakın, dinin, ve uygarlığın önemini hatırlattı. Onun açıkladığına göre ruhaniyetin anlamını kavramadan hayat yüksek seviyelere ulaşamaz.

Zebşîr-i Acem, Gülşen-i Râz-i Cedid Mesnevisini ve Bendegi Nâme'yi de içerir. Gülşen-i Râz-i Cedid'de, tanınmış şair Şebisteri gibi İkbâl de ilkönce bazı sorular sorar, daha sonra da kadim ve cedit anlayışa göre bu sorulara cevap verir, bunların pratik hayatımızı nasıl etkilediğini gösterir. Bendegi Nâme, aslında köleliğe karşı şiddetli bir kampanya niteliğini taşıyan bir eserdir. Şair, başkaları tarafından zaptedilmiş toplumların güzel sanatlarının temelinde yatan ruhu izah eder. Urduca gazellerin en iyileri Bâl-ı Cibril'de biriktirildiği gibi Farsça gazellerin en iyileri Zebşîr-i Acem'de bulunmaktadır. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu kitapta da İkbâl, geçmiş unutmamamızı, yaşamakta olduğumuz çağda başarılı olmamızı, gelecek için de hazırlıklı bulunmamızı ısrarla istiyor. Verdiği ders dinamik olmak, faaliyetlerden zevk çıkarmak, hayat ve savgi dolu olmaktır. İkbâl zimnen, herhangi bir biçimin gazel kadar güçlü ve canlı olmadığını da ispatlar. Cavid Nâme'de İkbâl'in örnek aldığı kişiler İbn Arabî, Maarri, ve Dante'dir. Kendini Zinde Rud (bir ırmak ismi, yaşam dolu nehir anlamına gelir) olarak tanımlayan şair, hocası olan Mevlâna RŞmi'nin kılavuzluğunda çeşitli semaları ve semavî tabakaları gezerek Yüce Allahın huzuruna varma,ve ilahî nşruyla temasa geçme şerefine nâil olur. Hayatın birçok problemi görüşülür, kendilerine bunların cevapları verilir. Bu çalışma gayet

ferahlattıdır. İktbal, milletlerine hainlik edenleri, örneğin İngilizlerin menfaatleri uğruna Bengal hükümdarı Navab Siracuddevle'ye ve Mysore hükümdarı Sultan Tipu'ya ihanet eden Bengallı Mir Cafer ve Dekkanlı Mir Sadik gibi hainleri özellikle çok kınar. Bu hainler hükümdarlarının yenilgisi ve ölümlerine, ülkelerinin de İngilizlerin köleliğine geçmesine neden oldular. Eserin sonunda oğlu Cavid'e hitaben İktbal, genellikle gençlere çağrıda bulunur, yeni kuşaklara yol gösterir.

Pes Ci Bâyed Kerd Ey Akvam-i Şark, Misafir isimli mesneviyi de içerir. İktbal'in hocası olan Rşmi, "Doğu Uykusundan Uyanıyor" diyerek hoş bir müjde duyuruyor. Gönüllü yoksulluk, ve hür insan konularını esinleyici bir şekilde yorumladıktan sonra İktbal, İslamî doktrinlerin ve tasavvufla ilgili âyinlerin sırlarını açıklar. Hindistan da dahil, çeşitli Müslüman ülkeler arasındaki çelişmelerden dolayı şair üzüntüsünü belirtir. Misafir isimli mesnevi Afganistan'a yapılan bir yolculuğu anlatır, Mesnevide, Hindistan'ın batı sınır bölgesinde yaşayan Pathan'lara, İslam dininin sırlarının öğrenmesi ve içlerindeki 'benliğin geliştirilmesi tavsiye edilmektedir.

Armağan-ı Hicaz iki bölümden ibarettir. Birinci bölümde Farsça dördlükler, ikincide ise bazı Urduca şiirler ve vecizeler yer almaktadır. Farsça dördlükler, şair kendi hayalinde Hicaz yolculuğu yapıyormuş izlenimini veriyorlar. Bu kısa manzumelerin en çarpıcı özellikleri düşünce bolluğu ve belirtilen duyguların güçlülüğüdür. Eserin Urduca bölümü modern çağın entellektüel akımlarının, ve sosyal ile siyasi devrimlerinin oldukça keskin bir yergisini içerir.

İktbal'in İngilizce Eserleri

İktbal'in iki İngilizce eserinden biri "The Development of Mataphysics in Persia" (İran'da Metafizik'in Gelişmesi)'dir. Bu Kitapta İran'da düşüncelerin devamı mevzuubahistir, ayrıca tasavvuf hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Yazara göre gerçek İslamî tasavvuf, kişinin uyuyan ruhunu uyaandırır, onda hayata dair yüksek düşünceler yaratır.

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

İkbal'in ikinci İngilizce eseri,"The Reconstruction of Religious Thought in İslam" (İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden Kuruluşu), onun Madras, Hyderabad,ve Aligarh'da verdiği altı konferansı içerir. İlk olarak 1930'da Lahore'da basılan bu kitap daha sonra (1934'te) Oxford Üniversitesi Basımevi tarafından yayımlandı. Başlıca konuları şunlardır: " Bilgi ve Dinî Tecrübe","Allah Kavramı ve Duanın Anlamı","İnsanın Egosu","Cebriye ve Kader", "İslam Kültürünün ruhu" İslamda Hareket Prensibi (İctihad)". Bütün bu konular İslam ve modern çağın ışığında gayet düşündürücü bir şekilde tartışılmıştır. Kitaptaki konferansların İngilizce metni Seyyid Nazir Niazi tarafından Urduca'ya tercüme edilmiştir. (10)

Mektuplar

Adları geçen eserlerine ilaveten İkbal, hem Urduca hem de İngilizce yüzlerce mektup da yazmıştır . Urduca mektupları on kitap şeklinde basılmıştır. Ayrıca O, Hindistan, Avrupa, ve İslam dünyasının sosyal, dinî, kültürel ve siyasi sorunlarının değişik yönleriyle ilgili, günlük hararetle konular üzerinde de demeçler verirdi. İkbal birkaç yıl Lahore'daki Government Kolejinde ve Puncab Üniversitesine bağlı Oriental Kolejde felsefe ve Doğu Bilimleri profesörü olarak çalıştı. Konferans ve demeçlerinin büyük bir kısmı kitap şeklinde yayınlanmıştır. (11) Hayatının son dört yılı hariç, diğer yıllarda İkbal, Lahore Yüksek Mahkemesinde avukatlık yapmıştır. Yaşamı boyunca herkesin kolayca girebildiği evinde düzenlenen akşam sohbetleri normal bir hale gelmişti.

Yoğun sosyal ve siyasi meşguliyetlerine rağmen İkbal, şiir yazmaya vakit bulabilirdi. Bu şiirler felsefe terennüm ederdi. A.K.Brohi bu konuda şöyle demiştir:

"Dr. İkbal hiç şüphesiz İslamın tanınmış bir felsefi şairidir. Yazılarında hiç eksilmeyen ilham kaynağı, ve estetik harikalar bulmak mümkündür. İslam dininin Kitabı Mukaddesi olan Kuran-ı Kerim'in anlayışının kolaylaştırılmasında İkbal'in katkısı dikkate şayandır. Aynı şekilde Peygamberimizin (S.A.V.) tüm dünyaya örnek olan hayatının İkbal tarafından değerlendirilmesi, gayet güzel bir şekilde biz insanlara

TÜRKÇE İKBALİYAT

yaşamımıza dair bir ders vermektedir." (12)

Basiret Sahibi bir İnsan Olarak İkbal

İkbal Londra'da hukuk ve felsefe talebesi iken tüm Hindistan Müslümanlar Birliği'nin Londra şubesine üye oldu. Yine Londra'da iken O mistik bir tecrübe geçirdi. Şöyle ki, yazdığı bir gazel yıllar sonra meydana gelecek olaylara dair kehanette bulundu. Söz konusu gazel, kaleme aldığı yazıların yazılış yıl ve tarihini kesin olarak belirttiği tek yazıdır. Mart, 1907'de yazılan bu gazelden önce veya bundan sonra İkbal, herhangi bir gazeline bu kadar önem vermemiştir. Bu gazelin bazı beyitleri şöyledir:

Artık Hicaz'ın sükûtu, çoktan bekleyen kulaklara
bir müjde getirdi:

Çöldekilere verilen vaatlerin yenilenmesine dair
bir müjde. (13)

Çölden atılarak Roma İmparatorluğunu altüst
eden aslan

Meleklerden duyduğuma göre bir daha uyanıp
kalkacaktır.(14)

Ey Batılılar! Allah'ın cihanı sizin bir mağazanız
değildir ki,

Ayarlı zannettiğiniz altın ayarsız çıkacaktır. (15)

Uygarlığınız kendi hançeriyle intihar edecektir.

İncecik dalda yapılan yuva, bilin ki payidar
olmayacaktır.(16)

Güçsüz karınca kervanı, gül yaprağını kayık
yaparak

Dalgaların keşakeşine rağmen karşıya
geçecektir.(17)

Gecenin zifiri karanlığında, yorgun kervanımla

19700

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

yola çıkacağım.

Ahlarım kıvılcım, soluklarım da alevler
saçacaktır. (18)

İkbal nezdinde bu gazel ilhamlı kehanetleri içerirdi. Bunu O, Aralık, 1931'de öğrencilere hitap etmek için Cambridge Üniversitesine çağrıldığında dinleyicilerine açıklamıştı. O yıl İkbal, İkinci Yuvarlak Masa Konferansına katılmak üzere Londra'da bulunmakta idi. 1907'de ilan ettiğini İkbal Cambridge'te şöyle zikretti:

"Şu anda Cambridge'te eğitim gören gençlere bazı tavsiyelerde bulunmak istiyorum Ateizme ve maddeciliğe karşı kendinizi korumanızı öğütlüyorum. Avrupa, devleti kiliseden uzaklaştırmakla en büyük hatasını yapmış oldu. Bu da kültürlerini maneviyetten yoksun ederek Avrupalıları ateist maddeciliğe yönlendirmiştir. Ben bu uygarlığın mahzurlarını bundan 25 yıl önce sezmiş, bazı kehanetlerde bulunmuştum. Bu kehanetler benim dilimden çıktılar ise de ben o zaman bunları tam anlayamamıştım. Yıl 1907 idi. Ondan altı veya yedi yıl sonra kehanetlerim kelimesi kelimesine doğru çıkıverdi. Avrupa'da 1914'te patlak veren savaş, Avrupalı ulusların biraz önce bahsettiğim hatalarının, yani devletin kiliseden uzaklaştırılmasının direkt ürünü idi." (19)

Burada vurgulanması gereken nokta, İkbal'in 1907'de ruhani bir mesaj aldığı, bu mesajın tam anlamının o zaman kendisine de müphem olduğudur. Bunun ne demek olduğunu o daha sonra kavradı. Yukardaki şiirler şairin kendisine dair de cesurca bir karar aldığına işaret ederler. Zamanın şartlarını göz önünde tutarak İkbal, Müslüman ümmete önderlik etmeye, ümmeti köleliğin siyah zindanından kurtarıp hürriyetin parlak alanına çıkarmaya karar verdi. Aynı mevzu daha sonra "Abdul Kadir Ke Nam", "Şam Ü Seher", "Cevab-ı Şekva", "Hızır-ı Râh", "Tulş-u İslam", vb. gibi manzumelerinde de tekrarlanmıştır. İkbal ümitsizliğe hiç kapılmazdı. Onun ilk ve en önemli kaygısı tabii Hintli Müslümanlar idi. O, İslamiyetin yeniden canlanacağı günün yakında doğacağından, Güney Asya alt kıtasındaki Müslümanların da bunda önemli rol oynayacaklarından emindi.

TÜRKÇE İKBALİYAT

Yüce Allah'ın muhteşem planı ve yardımına güvenen İktal, yeni bir dünya yaratmış, vücudumuza da yeni hayat bağışlamıştır. Sör Seyyid Ahmed Han'ın iki-ulus teorisini daha da ileriye götürdü. Şibli, Hasret Mohani, Amir Ali ve diğer Hintli Müslüman düşünür ve siyasilerin söylediklerinden istifade etti. Hindu ve İngilizlerin fısıltılarına kulak vererek altmış yıl kadar uzun bir süre Hindistan'daki karışık durumu yakından gözetliyen İktal, kendisinin de bildiğini nihayet halka ve halkın liderlerine, özellikle Kaid-i Azam'a şu şekilde sunar, onu ikna etmeye çalışır:

"İkimiz bu topraklarda sürgünler gibiyiz, ikimiz de sevdiğimiz vatana kavuşmaya havesliyiz." (20)

"İşte o sevdiği vatan Pakistan idi, bir vatan ki onun için o bir flütçü gibi flüt çalıp durmuş ise de doğuşuna şahit olmamıştır." (21)

İktal'in şiirlerinin bir çoğu aynı güdüden kaynaklanıyor. Bunun gelişigüzel bir örneği 1927'de basılan ve derin inancını açıkça belirten Zebşır-ı Acem'den alınan bir gazeldir:

Vaktin Hızır'ı Hicaz çölünün ıssız bir köşesinden
zuhur etmek üzeredir,

Kervan da bu pek uzak vadiden hareket etmek
üzeredir. (22)

Kölelerin yüzlerinde Padişahların heybetine
şahid oldum ben

Mahmud'un haşmeti Ayaz'ın tozunda
görünüyor.(23)

Ömür boyunca hayat, Kaabe ile puthanede
ağlaya durur

Belki de sırları bilen biri zuhur ediverir diye.
(24)

Samimi olanların içinden çıkan figan

Evrenin vicdanında yeni temeller atmak

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

üzeredir.(25)

Bu çalgıyı al elimden işim tamamdır zira,

Figanlarım kan olup çalgının damarlarından
akar artık. (26)

Yukardaki beş beyit bir kehanet niteliğindedir. Birinci beyitte Allame İkbâl, çağın önderinin zuhur etmesine az kaldığına, milletin kervanının da "bu vadiden" yola çıkacağına işaret eder. Beklenen liderin Hicaz'ın ortasından değil, pek uzak bir vadiden çıkacağına söylüyor İkbâl. Onun şiirlerinde Hicaz kelimesi bazan İslam milletini simgeler. Demek ki Hindistan yarımadasının Müslümanları yakın bir zamanda kendilerini başarıya kavuşturacak bir önder bulacak, başarıları da İslam'ın yeniden yükselişinin başlangıcı olacaktır.

İkinci beyitte İkbâl, yeni günün çok geçmeden doğacağını müjdeler. Eskiden köle olarlar yakında ihtişamlı ağalara dönüşecekler. Üçüncü beyitte O, "gören" kimselerin yüzyıllarda bir kere dünyaya geldiklerini hatırlatır. Bu "görenlerin" biri de ta kendisidir. Dördüncü beyitte İkbâl, dünyada tüm insanlığın vicdanını etkileyecek yeni bir ideolojiye, yeni bir prensibe işaret eder. Bu prensip, uğruna alt kıtadaki Müslümanların yakın bir zamanda çabalaşmaya başlayacağı, kendi geleceğini kendisi saptama hakkı prensibinden başka ne olabilirdi ki. Pakistan'ın kuruluşundan sonra bu hak, güçlü bir referans haline geldi. Yeni bir prensibin başlangıcını simgeliyen bu hak, Filipinler, Tayland, ve Kuzey Amerika gibi dünyanın çeşitli ülkelerindeki Müslüman azınlığa bir güdü olmuş, hâlâ da bir güdü olmaya devam etmektedir.

Beşinci beyitinde İkbâl, bağımsızlığa kavuşmadan ölümüne kavuşmuş olacağını söylüyor. O, en samimi duygularını simgeliyen şiirlerinin, hedefleri bağımsızlık olan Hintli Müslümanları bu hedefe doğru ilerlemeye teşvik edeceklerinden emin idi.

İkbâl ve Siyaset

Aralık 1930'da Allahabat'ta Tüm Hindistan Müslümanlar

Birliği'nin toplantısında başkanlık konuşmasını yaparken İkbâl, Hindistan'da Müslümanlar için ayrı bir devlet fikrini önerdi. Demek o güne kadar bu konudaki düşünceleri oldukça pekişmişti. İkbâl toplantıda şöyle konuştu:

"Ben Penjab, Kuzey Batı Serhat Eyaleti, Sind ve Beluçistan'dan oluşan bölgeyi ayrı bir devlet olarak görmek istiyorum İngiliz İmparatorluğu çerçevesi içinde veya bunun dışında kalan özgür bir devlet. Kuzey-Batı Hindistan İslam Devletinin kurulması, Müslümanların, hiç olmazsa Kuzey-Batı Hindistan'dakilerin nihâl alın yazısı gibi geliyor bana." (27)

Bir kere tohum toprağa ekildi, bu düşünce gelişip kök salmaya başladı ve çok geçmeden, nüfusun çoğu Müslüman olan Batı ve Doğu bölgelerde bir veya fazla Müslüman devletlerin kurulması şeklini aldı. Bunu biz, ölümünden sadece on ay önce, 21 Haziran, 1937'de İkbâl'in Kaid-i Azam'a gönderdiği bir mektubun aşağıdaki satırlarından öğreniyoruz:

"Hindistan'da barışın sağlanması ve Müslümanların, gayrı Müslimlerin hakimiyetinden kurtarılmasının tek yolu, yukarıda belirttiğim şekilde sınırları yeniden çizilecek olan Müslüman eyaletlerden oluşan ayrı bir federasyondur. Hindistan'da ve Hindistan dışındaki diğer uluslar gibi, Kuzey-Batı Hindistan ve Bengal'daki Müslümanlar kendi geleceğini kendisi saptama hakkına sahip olan uluslar olarak neden kabul edilmesin?" (28)

Allahabat'ta başkanlık konuşmasını yaptıktan sonra Müslüman bir devlet konusunda İkbâl'in derin bir uykuya daldığını zannederek kendisini kinayan bazı kişiler vardır. Ne var ki zanlarının gerçeklerle hiç bir alakası yoktur. Hiç şüphesizdir ki bu düşünce onun zihninde daima yaşayan bir fikir olarak kalmıştır. Tabii bunun olgunlaşması lazımdı, o da zaman alacaktı. İkbâl, alt kıtadaki Müslümanların ayrı bir ana vatana kavuşacaklarından emin idi. 21 Mart, 1932'de Lahore'da Tüm Hindistan Müslümanlar Konferansının yıllık toplantısında başkanlık konuşmasını yaparken de Allame İkbâl, Hindistan'daki milliyetçilik düşüncesini vurguladı, o zamanki ortamda alt kıtadaki Müslümanların acıklı durumunu da yorumladı. Eylül 1931'de Londra'da toplanan Yuvarlak Masa Toplantısına katılmış olduğu için İkbâl, Hindu ve Sihlerin Müslümanlara karşı

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

besledikleri köklü taassubu ve takındıkları uyuşmaz tutumu çok iyi biliyordu. O, İngiliz Hükümetinin ne düşündüğünü de dikkatle takip etmişti. Binaenaleyh İktbal, bu konudaki kuşkularını bir daha tekrarladı, Hintli Müslümanların korunması için de bazı tedbirler önerdi:

"Politikamızın temellerine gelince, bunlara dair elimde herhangi yeni bir öneri yoktur. Bunlar hakkındaki görüşlerimi Tüm Hindistan Müslümanlar Birliğine yaptığım konuşmada söylemiştim. Şimdiki konuşmamda diğer noktalara ilaveten, iki konuya değinmeyi düşünüyorum. Biri, Yuvarlak Masa Konferansının son safhasında heyetimizin oldukça tereddütlü tutumundan doğan durumu doğru bir şekilde değerlendirebilmeniz için size yardımda bulunmak, ikincisi de, son Londra Konferansında Başbakanın yaptığı ilânın, durumun bir daha dikkatli olarak gözden geçirilmesini icabettirdiği için bizce yeni bir politikanın geliştirilmesinin ne derecede uygun olacağını anladığım kadarıyla anlatmaya çalışmak." (29)

Bunu da hatırlamalıyız ki Mevlana Muhammed Ali, Ocak 1931'de vefat etmiş, Kaid-ı Azam ise Londra'da kalmıştı. Binaenaleyh, Hintli Müslümanlara uygun bir şekilde yol gösterme sorumluluğu ancak İktbal'e düşerdi. Kaid-i Azam'ın 1935'te Londra'dan dönüşüne kadar İktbal, milletin titiz bir koruyucusu rolünü üzerine almaya mecburdu.

"Müslümanlar Birliği ile Müslümanlar Konferansı küçük liderlerin birer oyuncuğı haline gelmiş bulunuyordu. Güven oyunu kaybettikten sonra bile istifalarını vermeyen bu liderlerin ne eyaletlerde bir teşkilatı vardı, ne de halka sözü geçerdi." (30)

Üçüncü Yuvarlak Masa Konferansı esnasında Londra Millî Birliğinin davetlisi olarak bir konuşma yapan İktbal, diğer dinleyicilere ilaveten, yabancı diplomatlar, Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası üyeleri, ve Yuvarlak Masa Konferansına katılan heyetin üyelerinden oluşan bir toplantıya hitabetti. Bu toplantıda O, Hintli Müslümanların durumunu uzun uzun anlattı, anayasal reformlardan önce toplumlar-arası probleminin halledilmesinde niçin ısrarlı olduğunu da açıkladı. İktbal, eyaletlere egemenlik verilmesinin önemini vurguladı, çünkü böylece nüfusun çoğu Müslüman olan eyaletler Müslümanların

haklarını, kültürel ananelerini, ve dinlerini koruyabilmek için gerekli yetkilere sahip olacaklardı. Merkezî bir hükümetin idaresinde yaşayan Müslümanların, boğucu bir Hindu çoğunluğuna karşı kendi kültürel ve dîni kişiliğini yitireceği muhakkak idi. 1930'da Allahabad'ta da dediğini tekrarlayan İkbâl, ikna edici mantığa dayalı görüşünün çok geçmeden halk tarafından da kabul edileceğine inandığını söyledi. (31)

Dr. Ambedkar ile yaptığı diyalog esnasında da İkbâl, Hintli eyaletlerin doğrudan doğruya İngiliz Hükümetinin kontrolü altında, ve merkezî bir Hindistan Hükümeti kurulmadan, egemen birer birlik yapılmalarını arzu ettiğini söyledi. O, Hindistan'da egemen Müslüman eyaletlerin kurulmasını tasavvur etmişti, çünkü birleşik bir Hindistan'da Müslümanların birçok bakımdan zarar göreceklerinden, özellikle Müslüman olarak kendi ayrı kişiliğini koruyamayacaklarından korkuyordu.

İkbâl'in, Aralık 1933'te verdiği , Yuvarlak Masa Konferansında Müslüman delegelerin tutumunu izah eden demec, Javahar Lal Nehru'nun demecine cevap olarak verilmişti. Nehru, Müslüman heyetin tutumunun "irticaya dayalı" olduğunu ileri sürmüştü. İkbâl'in verdiği cevap şöyle sona erer:

"Son olarak ben, Pundit Javahar Lal'a direkt bir soru sormalıyım. Hindistan'daki çoğunluk, 80 milyonluk bir azınlığın korunması için lazım olan en az koruyucu tedbirleri reva görmezse, (bu konuda) üçüncü bir partinin kararını da reddederse, ancak kendi çıkarına olan bir nevi milliyetçilikten bahsedebilir. o zaman Hindistan problemi nasıl çözümlenecektir? Bu durum sadece iki alternatifte yol verir: Ya Hindistan'daki çoğunluk kendini Doğuda İngiliz Emperyalizminin daimî temsilcisi olarak kabul etsin, ya da bu ülkenin seçim bölgeleriyle toplumlar arası problemlerinden kurtarılması için vilayetlerin sınırları dîni, tarihi, ve kültürel bağlara göre yeniden çizilsin." (32)

1935 yasasına göre Hindu çoğunluklu vilayetlerde kurulmuş Kongre hükümetlerinin davranışları, Allame İkbâl'in kuşkularını daha da güçlendirmişti. Bu vilayetlerdeki Müslümanlara gayet kötü muamele yapılıyordu. Bu acıklı durum, birleşik bir Hindistan'daki Müslümanların geleceğine dair

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

Allame İقبال'in beslediği endişeleri arttırmıştı. 1936 ve 1937'de Kaid-i Azam'a yazdığı mektuplarda O, Kuzey-Batı ve Doğudaki Müslüman çoğunluklu bölgelerden oluşan ayrı bir bağımsız devlete işaret eder. Artık İقبال, Allahabat konuşmasında işaret ettiği Kuzey-Batı bölge ile yetinmiyor.

Pakistan içinde ve dışarda da bazı çevreler, İقبال'in Hindistan'dan ayrı bağımsız bir Müslüman devleti kastemediğini ısrarla ileri sürüyorlar. Bu iddiaları katiiyen yanlıştır. Onun ne kastettiğini hem Müslüman yurttaşları hem de gayri Müslimler gayet iyi anlamışlardı. Yoksa Nehru ve onun gibileri neden Müslüman milliyetçiliğinin temelsiz bir görüş olduğunu ispatlamaya çalışıyorlardı? Mesela Nehru şöyle diyordu:

"Müslüman bir ulusa dair öne sürülen görüş sadece birkaç kişinin uydurduğu bir hayaldir. Basın bunun reklamını yapmasaydı, kimse bunu duymuş olmayacaktı bile. Birçok kişi buna inanıyorsa da gerçeklerle karşı karşıya gelince bu inanç da eriyip uçacaktır." (33)

İقبال ve Kaid-i Azam

Allame İقبال'in "çağın önderi" diye beklediği adam olan Kaid-i Azam'dan daha iyi onu anlayan kim olabilirdi? Allame İقبال'in kendisine yazdığı mektupların koleksiyonunun önsözünde Kaid-i Azam, 1938'de onun vefatından önce Hintli Müslümanların ayrı bir devletine dair İقبال ile görüş birliğine vardığını kabul eder ve şöyle der:

"Görüşleri esasen benimkilerle ahenkli idi. Nihayet Hindistan'ın karşı karşıya bulunduğu anayasal problemleri dikkatlice gözden geçirdiğimde onun görüşleri beni de aynı sonuçlara götürdü. Zamanla bu görüşler, Hintli Müslümanların birleşik iradesi olarak kendini Tüm Hindistan Müslümanlar Birliğinin 23 Mart, 1940'ta kabul ettiği ve halk tarafından Pakistan Kararı olarak isimlendirilen Lahore Kararı şeklinde belirtti." (34)

Yine, Hintli Müslümanlara aziz hedeflerine önderlik etmek için Kaid-i Azam Muhammad Ali Cinnah'a çağrıda bulunan da Allame İقبال idi. O, Sör Ağa Han, Mevlâna Hasret

Mohani, Nevab Muhammed İsmail Han, Mevlâna Sevket Ali, Bhopal Nevabı Hamidullah Han, Sör Ali İmam, Mevlevi Temizuddin Han, Mevlâna Ebül Kelâm Azad, Allame Maşriki ve bunlara benzer diğer daha tecrübeli Müslüman liderlere nazaran Kaid-ı Azam'ı tercih etti. Bunun da nedenleri vardı. İkbâl, ümmetin Hindistan'daki kısmının, hedefleri olan bağımsızlığa kavuşturacak "Hızır-ı Râh"ı Kaid-İ Azam'da bulmuştu. Allame İkbâl, bu konuda şöyle diyor:

"Çok meşgul bir adam olduğunuzu biliyorum ama sık sık size yazdığımı aldırılmıyacağınızı da umuyorum, çünkü Kuzey-Batı Hindistan'da, belki de tüm Hindistan'da patlamaya hazır fırtınadan milletin hasara uğramadan geçmesini sağlayacak tek adam sizsiniz ve sizden bunu beklemek de milletin hakkıdır." (35)

"İkbâl ke Huzur" isimli kitabında Seyyid Nazir Niazi'nin yazdığına göre, Hintli Müslümanların geleceğinden bahsederken İkbâl'in bazı arkadaşlarının görüşleri karamsarlığa çalıyordu. Bunun üzerinde İkbâl şöyle dedi:

"Bunun tek bir çaresi vardır. Müslümanlar Cinnah'ı güçlendirmeli, Müslümanlar Birliğine katılmalıdırlar. Hindu ve İngilizlere karşı birleşik bir cephe kurmakla Hindistan probleminin şu anda düşünülmekte olan çözümüne karşı koyabiliriz. Bunu yapmazsak, isteklerimiz asla kabul edilmeyecektir. Diyorlar ki isteklerimiz 'komünalizm' kokuyor. Bunun hepsi yanlış propagandadır. Aslında isteklerimizin amacı milli varlığımızı korumaktır." (36)

Ve şöyle devam etti:

"Dediğim birleşik cephe Müslümanlar Birliğinin önderliğinde kurulabilir. Müslümanlar Birliği ise ancak Cinnah'ın önderliğinde başarıya kavuşabilir. Artık Cinnah'dan başka kimse Müslümanlara önderlik edebilecek yeteneğe sahip değildir."(37)

Matlub-ul-Hasan Seyyid'in dediğine göre, 23 Mart 1940'ta Lahore Kararı'nın kabulünden sonra Kaid-i Azam kendisine şöyle söylemişti:

"İkbâl artık aramızda yoktur. Ama bugün hayatta olsaydı 'am istediğini yaptığımıza memnun olurdu." (38)

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

Bu iş burada bitmez. 29 Mart, 1937'de Kaid-i Azam'a gönderdiği bir mektupta Allame İqbal:

"Ülkenin diğer ilerici partileriyle işbirliği yapmaya hazırız ama bu gerçeği de unutmamalıyız ki ahlaki ve siyasi bir güç olan İslam'ın Asya'daki geleceği büyük bir ölçüde Hintli Müslümanların mükemmel örgütlenmesine bağlıdır" (39)

şeklinde yazmıştı.

İqbal'in 1926'da "Çağın Hızırı" olarak öngördüğü adam, kendini Muhammed Ali Cinnah'ın şeklinde belirtti. Bu "Hızır", Müslümanlar Birliği'nin bayrağı altında Hintli Müslümanları örgütledi, Hinduların hakimiyeti altında birleşik bir Hindistan devletinin kurulmasını öngören Hindu ve İngilizlerin planına karşı azimli olarak direnişte bulundu, Onun yetenekli önderliğinde yapılan birleşik çabalar neticesinde Müslümanlar, alt kıtanın Pakistan ve Bharat olarak ikiye bölünmesini başararak bağımsız bir ana vatana kavuşmuş oldular. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Allame İqbal'in kanaatine göre Hintli Müslümanları Pakistan'a kavuşturacak olan örgüt, Asya'nın diğer Müslüman topluluklarının savunmasından da sorumlu olacak, böylece, yeniden yükselen İslam'ın kervanı ümmetin merkezinden pek uzak bu vadiden yola çıkmış olacaktır. Bakalım Pakistan ne zaman ve nasıl bu ağır sorumluluğu üzerine almaya hazır olacak... İqbal'in gördüğü rüya işte budur.

Peygamberimiz(S.A.V.) buyurmuştur ki:

"Muminin ferasetinden sakının, çünkü O Allah'ın nuruyla bakar." (40)

Dipnotlar

1. İqbal'in ecdadları ve erken hayatına dair ayrıntılı bilgi için bk. Javid İqbal, Zinde rud (Urduca), Lahore,1985, bab I; S.N. Niazi, Dana-i Raz (Urduca), İqbal Academy, Lahore, 1977; Masud-ul-Hasan, Life of İqbal, 2ci cilt, Lahore, 1978.

2. Tafsilat için bk. Dr. S.S. Mahmud Hussain, Mevlevi Sayyid Mir Hasan, (Urduca), İqbal Academy, Lahore, 1981.
3. Bk. Dr. S. S. Mahmud Hassain, İqbal ki İbtidal Zindagi, (Urduca), İqbal Academy, Lahore, 1986.
4. Bk. Dr. S.A.Durrani, İqbal Europe Main, (Urduca), İqbal Academy, Lahore.,
5. Luzac, Development of Metaphysics in Persia, London, 1908 (Yeni basılışı: Bezm-i İqbal, Lahore, 1964); The Reconstruction of Religious Thought in İslam, Oxford University Press, London, 1934 (Yeniden basılışı: İnstitute of İslamic Culture, Lahore, 198)6.
6. İlmul İktisat, Lahore, 1903 (Yeniden basılışı: İqbal Academy, Karachi, 1955, ve Lahore, 1977.)
7. Bütün bu Farsça eserleri şairin oğlu tarafından bir araya getirilerek telif edilmiş, Külliyat-i İqbal (Farsi) başlığı ile Shaikh Ghulam Ali (Lahore, 1973) tarafından basılmıştır. Basıldığından beri bu kitap İqbal'in Farsça eserleri için en çok kullanılan bir kitap haline gelmiştir. Çeşitli dillere çevrilmiş eserleri için bk: Rafiuddin Hashmi, Kitabiyat-i İqbal, İqbal Academy, Lahore, 1977,s. 53-76,
8. Bütün bu Urduca eserleri, şairin oğlu tarafından bir araya getirilerek telif edilmiş, Külliyat-i İqbal (Urdu) başlığı ile Shaikh Ghulam Ali (Lahore, 1973) tarafından basılmıştır, Çeşitli dillere çevrilmiş eserleri için bk: Rafiuddin Hashmi, Kitabiyat-i İqbal, İqbal Academy, Lahore, 1977,s. 53-76. Basılmış kitaplarına alınmamış şiirleri için aynı referansın ss. 8-10'a bakınız.
9. Külliyat-i İqbal(Urdu) a.g.y. s. 463.
10. Nazir Niazi, Tashkil-i Jedid-i İlahiyyat-i İslami (Urdu), Bezm-i İqbal, Lahore, 1953. Yeniden basılmış 1983.
11. Ayrıntılar için bk. Rafiuddin Hashmi,a.g.y.,s.19-64.
12. İqbal and Quranic Wisdom, İqbal Academy, Lahore, 1985, s.7.

İKBAL'İN EDEBİYATA VE SİYASETE KATKISI

13. Külliyyat-i İqbal (Urdu), a.g.y., s. 140.
14. a.g.y.
15. a.g.y. s. 141.
16. a.g.y.
17. a.g.y.
18. a.g.y., s142.
19. Rafiq Afzal, Guftar-i İqbal(Urdu), Lahore, 1969, s.254.
20. S.A. Vahid, Studies in İqbal, Sh.Ashraf Ali, Lahore,1967, s.5.
21. L.S. May, İqbal, His Life and Thought, (1877-1983), Sh. Ashraf Ali, Lahore, 1947,s.259.
22. Külliyyat-i İqbal, Persian, a.g.y.,s.465.
23. a.g.y.
24. a.g.y.
25. a.g.y.
26. a.g.y.
27. L.A.Sherwani, Speeches, Writings and Statements of İqbal, İqbal Academy, Lahore, 3.baskı, 1977,s. 10.
28. Letters of İqbal to Jinnah, Sh. Ashraf Ali, Lahore, 1956, s.24.
29. S.A. Vahid, Thoughts and Reflections of İqbal, Sh. Ashraf Ali, Lahore, 1964,s.197-198.
30. S.M.İkram, Modern Muslim India and the Birth of Pakistan,(1858-1951), Lahore, 1965,s.253.
31. B.A. Dar, Letters and Writings of İqbal, İqbal Academy, Lahore, 1981.s. 70-75.
32. S.A.Vahid. a.g.y.
33. Nehru, J.L.,An Autobiography, Bodley Head, London, 1938,s.469.

34. Letters of İqbal to Jinnah, Sh. Ashraf Ali, 1942.Yeniden basılmış 1963, s.6.
35. a.g.y.,s.20.
36. Nazir Niazi, İqbal Ke Huzur, İqbal Academy, Lahore, Yeniden basılmış 1981,s.297.
37. a.g.y. ,s.298.
38. M.H.Seyyid, M.A. Jinnah, A Political Study, Elite Publications, Karachi, Yeniden basılmış 1962, s.231.
39. B.A.Dar, Letters of İqbal, İqbal Academy, Lahore,1978,s.249.
40. Faiz ul Qadir, Mustafa Babi al Halabi, Cairo.

İKBAL VE TÜRKLER

Prof. Dr. AHMED BAKHTIYAR

Prof. Dr. Ahmed Bakhtiyar Ashraf: Ankara Üniversitesi, Dil-Tarih-Coğrafiya Fakültesi, Urdu Dili ve Pakistan Araştırmaları kürsüsü öğretimdir. İkbaliyat, Urdu edebiyat ve piyes konuları üzerinde birçok değerli eserleri vardır.

Muhammed İktbal'in eserlerinin büyük bir kısmı, Türklerin ve kurtarıcıları olan büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün eşsiz cesareti, kahramanlığı, direnişii ve özgürlük sevgisine övgüyle doludur. Bu övgüye hakları da vardır. Şayet İktbal, Endülüs kadar Türkiye'yi de gezmiş olsaydı, eserlerinin daha da büyük bir bölümü mutlaka Türklerin güzelliği, iyi ahlak, iyi ve samimi davranışlarına övgü şeklinde olur ve kalbi Endülüslülere olduğu gibi, Türklere de sonsuz hayranlık duyardı.

İktbal'in Türkleri öğen şiirler yazdığı sırada İslam dünyası zor bir dönemden geçmekte idi. Tüm Müslüman ülkeler buhranlarla karşı karşıya bulunmakta idiler. Umutsuzluk ve karamsarlık Müslümanların kaderi olmuştu. O kadar ki kimsenin mukavemeti kalmamıştı. İlk, son, iç, dış, eski, yeni hepsinin sonunun felaket olacağı besbelli idi. Ancak, Allame İktbal, bu umutsuzluklarla dolu karanlık dönemde Türklerin cesaretinden ve özgürlük çırpınılarından fıskıran umut ışığını gördü. Zira tüm İslam dünyasında hiçbir zaman köle edilmemiş, köleliği kendi kaderi olarak kabul etmemiş, tam aksine sürekli mücadele ve direnişii sayesinde sömürgeci güçleri dize getirip, bağımsızlığını korumuş olan tek millet Türklerdi.

İbn-i Mâce, İbn-i Tufayl, İbn-i Rüşd ve İbn-i Bâce gibi Müslüman alimler, filozoflar ve bilim adamları bütün dünyanın fikir akımlarını etkiliyorlardı. Bu aydın ve filozoflar, yüzyıllar boyunca Avrupa'nın bilim ve kültür hayatına etkin olmaya devam ettiler. Ne var ki Avrupalı tarihçiler, bu Müslüman filozof ve bilim adamlarının büyük başarılarını tamamen ihmal ederek, yaşadıkları döneme "Karanlık Çağ" adını verdiler. Bu bakımdan biz de 19. yüzyıla "Müslümanların Karanlık Çağı" adını versek yersiz olmayacaktır. Çünkü, bu çağda İslam

TÜRKÇE İKBALİYAT

dünyasının tümü, kültürel, siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan çok gerilerde kalmış bulunuyordu.

19. yüzyılın son yarısında dünya Müslümanları tam çöküş içindeydiler. Zaten birkaç yüzyıldan beri duraklama, hareketsizlik ve gerilemenin bütün belirtilerini taşıyorlardı. Batıların sömürgeciliği ve yayılcılığı ise, bu çöküşü daha da hızlandırdı. Ayrıca Batılı ülkeler, Müslüman ülkeleri giderek daha çok sömürmeye başladılar. 1881'de Fransa, Tunus'u işgal etti. Ertesi yıl Mısır, İngiltere'nin pençesine geçti. 1899'da İngilizler, Sudan'ı da ele geçirdiler. 1911'de İtalyanlar Libya'yı işgal ettiler Öbür taraftan Rusya ve İngiltere, İran'ın içişlerine karışmaya başladılar. İran'ın kuzey bölgeleri Rusya'nın hakimiyetine geçerken, diğer tarafta İngiltere'nin nüfuzu arttı. Öyle ki, 1914'te patlak veren Birinci Dünya Savaşı boyunca Rus ve İngiliz kuvvetleri İran'da bulundular. Bu durum da ta 1921'e kadar devam etti. Hint Yarımadası'nda İngilizlerin egemenliği ise 1857'den önce başlamıştı.

Türkiye'nin durumuna gelince, 1914'te başlayan Dünya Savaşında 1918'de Almanya'nın yenik düşmesinden sonra Türkiye de teslim olmuş, müttefik kuvvetleri İstanbul'a hakim olup, ülkeyi parçalamaya azimli görünüyordu. Türkiye dağınık ve güçsüzdü. Hiç esir düşmemiş olan bir millet, neredeyse diğer Müslüman milletler gibi zincire vurulma noktasına gelmişti. Osmanlı Sultanı, Sevr Anlaşmasıyla tam bir kukla haline getirilmişti. Türk ordusu hem dağıtılıyor hem de silahsızlandırılıyordu. İşte İkbâl, bu durumu "Doğu'dan Mesaj" başlıklı şiirinde şöyle anlatmıştır:

"Mısırlılar Nil girdabına düşmüşler, muazzam bir file benzeyen Turanlıların himmet damarları gevşemiş,

Osmanlı devleti hadisaın pençesi altına düşmüş, ızdırap içinde.

Şark ve Garp onun dökülen kanlarından lâlezâra dönüşmüş.

Aşkta Selman tarzi ve usulü (İran aşkı) kalmadı. İran toprağı hâlâ var ama İranlı kalmadı.

Hayatın şevk ve harareti uçup gitti tiynetinden.

İKBAL VE TÜRKLER

Gönlünde o eski ateş dondu kaldı,
Hint Müslümanı midesinin kulu olmuş, kendini beğenmiş,
Gönlündeki din hissini koparıp atmış,
Müslüman, mahbublara mahsus şanını kaybetmiş,
Bir Halid, bir Ömer, bir Eyyub kalmamış."

(PEYAM-İ MAŞRİK)

İkbal, Türklerin acıklı durumunu "Hızır-i Râh" adlı şiirinde de şöyle anlatmıştır:

"Al renkli külâblılar dünyaya rezil oldu,
Zamanın nazlıları bugün çaresizdirler."

Haşemi, Mustafa'nın dininin namusunu
satıyor
Dayanıklı Türkmen, toz topraktır,
kanlar içinde.

(Bang-ı derâ)

Fakat bu arada, Çanakkale'de eşsiz yiğitlik ve sarsılmaz direnç göstererek, kahramanlık mertebesine yükselen bir mücahit herkesin umut ışığı oldu. O da Şark Cephesi komutanı Mustafa Kemal Paşa idi. 1919'da Yunanlıların İzmir'e girişi haberini Mustafa Kemal, Samsun'da iken aldı. Mustafa Kemal bir yandan Millet Meclisi'nin temellerini attı, bir yandan da dağılmış olan orduyu toparlayarak İnönü'de Yunanlıların ilerleyişini durdurdu. Sakarya Meydan Muharebesi'nde Yunanlıları hezimete uğrattıktan sonra da 1922'de muzaffer ordusunun başında İzmir'e girdi.

İzmir'den atılan Yunanlılar İstanbul'a yönelmiş olsaydı da tutunamadı ve Türk silahlı kuvvetleri, Büyük Komutan Atatürk'ün komutasında onları diğer müttefiklerle birlikte

TÜRKÇE İKBALİYAT

buradan da söküp attı. Böylece, tek taraflı, adaletsiz ve aşağılayıcı Sevr Anlaşması feshedilerek, eşitlik ilkelerine riayet gösteren Lozan Anlaşması (Temmuz 1923) imzalandı. Bu da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırladı ve Türkler kendi hürriyet ve istiklallerini koruyarak İslam dünyası için izlenmesi gereken bir örnek bıraktılar.

Gerçek şudur ki, Batılı ülkelerin sürekli saldırı ve kötü emelleri Türklerin azmini azaltmak yerine, daha da yükseltti ve onlar utanç verici bir hayata, şerefli bir ölümü tercih etmekle tarihe yeni bir kahramanlık sayfası eklediler. Yani İktal'in de dediği gibi: "Batının kasırgası, Müslümanı Müslüman yapıverdi".

İktal, İslam dünyasının çöküşünden şikayetçi olmasına rağmen, umutlarını Türklere bağlamıştı; çünkü o karanlık dönemde ancak kahraman Türk milleti kendi özgürlüğü ve bağımsızlığını koruyabilmişti. "Hızır-ı Râh" ve "Tulş-u İslam", İktal'in kesinlikle, Türklerin takdir edilecek zaferlerinden etkilenecek kaleme aldığı ilk uzun şiirleridir. Ancak, bundan önce de, Türklerin kahramanlığını öven şiirlerine rastlanmaktadır. Nitekim, İktal'in "Hz. Peygamber'in Huzurunda" isimli şiirinde hediye olarak sunduğu şeyin, Trablusgarp'ta şehit düşen Türklerin kanı olduğunu görüyoruz:

"Yalnız bir şey getirdim, size sunmak üzere,
Bir şişe kan ki, eşi yoktur cennette bile.
Bu, senin ümmetinin namusu, vicdanıdır,
Bu, Trablus şehitlerinin kanıdır."

"Fatma bint-i Abdullah" ve "Edirne Kuşatması" da bunun örnekleridir. Abdullah kızı Fatima adlı şiirinde İktal'in tasavvur ettiği yeni Müslüman nesil aslında, Türk milletinin ta kendisidir.

"Senin sessiz türbende bir fırtına esiyor
Senin kucığında yeni bir millet yetişiyor.
Onun gayelerinin genişliğinden habersizim ama,
Bu mezardan onun doğuşunu görüyorum.
Göklerin sonsuz uzantısında yeni yıldızlar doğuyor

İKBAL VE TÜRKLER

O yıldızlar ki, ışıklarından insanların gözleri mahrumdur
O yıldızlar ki zamanın karanlığından yeni çıkmışlardır
O yıldızlar ki parıltıları sabah-akşam sınırını bilmezler
Onların parıltısında hem yenilik hem eskilik var.
Hem de senin takdirinin yıldızı da yansıtıyor."

Ancak "Hızır-ı Râh"da İkbâl, Mekke Şerifi'ne karşı Türkleri ilk kez açıkça desteklemiştir. Şiirin ilk bentlerinde "Çalışkan ve dayanıklı Türkmenlerin" geçici yenilgisinden İkbâl'in üzüldüğü açıkça hissédilebilir. Ama bu milletin küllenmiş topraklarından yeni bir milletin doğuşu, İkbâl'e, tüm İslam dünyasına ümit verici bir mesaj göndermeye cesaret vermiştir. O, mutlak basiretiyle parlak bir geleceği şu şekilde müjdelemiştir:

İslamın gördüğü genel, özgürlük rüyasının,
Tabirini ey Müslüman sen bugün gör
Külü denizi yeniden yaratır
Bak öldükten sonra yine diriliyor bu yaşlı dünya
Benim hitabet aynamda gözlerini açır
Önündeki çağın belli belirsiz resmini gör.(Hızır-ı
Râh: Bang-i Derâ)

Bu kehanet kısa bir sürede gerçekleşti ve Türklerin İstiklal Savaşı zaferle sonuçlandı. Dr.Ghulam Hüseyin Zülfikâr'in dediği gibi; (1) "Bu düşündürücü şiir ve iman dolu mesajın yankıları henüz uzaktan duyulurken, hürriyetçi Türk milletinin görkemli başarısı Tulu-u İslâm,(İslâmın Doğuşu) nun yeni bir manzarasını şairin gözlerinin önüne serdi."

"Tulu-u İslâm" baştan sona kadar Türkler'in ve Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihi mücadelesinden etkilenerak kaleme alınan bir manzumedir. İkbâl'in manzumelerinde genellikle üç bölüm, üç zaman ve üç görüş yer alır. Yani; geçmişin görkemliliği, bugünün çöküşü ve geleceğin umudu. Ancak, bu manzume öylesine irticalen yazılmıştır ki, yarattığı hem ilk hem

TÜRKÇE İKBALİYAT

de son intıba gayet ümit verici ve coşturucudur. Bu nazımda bugünkü çöküntüye bir ağıt yoktur, aksine, bu şiir yeni bir dönemin müjdecisidir. Bu dönem de Türklerin Büyük Zaferiyle, modern Türkiye'nin kurulmasıyla başlamıştır. Bundan böyle, "Avrupa'nın hasta adamı"nın ağır uykusu devri de geçmişte kaldı. Yıldızların sönüp yok olmasıyla pırıl pırıl bir gün doğdu. Doğu'nun ölmüş damarlarında yeniden kan akmaya başladı. Artık, Şark'ın çözümü için gerekli olan irade gücü ve yaşama sevinci, Türklerin millî vücuduna iyice yerleşti, Mütteliklerin askerî gücü, silah ve araç-gereçleri, İkbâl'in uzağı görebilen gözlerini kamaştırmadı ve O, Gazi Mustafa Kemal'in başarısını gün gibi görebiliyordu.. Nitekim, şöyle sesleniyordu:

"Şirazlı Türk, Tebriz ve Kabil'in yüreğini çaldı,
Saba, çiçeğinin kokusundan kendi yoldaşını yaratır.

(Tulu-u İslam: Bang-ı Derâ)

Ve aynı manzumede İkbâl, Mustafa Kemal Atatürk'ü kastederek, şu meşhur şiirini yazmıştır:

"Binlerce yıl nergis kendi körlüğü yüzünden dövünür
Çok zorluklarla bahçede gözü keskin biri doğar"

İkbâl, Atatürk'ü fikrinin odak noktası yaparak, Müslümanların tabiatını, 'hayatın imkânlarının emini' olarak nitelendirdi. Gerçekten de Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin, kendi bağımsızlığını koruması bile tehlikeye girmişken, yeni yeni imkânlar buldu ve Türk milleti öyle baş döndürücü bir mucize yarattı ki, yüzyıllardan beri hemen hemen hepsi, yabancı boyunduruğunun altına girmiş olan Müslüman ülkelere bir ümit kaynağı oluverdi.

"Milletin hürriyetçilerinin kervanı ne kadar şanlı yürüyor

Zindanlarda yüzyıllardır bekleyenler kapılarından hayretle bakıyor."

Ve İkbâl şu şiirini söylerken de Türk milletinin kahramanlık ve zaferlerle dolu neredeyse bütün tarihini gözlerimizin önüne serdi:

İKBAL VE TÜRKLER

"Dünyada hayatın devamı sağlam imandan olur,
Ki Turanlı, Almandan daha dokuz canlı olduğunu
ispatlamıştır."

Almanlar yenilgiye uğrayınca cesaretini de kaybetti ama Türkler elverişsiz şartlara ve çaresizliklerine rağmen, Dumlupınar, Çanakkale ve Sakarya'da büyük zaferler kazandılar.(2)

Türkler, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Yunanlıları ve müttefikleri söküp denize atmakla da kalmayıp, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini de atıp kalkınma yolunda ilerlemeye başladılar. Yunanlılar büyük hazırlıklar yaparak Türkiye'ye girmişti. Onlar, Türkiye'yi paylaşmaya hazırdılar, kendi askeri güç, silah, araç ve gereçlerini güveniyorlardı. Mekke Şerifi de onlardan yanaydı. Ne var ki çaresiz ve yalnız olmalarına rağmen Türkler, Yunanlıların bütün çabalarını boşa çıkardı ve onları büyük bir yenilgiye uğrattılar. İkbâl, "Tulu-u İslâm"ın aşağıdaki bendinde işte bu olayları anlatmıştır:

"Kartalın gücüyle saldıranlar tuysuz, kanatsız kaldılar
Akşam yıldızları şafağın kanına batıp doğdu
Su altında yüzenler denize gömüldü
Dalgaların darbesini yiyenler ise inci olarak çıktı
Kimya ilminden övünenler yoldaki tozlara döndü
Yere yüz sürenler ise iksir yapıcı oldular
Yumuşak yürüyen ulağımız hayat müjdesi getirdi
Şimşeklerden haber alanlar ise habersiz kaldı
Pir-i haremın dar görüşlülüğü haremı rezil etti
Tatar (Türk) gençler ne kadar da uzak görüşlü çıktı
Uzayda uçan melekler yeryüzüne söylüyor ki
Bu topraklılar daha canlı, daha hareketli, daha dinamik
çıkıtı
Dünyada iman sahipleri güneş gibi yaşar

TÜRKÇE İKBALİYAT

Burada batar orada çıkar, orada batar burada çıkarlar

Milletin tamiri için inanç fertlerin sermayesidir

Bir milletin takdirini şekillendiren güç budur."

Bu manzumenin yanısıra İkbâl'in, "Mustafa Kemal Paşa'ya Sesleniş" şiiri de okunursa, onun, kılıçsız ve sipersiz savaşan Türk milletinin cesaret verici cihadı, ve şehadet zevkinden ne kadar etkilendiğini görebiliriz:

"Bir millet var, biz onun varlığıyla ulaştık,

İlahi kanunların gizli gerçeklerine.

Bir bakışla yön verdi bizlere, dağları aştık,

Dünya güneşi olduk, bir kıvılcım yerine.

Koş Mustafa Kemal koş, atın çatlayana dek

Bizi tedbir mat etti, sana tedbir ne gerek?"

-
- (1) İKBAL- EİK MUTALAA, İKBAL AKADEMİSİ, PAKİSTAN (1. Baskı), 1987, s.186.
 - (2) Ayrıntılar için bakınız, Lord Kinross, "Atatürk, the Rebirth of a Nation", Londra, 1966.

**MUHAMMED İKBAL'İN "TANRI'YA
YAKARIŞI VE TANRI'NIN
YAKARIŞINA CEVABI" Üzerine Bir
İnceleme**

Dr. ERKAN TÜRKMEN

MİHAMMED İBRAHİM TANKRİYA
YAKARISI VE TANKRİNİN
YAKARISINA GEVARTI Üzerine Bir
İnceleme

DR. ERKAN TÜRKMEN

Prof. Erkan Türkmen: Selçuk Üniversitesi, Konya'da görevlidir. Pakistan edebiyatıyla yakından ilgilenir. Bu konudaki araştırmaları hem Pakistan'ın hem de Türkiye'nin değerli dergilerinde yayınlanmaktadır.

Muhammed İkbâl, 1905-1908 yılları arasında Avrupa'da tahsilini tamamladıktan sonra, daha önceki milliyetçilik düşüncesini bir tarafa bırakarak, masum Hint Müslümanlarının ve dünyanın boynuna bir ejder gibi sınıksız sarılmış İngiliz emperyalizminden vatandaşlarını kurtarmak için çeşitli çarelere başvurmuştur. Usta bir Urduca şairi olduğu için sanatını bu yönde kullanmıştır. Bunca mücadeleden sonra 1947'de kurulan Pakistan'ın gelişmesinde halkı coşturan ve onları müzminlikten kurtarıp dinamik bir İslâm anlayışına sevk eden İkbâl'in ünlü şiirleri arasında "Şekva ve Cevab-i Şekva" en başta gelenidir. Yazdığı Farsça şiirlerden gerek tema, gerekse ton bakımından çok farklı olan bu manzumesi, türü bakımından fevkalâde bir yenilik arz etmektedir. Müslüman devletlerin Batıya karşı zayıf düşmesi ve yanlış bazı tasavvufî fikirlere kapılıp hareketsiz ve pasif kalmaları, İkbâl'in böyle bir menzumeyi yazmasına sebep olmuştur. Başlıca amacı haksızlıklara karşı suskun ve çaresiz görünen Müslümanlara yeni bir ruh vermek ve İslâmın ilk asırlarda sahip bulunduğu dinamizmi, yeniden canlandırmaktır. İkbâl gerçekten de bu amacına ulaşmış, sayılı şairlerden biridir. Pakistan kurulmadan önce o'nun bu şiirleri, hemen hemen herkesin dilinde idi.

Manzume iki bölümden ibarettir: "Şekva" yani "Tanrı'ya yakarış" ve "Cevab-i Şekva", yani Tanrı'nın bu yakarışa cevabı. İki bölüm 94 beyitten ibaret olup Nisan 1911'de İkbâl tarafından "İslâmı Koruma Cemiyeti"nin(Encümen Himayet-i İslâm) genel toplantısında okunmuştur. Üslubuna vermek için remel veznini

TÜRKÇE İKBALİYAT

kullanmıştır. Manzume, şekil itibariyle müseddestir. İkinci bölüm 1913'te tamamlandı (1). Bastırılarak halkın önünde okundu ve anında satıldı. Elde edilen para "Balkan Savaşı Derneği"ne bağışlanarak Türkiye'ye yollanmıştır (2). Aynı şekil ve vezinde olan bu bölüm 108 beyitten ibarettir.

İkbal'in bu tür İslami şiirlerinde daha önce Urdu edebiyatında rastlanmayan ayrı bir tat, heyecan ve burukluk vardır. Eğer İkbal'in şiir sanatının dehasını öğrenmek istiyorsak, onun dini şiirlerini okumak gerekir (3).

Birinci bölümün temasına gelince; İkbal çaresiz kalmış bir Müslümanın ağzıyla Tanrı'ya şikayet dilekçesini yazarak Müslümanları unuttuğunu ve ihmal ettiğini dile getirir ve sözüne şöyle başlar:

Neden zararlı çıkayım, kârımı hiç düşünmeyeyim,
Yarınımı ihmal edip hep geçmişin kederini çekeyim,
Bülbülün feryadını dinleyeyim ve kulak kesilip kalayım,
Dildaşım, ben gül değilim ki sessiz kalayım.
Bana konuşma niteliğim cesaret verdi,
Tanrı'ya (hâşa ki) ağzımdan şekva çıktı (4).

(1. bent)

Ezelden beri Senin zât-i kadimin vardı,
Çiçek bahçeyi süslerdi ama kokusu henüz yayılmamıştı,
İnsaf şarttır ey lütfu herkese bol olan Tanrım,
Gülün kokusu nasıl yayılırdı eğer yel olmasaydı?

Bütün bu perişanlık adını yaymakla teselli bulmak
içindi,

Yoksa Senin Mahbub'unun (S.A.V.) ümmeti deli
miydi?

(3. bent)

Yani, "Tanrım, Senin eskiden beri var olan Zâtın bir

MUHAMMED İKBAL'İN "TANRI'YA YAKARIŞI VE TANRI'NIN YAKARIŞINA CEVABI" Üzerine Bir İnceleme

çiçek gibi mevcuttu fakat O'nun kokusunu biz Müslümanlar yaydık; bir yel misali" diyen İktbal, Müslümanların kahramanlıklarını dile getirerek tarihteki olaylara değinir ve şöyle devam eder:

Biz yaşamımızda savaş zahmetlerini çektik ise kimin için?

Öldük ise de yalnız adını yüceltmek için,

Değildi kılıç sanatımız, kendi devletimiz için,

Dünyada canlarımızı feda ettikse acaba para için mi ?

İli 10

Eğer milletimiz mal için, altın için ölseydi,

Put satmak yerine putları kırmayı neden yeğlerdi ?

(7. bent)

Son mısra Gazneli Mahmud'un Somnat Kale'sinde kırdığı putlara işaretler. Mahmud büyük bir çabadan sonra Somnat Kale'sini fethedince orada bulunan en büyük heykelin kırılması için emir verir, fakat Hindular Sultanın ayağına hazineler koyarak böyle bir fikirten caymasını isterler ise de Sultan: "Ben putperest değilim, putları kırarım" diyerek heykeli kırdırıştır. Bir rivayete göre içi boş sanılan heykelden çok kıymetli taşlar ve hazineler dökülmüştür.

İktbal, bütün bu fedakârlıkların Allah için yapıldığını belirterek, İslâm birliğinin en güzel örneğini şöyle dile getirir:

Savaşın tam ortasında eğer geldi mi vakt-i namaz,

Kible'ye dönüp yerleri öperdi millet-i Hicaz
(Müslümanlar),

Köle ve sahibi hepsi de bir oluverirdi,

Bir safa dizilirdi hem Mahmud, hem de Ayaz.

Köle, sahip, muhtaç ve gani hep bir olurdu,

Senin huzuruna varıldı mı herkes bir olurdu.

TÜRKÇE İKBALİYAT

(11. bent)

Baska milletler de vardır, içinde günahkârlar da var,

İnkisar sahibi de vardır, muhayyileleriyle sarhoş olanlar da var,

Bunlar arasında tembel de var, çalışkan da, gafil de var,

Senin isminden bezmiş, usanmışlar da var,

Rahmetin yağdı mı hep ellerin konaklarına

Şimşek çakmakta çaresiz Müslümanların üzerine

(14. bent)

Bundan sonra İkbâl en önemli noktaya, yani Müslümanların pervasızlığına temas eder ve der ki:

Putlar tapınaklarda diyor ki Müslümanlar gitti,

Onlar mutludur, zira Kâbe'nin koruyucuları gitti,

Dünya üzerinden deveye binip şarkı söyleyenler gitti, (5)

Koltukları altına koyup Kur'anlarını gitti,

Bak, kâfirler gülüyorlar farkında mısın ?

Kendi Tevhid davasını yoksa unuttun mu ?

(15. bent)

Ve nihayet Tanrı'ya sitem ederek der ki:

Bunu şikayet sanma ki onların (kâfirlerin) hazineleri doludur,

Onlar ki toplumda konuşma şuuruna bile sahip değildiler,

Üzüldüğüm şudur ki onlara verilmiştir huriler, konaklar,

Bizlere ise yalnızca vaadlerin var,

Şimdi eskisi gibi iltifatın yok, inayetin yok,

Neden önceki gibi bizlere teveccühün yok?

(16. bent)

MUHAMMED İKBAL'İN "TANRI'YA YAKARIŞI VE TANRI'NIN
YAKARIŞINA CEVABI" Üzerine Bir İnceleme

İkbal devam eder:

Dünya artık elleri sever oldu,

Bizim için ise hayalden ibaret oldu,

Biz gidiyoruz, dünya başkalarının oldu,

Sakin demeyesin ki dünya tevhidinden oldu,

Biz yaşıyoruz ki dünyada Senin adın kalsın,

Hiç duyulmuş mu ki saki kalmasın, kadehi kalsın ?

(18. bent)

İkbal naz makamında Tanrı ile sohbet etmeye
devam ederek şöyle der:

Olabilir ki aşkın belki eski edası yok artık,

Teslim ve rızanın eski durumu da belki yok artık,

Belki gönüller kible pusulası gibi muhtarip değil artık,

Kabil ki vefa kurallarına uyan da yok artık,

Fakat kâh başkalarıyla, kâh bizimle dostsun,

Aslında söylenmez ya Sen de bir hercaisin.

(22. bent)

Şekvanın son bendi dua niteliğindedir, İkbal, Tanrı'ya
yalvararak sesinin herkesçe duyulmasını ister:

Bu yalnız bülbülün sesiyle gönüller parçalansın,

Bu çanın sesiyle tekrar ya Rab, gönüller uyansın,

Yani gönüller yeni bir vefa ahdıyla tekrar canlansın,

Yine o eski şarap kadehlerine gönüller susasın,

Eğer küpüm Acemden ise ne çıkar, şarabım
Hicazdandır,

Şarkım Hintli ise ne çıkar, terennümüm
Hicazdandır.

(31. bent)

TÜRKÇE İKBALİYAT

'Acem', İran felsefesi, 'Hicaz' ise ilk çağlardaki tertemiz İslâmiyet demektir. Kısaca şunu demek istiyor: "Benim şiir tarzım ve düşüncelerim İran tarzında ise de bundan ne çıkar, aslım Müslümanlıktır ya, önemli olan da budur."

İkbal bu şekvayı yazdıktan sonra 2.5 yıl susmuştur. Bu zaman içerisinde Şekva yayılırken dedikodular da çoğalmıştır. Kimi bu şiirlerin küstahça yazıldığını söyleyerek o'nu kâfir ilan etmiş, kimi de bu şikayeti çok yerinde bulmuştur. Ama İkbal, henüz esas bölümünü yazmamıştı. Milletın nabzını yoklar gibi yaptı ve nihayet 1913'te Tanrı tarafından gelen cevabı (yani Cevab-ı Şekva'yı) okudu.

Tanrı'nın melekleri, yıldızlar, gökkuşağı ve tüm gök cisimleri insanın küstahlığına şakındırlar, fakat Tanrı hiç kızgın değildir ve cevap vermek ister. İkbal, Tanrı'nın cevabını yazmadan önce birkaç bentle kendisini haklı çıkartarak der ki:li 10

Gönülden çıkan her ses etkiye sahiptir,

Kanadı yoktur ama uçuşa gücüne sahiptir,

Özü kutsaldır ve yüceliklerde gözü vardır,

Topraktan kalkıp ta göklere varmaya kadirdir,

;li 10

Benim aşkım fitne dolu, serkeş ve hararetlı idi.

Benim korku bilmeyen feryadım gökleri deldi gitti.i

10

Ses geldi ki hikâyen hüzün doludur,

İzıraplı göz yaşlarıyla tasın doludur,

Göklere ulaştı senin deli dolu naraların,

Ne kadar küstah dillidir senin deli gönlün,

;li 10

Şekvan sunuş şekliyle şükre dönüştü,

Sen kulları Tanrı ile konuşturuyverdin.

MUHAMMED İKBAL'İN "TANRI'YA YAKARIŞI VE TANRI'NİN
YAKARIŞINA CEVABI" Üzerine Bir İnceleme

(5. bent)

Bundan sonra Tanrı İkbal'in şekvasına teker teker cevap verir. Birkaç bent örnek olarak şöyledir:

Biz kereme temayül etmişiz, sual eden yok,
Yolu kime gösterelim, yola çıkmak isteyen yok,
Eğitim herkese açık, kabiliyetli bir cevher yok,
Yoğrulacak insan yaratılışına uygun hamurunuz yok,
Eğer layık ise insan yeni şan veririz,
Aramaya çıkanlara dünyalar bağışlarız.

(6. bent)

Ne kadar zor gelir sabahları uyanmak size,
Bizi sevmek gelmez işinize, uyku daha değerli size,
Hür olan zatınıza, Ramazan yükü ağırdır,
Siz insaf edin, vefalılık yolu bu mudur ?
Millet dinle vardır, din yoksa siz de yoksunuz
Birbirine çekışı olmayan yıldızlar kümesizdir.

(9. bent)

Dünyada hiç bir sanatı bilmeyen sizsiniz,
Yuvalarını hiç düşünmeyen bir millet varsa sizsiniz,
İçinde cansız duran cereyan haznesi emsali sizsiniz,
Atalarınızın mezarlarını satıp gelir temin deden sizsiniz,
Mezar satmakla eğer ününü duyurmuş bir millet
varsa,
Salmaz mı eğer taştan olan tanrıçaları bulsa ?

(10. bent)

"Yuva" dan maksad vatandır. "Mezar satmak" ise bazı olaylara telmihtir. Yani bir vakfın veya mezarlık arazilerini satmak ki, Lahor'da böyle olaylara rastlanmıştır. Son mısradaki

TÜRKÇE İKBALİYAT

"tanrıçaları satmak" ifadesi Şekva'da geçen "biz putları kırarız"ın cevabıdır. Yani atalarınız putları kıranlardı, siz ise putları yapıp satanlarsınız. Diğer bir deyişle, maneviyatçılardan çok maddiyatçısınız.

İkbal, Tanrı ağzıyla eski, doğru Müslümanlarla şimdiki imanı zayıf Müslümanlar arasında aşağıdaki bentte mukayese yaparak der ki:

Kim yeryüzünden bâtılı yok etti ?

İnsanoğlunu kölelikten kim kurtardı ?

Benim Kâbe'mi kim alınlarıyla yaşattı ?

Benim Kur'an'ımı kim bağrına bastı ?

Onlar atalarımızdı, ya siz nesiniz ?

El üzere el koyup yarını bekleyensiniz.

(11. bent)

Çağdaş İslâm toplulukları, birliği bir tarafa iterek gayri İslâmî gelenekler ile alışkanlıkları benimsedikleri içindir ki, mezheplere, soy sop davalarına ve bir takım acayip inançlara saplanmışlardır (6). İkbal bu konuya da değinir ve der ki:

Bu milletin menfaati de zararı da birdir,

Hepsinin dini de, peygamberi ve imanı da birdir,

Kâbe de bir, Allah da bir, Kur'an da bir,

Tuhaf mı olurdu eğer olsaydı Müslümanlar da bir ?

Bir yandan fırkalar vardır, bir yandan soy kavgası,

Acaba dünyada geçinmenin tek yolu bu mudur ?

Müteakip bentlerde Müslümanların lâkaytlığını birer birer dile getirir ve eskiyle mukayeseye devam eder, Şekvadaki 11. bende cevaben Tanrı şöyle der:

Camilerde saflar halinde duranlar varsa da fakirlerdir,

Oruç zahmetine katlananlar eğer varsa da fakirlerdir,

İsmimi şayed ananlar varsa, onlar da fakirlerdir,

MUHAMMED İKBAL'İN "TANRIYA YAKARIŞI VE TANRI'NİN
YAKARIŞINA CEVABI" Üzerine Bir İnceleme

Ayıplarınızı örtenler varsa, onlar da fakirlerdir.

Zenginler devlet (servet) sarhoşluğuyla bizden habersizdirler.

Beyda milleti varsa bugün de fakirlerin mevcudiyetindedir.

(15. bent)

"Beyda'nın sözlük anlamı "ak, parlak ve dolayısıyla tertemiz"dir. Aynı zamanda bu kelime Hz. Musa'nın "yed-i Beyda" yani "parlayan, ışıldayan el" mucizesine de işaretir. O halde tam anlamı temiz yürekli, keramet sahibi Müslümanlar"dır.

Milletin vaizlerinin sözlerinde eski sağlam fikirler kalmadı,

Doğal coşkunluk, konuşmalarında eskisi gibi alevlik kalmadı,

Hz. Bilâl'in geleneği kaldı, fakat Bilâl'in canlılığı kalmadı,

Felsefe kaldı ama İmam-ı Gazali'nin telkini kalmadı,

Camiler matem içinde ki namaz kılanlar yok,

Yani Hicaz milletinin vasıflarına sahip yok.

(16. bent)

Velvele kopmuştur dünyada ki Müslümanlar yok oldu,

Biz diyoruz ki acaba Müslümanlar hiç var mıydı (Tanrı ağzından)

Şekilde siz Hristiyan, kültür bakımından Hintli,

Bunlar Müslüman mı ki onlara bakıp utanırlar Yahudi,

Siz sözüm ona Seyyidsiniz, Mirzasınız, Afgansınız,

Herşey olabilirsiniz, acaba Müslüman mısınız ?

(17. bent)

TÜRKÇE İKBALİYAT

"Seyyid" Peygamber (S.A.V.) Efendimizin soyundan olduğunu iddia edenler. Böyleleri Hindistan'da pek çoktur. "Mirza" Orta Asya'dan gelen Türk asıllı milletler ki bunların uydurmaları da az değildir, İkbal, zayıf karakterli Müslümanların halini açıklamaya devam ederek der ki:

Herkes rahatlık şarabını içip mest olmuştur,

Siz Müslüman mısınız ? Bu İslâm yolu mudur ?

Haydar'ın fakirliği de yok, Osman'ın devleti de yok,

Sizin, atalarınızla ruhani bakımdan bir benzerliğiniz de yok.

Onlar Müslüman olarak dünyada saygı gördüler,

Fakat siz Kur'an'ı terk edip rüsva oldunuz.

(20. bent)

"haydar" Hz. Ali ve "Osman" Hz. Osman Halifelerine işarettir. İkbal Müslümanların, bilhassa Hintli Müskümanların, perişanlığını birer birer sıraladıktan sonra, esas konuya geçer ve bütün bunlara rağmen ümitsizliğe kapılmanmalarını söyleyerek milletine şöyle der:

Bahçenin rengine bakıp da umutsuzluğa kapılma bahçıvan,

Bak, fidanlardan yeni dallar çıkmak üzer,

Çalıdan çırpıdan bahçen temizlenmek üzere,

Şehitlerin kanyla kırmızı güller açılmak üzere,

Bak göğün rengi artık al olmuştur,

Bu doğmakta olan güneşin ufuğa vuruluşudur,

(26. bent)

Ve nihayet İkbal, Balkan Savaşına dönerek der ki:

Bu hengâme ki Bulgarların yürüyüşündendir.

Gafilleri uyandırmak için peyam-ı Hüda'dır,

MUHAMMED İKBAL'İN "TANRI'YA YAKARIŞI VE TANRI'NİN
YAKARIŞINA CEVABI" Üzerine Bir İnceleme

Sen sanırsın ki bu gönlünü incitmek içindir,

Halbuki fedakârlığı, gururunu sınamak içindir,

Düşmanların atlarının kişneyişleri seni ürkütmesin

Tanrı nuru onların nefesleriyle söner sanmayasın.

(30. bent)

Birinci mısradaki "yürüyüş" kelimesi aynen Türkçeden Urduca'ya geçmiştir, (7) anlamı ise "çıkartma yapmak"tır. Son mısradaki Tövbe suresinin şu ibarelerine işaret edilmiştir: "Onlar Allah'ın Nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar fakat Tanrı kâfirlerin hoşlanmamalarına rağmen Nurunu tamamlayacaktır" (Tövbe/32).

İkbal, ikinci bölümü şu bentle bitirir:

Akıl senin siperin, aşk ise kılıcıdır senin,

Ey dervişim benim, hilafetin cihana hakimdir senin,

Allah'tan gayrı olan (herşey) için tekbirin ateşindir senin,

Eğer sen Müslüman isen takdirindir, tedbirin senin,

Eğer ki Muhammed'e vefalı isen Biz de seniniz,

Bu âlem nedir ki ? levh-u kalemedir senin.

(36. bent)

"Levh-u kalem" yani Tanrı'nın yazdığı kader (Levh-i Mahfuz ve Kalemî). Bu şiirler Hint Müslümanlarına öyle bir heyecan ve coşkunluk verdi ki, İkbal'in vefatından sonra 1947'de bir İslâm devleti, yani Pakistan, kuruldu.

Sonuç: Şairler isterlerse sanatları vasıtasıyla tarihin kaderini değiştirebilirler. Ustaca kullanılan kelimeler ve işlenen tema ile perişan milletler toparlanabilirler. Buna örnek Türkiye'nin milli şairi Mehmed Akif'in şu şiirleri İkbal'in Şekvasına (8) ne kadar benzemektedir:

Müslümanlık nerede, bizden geçmiş insanlık bile,

TÜRKÇE İKBALİYAT

Âlem aldatmaksa maksad, aldana yok nâfile,
Kaç hakiki Müslüman gördümse, hep makberdedir,
Müslümanlık bilmem ama galiba göklerde dir.

(Safahat, 1913)

O da İkbâl gibi Tanrı'ya şikayette bulunur. İki şair arasında bu bakımdan da fevkalâde benzerlik vardır. Şöyle ki:

Ey bunca zamandır bizi te'dibeden Allah
Ey âlem-i İslâmî ezen, inleten Allah
Bizler ki Senin va'd-i İlâhine inandık,
Bizler ki bin üç yüz bu kadar yıl Seni andık,
Bizler ki beşer bir sürü ma'bşda taparken,
Yıktık o yaman şirki, devirdik ebediyen,
Bizler ki birer hamlede evhâmı bitirdik,
Ma'bedlere Ma'bşd-u Hakikiyi getirdik,
Bizler ki Senin ismini dünyaya tanıttık ...
Gördükse mükafatını, ya Rab, yeter artık.
Çektirmedığın hangi elem, hangi cezâdır.
Her ânı hayatın bize bir ruz-u cezâdır.
Ecdâdımızın kanları seller gibi akmış...

(1915)

Bibliyografiya ve Açıklamalar:

1. Mevlana Ghulam Rasul, Matalib-i Bang-i Dara, Shaikh Ghulam Ali and Sons, Lahore, s. 250.
2. a.g.e., aynı s.

MUHAMMED İKBAL'İN "TANRI'YA YAKARIŞI VE TANRI'NİN YAKARIŞINA CEVABI" Üzerine Bir İnceleme

3. Müslüman olmayan bir yazarın kaleminden alınmış bir cümle. Roop Krishna, Iqbal Poet and Preacher, Iqbal a Critical Study, Furkan Publications, Lahore, s. 277.
4. Külliyyat-e İqbal, Shaikh Ghulam Ali and Sons, s.163-170 (Şekva); s. 199-208 (Cevab-i Şekva).
5. Yani çölde develer üzerinde şarkı söyleyen, saf yapılı Araplar: İslâmî ilk yayanlar.
6. Abdurrahman Tarik, Cevher-i İqbal, Shaikh Ghulam Ali and Sons, Karachi, s. 65.
7. Tafsilat için bkz. Dr. Erkan Türkmen, Urduca'da Türkçe Kelimeler, Türk Dili, Mart 1985, s. 169.
8. Ayrıca bkz. Dr. Erkan Türkmen, Muhammed Iqbal and Mehmed Akif's Concept of Freedom, Iqbal Review, Iqbal Academy, Lahore, Winter 1987, s. 17-39.

Poems from Iqbal

Translated by

V.G. KIERNAN

A collection of more than a hundred renderings in English verse of longer and shorter pieces chosen from the collections of Iqbal's Urdu and Persian poetry which include religious, lyrical, satirical and philosophic themes. Exquisite style, remarkable beauty of language, supplemented by a preface and full explanatory notes by the translator as well as comparative Urdu text.

Demmy size pp. XXXII + 305 H.B. Rs. 140

İKBAL'DEN DÖRTLÜKLER

ÇEVİREN:

DR. ŞEVKET BOLU.

İKİNDEN DÖRTÜKLER

İkinci dörtükler
Tercüme
MAKALE

Dr. Sevkett Bolu, Ankara Üniversitesi, görevlidir. Pakistan edebiyatıyla yakından ilgilenir. Bu konudaki araştırmaları hem Pakistan'ın de Türkiye'nin değerli dergilerinde yayımlanmaktadır.

CEVİREN

DR. SEVKETT BÖLÜ

Dr. Sevkett Bolu: Ankara Üniversitesi, görevlidir. Pakistan edebiyatıyla yakından ilgilenir. Bu konudaki araştırmaları hem Pakistan'ın de Türkiye'nin değerli dergilerinde yayımlanmaktadır.

روزِ رسمِ حرمِ نامحسوسہ
تیرا ہے مرا پیرا جن چال
کھینسا کی ادا سودا گرانہ
نہیں اہلِ خسوں کا یزنا

Harem'in gelenek ve göreneği, yabancılaşmış.
Kilise'nin davranışı, tüccarlıkla karışmış.
Benim yırtık elbisem, uğurlu bir nimettir;
Amma, aşk çılgınları'nın devri, çoktan geçmiş !

غلامِ محبت میں گوارا نہیں جا
نہیں سالِ ترقی میں اے سوج
خرپ با بیچ کما کما بل جا
اگر جس طرح چاہے نکل جا !

Deniz'in enginliklerine kaybolarak kendini bul !
Çırpıniver; öfkелene öfkелene değişip dur;
Senin kısmetinde hiç sahil yoktur, ey dalga !
İstedğin yerden, kabara kabara, çık kurtul !

سکائی نہیں کہ آراؤ مسکانِ نہیں
وہ اپنی لاسکائی میں ہیں ست
جہاں میں تین کھوسلا جہاں نہیں
مجھے آتا بتا دین میں کساں نہیں !

Mekanla sınırlı mıyım, yoksa kayıtsız mıyım ?
Cihânı kavrayan mıyım, yoksa tüm cihân mıyım ?
O, kendi "Lâmekan" ılığında, varsın kalsın mest;
Bana, şu kadar cığıni söyleyin ki, ben nerdeyim.

خود کی حسرتوں میں گم ہوں
خدا کے لئے کوئی نہ تمہا میں
زندہ تھا آنکھ اٹھا کر جب سوچتا
قیامت میں کاش بن گیا میں!

Benlik'in halvetlerinde, kendimden geçtim ben;
Sanki Allah'ın Huzurunda değilmişimcesine !
Başımı kaldırıp dostun cilvesine de bakamadım;
Zira Mahşer'de kendim, temâşâ olup çıktım ben.

پریش کار و بار آشنائی
پریش تر می نگھیں نہائی
کبھی میں ہوں نہ تاج و تخت و سل
خوش آتا ہے کبیں ہوڑ باندائی

Âşinalık işleri, şimdi perim perişan !
Benim renkli ezgilerim ondan da perişan !
Bazen, vasl lezzetinin peşine düşerim;
Bazen de, ayrılık ateşinden hoşlanırım ben !

یقین، افسوس، غم، لرزینی
یقین، افسوس، غم، لرزینی
نہیں ہے تہذیبِ غربت کے لڑنا
غلامی سے بتر ہے بے عیبتی

Tipki, Halil'in ateşe atıldığı inancı ver !
Allah'da erimeyle, henliği seçme inancı ver!
Kulak ver, ey modern uygarlığın tutsağı !
"İnançsızlık", kölelikten kat kat beterdir !

عرب کے گون میں باجرم
حرم کا راز توحید باعزم
تمی وعدے پہ پانہ شہِ غرب
کہ تہذیبِ غربت کی بے جسم

Arab'in nağmesindeki ısırap, Acem'in sazına muhtaçtır
Harem'in sırrıysa, milletlerin birleşmesinde !

İKBAL'DEN DÖRTLÜKLER

Batı, işte bu birliğin sırrından ürpermekte;
Zira Batı uygarlığı, O Haremden mahrum da !

کوئی دیکھے تو میری نوازی
نفس ہندی تمام ستاری
رنگِ آلودہ اندازِ اسنگ
طبیعتِ غزنوی بہت ایازی

Biri, benim neyzenliğimi dinlese eğer:
Sesi Hintçe, ezgisinin makâmı ise Arapça,
Düşüncesi, Batı tarzı ile iyice yağrulmuş.
Yaradılışı Gazneli, kısmetiye kölelik , der!

ہر اک وقتے میں ہر شایہ کیوں مل
اسی جلوت میں ہے خلوت نشین مل
اسیرِ روشن منہ ہے کوہین
غلامِ کوشن اور انہیں مل

Gönül , her zerrenin özüne yerleşmiştir elbet;
Amma bu kalabalığa rağmen, yalnızlığı sever hep !
O da, geçmiş ve gelecekle sınırlıdır; ancak,
Değişip duran zamanın kölesi değil ki muhabbet !

ترا ازیشہ کمالی نہیں ہے
تری پر از لولالی نہیں ہے
یہ ما اصل شاپہنی ہے تیری
تری اس کھوں میں ہے بالی نہیں ہے

Senin kutsal bir endişen kalmamışa benziyor;
Zira uçşların Peygamberlerinkini andırmıyor;
Aslında, Şâhin neslinden olduğun doğruysa da,
Gözlerinde, o soyun korkusuzluğu sezilmiyor !

زہومن ہے نہومن کی امیری
ہاخصونی کہی روشن ضمیری
خدا ہے چہرہی قلبِ نظر ماگ
نہیں ممکن امیری بے زہیری

Ne mümin kaldı artık, ne de gönülünün zenginliği !

TÜRKÇE İKBALİYAT

Sâfi, yerliyerinde; amma, aydınlıktan eser yok !
Allah'tan, tekrar o eski kalp ve gözü dilesene;
Zira fakirlik olmadan, zenginlik senin nene ?

خودی کی جستجو توں میں صاف نہائی
خودی کی جستجو توں میں کبریائی
زمین آسمان آرزوی ہر شے
خودی کی وہیں ہے ساری فدائی!

"Mustafâ"lık, benliğin her hâline sinmiştir,
"Kibriya"lık, benliğin tenhadaki has dostu;
Şu yerle gök, şu Arş ve Kürsü gibi hârikalar,
Benliğin hedefinde olan, yaratıcılıklardır hep.

نہو انجمنی جوئی ہے تک جو میں
خبر و کھوئی گئی ہے چپ رُو میں
زچھوئے دل گفت انجمنی جو میں
امان شایدے ملے اللہ کھو میں!

Göz, renk ve koku âlemine yakayı kaptırmış !
Akılsa, dört yön arasında kaybolup gitmiş !
Şeherdeki figâni, sakın, elden bırakma gönül
Gâliba tek kurtuluş, Allah'ı zikirde kalmış.

جمال عشق وستی نے نوازی
جمال عشق وستی بے نیازی
کمال عشق وستی طرف حیدر
زوال عشق وستی حرف بازی

Ney'in yankısı, aşk ve mestliğin güzelliğidir,
Tok gözlülükse, aşk ve mestliğin ululuğudur.
Alî'nin havsı, aşk ve mestliğin kemâlidir,
Râzî'nin sözüyse, aşk ve mestliğin sonudur !

وہ میرا رونق محسن کہاں ہے
مری جہلی مرا ماس کہاں ہے
مقام کس کہنے کی خلوتوں میں
خدا جانے مست ام دل کہاں ہے!

İKBAL'DEN DÖRTLÜKLER

O, benim meclisimin neşesi, hani nerede ?
O, benim ışığım ve her şeyim, hani nerede ?
Onun yeri, gönlün tenhâlığında;
Fakat, gönlün yerinin nerede olduğunu, Allah bilir !

سوار ہاتھ مہم نسیں میں نشان جاوہر ہون نسیں میں
میری تقدیر ہے چٹا کاشکال موتی فقط بکلی ہوں میں جمال نسیں میں

Ben, deve ve mahmil binicisi değilim;
Yolun bir işaretiyim, gayesi değilim,
Benim alınyazım , çerçöp tutuşturmaktır;
Zira ben, sadece yıldırımım, sonucu değilim !

تھے سینے میں مہم نسیں ہے ترازم کہم نسیں ہے
گزرے جاتے اس کے کہی نور چراغ راہ ہے نسیں ہے

Senin göğsündeki kandır, kalp değil !
Kanırsa, meclisi canlandıran kan değil !
Hele aklından biraz ileri git: zira bu nur,
Yolun Yalnız ışığıdır, gayesi değil !

ترا جو ہر ہے نور میں پاک ہے تو منہ نغ دیدہ افلاک ہے تو
ترے سینوں میں فرشتے تو کشتہ ہیں شہ لاک ہے تو

Senin özün nurdandır, tertemizsin sen;
Zira tüm kainatın gözbebeğisin sen !
O Melek ve Hşriler, mutsuz avlarındır;
Zira "Kâinatın Efendisi"nin Şahinisın sen !

محبت کا جنوں تابی نسیں ہے مسلمانوں میں تابی نسیں ہے
حصنیں کج والی شیاں مجھ بے زوتی کہنہ پائے تابی نسیں ہے

TÜRKÇE İKBALİYAT

Aşkın o eski çılgılığı hani nerede ?
Müslüman'ın kanı, sanki donakalmış.
Saflar eğri, kalp perişan, secde zevksiz;
Zira içlerindeki heyecandan eser kalmamış !

خودی از روزی نسیب چایا
مست که کسب بود که از پایا
بزرگ رسال است نامه
کسب حاصل سے من لھنتیا با

Cihân'ı benliğin gücüyle yönlendirmeye bak,
Şu renk ve koku âleminin sırrını da, durma ara !
Deniz gibi sen de sâhilin tutumunu, aklından çıkartma hiç !
Sâhilin zibiline , sakın eteğini buluşturma ha !

چمن میں خست گل شبنم ہے
سین ہے سب سے نوبہ با صوبہ
از ہر کنار ہر کتہ میں موم
یہاں کالابے سوز جگر ہے

Gülün giysisi, bahçede çiğden nemlenmiş;
Yaşemin var, çimen var, seher yeli de var;
Amma, bir türlü uğultu kopartamıyorlar.
Zira oradaki lâlenin yüreği, özsüzleşmiş.

غزلے اور روشن صبح ہے
خود کیلئے چسپانہ دل ہے
وہ جہاں ہر کتہ میں لایا
چراغ رہا کہ کیسے خبر ہے

Yolcu'nun gözü, akılla aydınlanmış;
Ancak, akıl nedir; sadece yolun ışığı değil mi ?
Evin içerisinde, ne gibi kaynaşmalar var.
Yolun ışığı, onları nereden bilecekmiş ?

İKBAL VE RUMİ--MUKAYESELİ BİR ETÜD

EMEKLİ HAKİM DR. JAVİD İKBAL

İKBAL VE RUMI-MIRKAYEZZEL BİR

ETÜD

EMEKLİ HÂKİM DR. JAVİD İKBAL

Emekli Hâkim Javid İkbal; Pakistan İkbal Akademisi ikinci başkanı, Lahore. Büyük şair Allame İkbal'in oğludur. Bu münasebetle, İkbal'in düşünce ve yazılarına dair yazdığı eserlerin değeri gayet yüksektir.

Muhammad İkbâl ve Mevlana Rumi, dini birer şair olarak, kendi çağlarının yüksek ruhanî gayelerini şiirleriyle tanımlamışlardır. Mesajlarının tazeliği zamanla hiç azalmadığı için ikisi hâlâ okuyucularını büyülemeğe devam etmektedirler. Olağanüstü ve dağdağalı çağlarda yaşamış olmalarına rağmen, ikisi de şaşkınlığa kapılmış insanlara ümit ve teselli sağlamıştır.

Rumi'nin çağı, yani 13cü yüzyıl, İslam dininin inşa ettiği muhteşem medeniyet binasının yıkılmasına şahit oldu. Bu devir ruhanî ve kültürel değerlerin çürüme devri idi. Din adamları İslamın, ruhuna değil âyinine önem verir, Kuran'ı da sadece dogmaları içeren bir tez seviyesine düşürmüşlerdi. Sofiler, şeriatı terketmiş, Budizm ve Vedantik felsefenin etkisi altında (akıl ve iradenin dünyevî olaylara tamamen ilgisiz kalarak yalnız Tanrı düşüncesine daldığı dinsel bir mistisizm şekli olan) Kvaizmi benimsemiş, insanın egosunun imhası ve dünyevî işlemlerin tamamen terk edilmesi prensibine inanmağa başlamışlardı. Hukukçular ise, sıradan konular üzerinde kılı kırk yaran tartışmalara kapılarak boşuna zaman kaybediyor, İslam dinini de sadece yasalarla ilgili bir sistem haline getirmiş bulunuyorlardı. Din bilginlerinin tek kaygısı rasyonel bilimler olup tek çabaları da iskolastik felsefe konusunda bilgiçlik taslamak idi. Dinî inançlara aykırı düşünceler belirtilmeğe başlamış, tanınmış Müslümanların bir çoğu da 'Assasinler' olarak bilinen suikastçılar cemiyeti tarafından vurulmuştu.

Aynı devirde İslam'ın karşı karşıya bulunduğu iki en korkunç düşmanı, Batıda Haçlılar, Doğuda da Moğollar idi . Her yerde ölüm ve yıkım hüküm sürüyordu . Kendilerine emniyet ve güvenlik arayan bilim adamları panik içinde yerden yere koşup duruyordu. Ne var ki bu kargaşalıklar, fırtınalı bir denizde bir

TÜRKÇE İKBALİYA I

barış adası niteliğini taşıyan Konya'ya dokunmadı.

Aynı şekilde, İkbâl'in yaşadığı çağ (yani 19cu yüzyılın son on yıllık dönemi ve 20ci yüzyılın başlangıcı) da gayet dağdağalı bir dönem idi. Osmanlı İmparatorluğunun çökmesine şahit olan bu devirde Balkan Savaşı neticesinde Türkiye Avrupa'daki eyaletlerini yitirdi. Müslümanlar, Doğu Avrupa'dan kovulmakta idiler. Mısır, İngilizlerin çizmeleri altında bulunuyordu. Fransa, Fas'ı ele geçirmişti. Çin ve orta Asya'daki Müslümanlar, Halkçı Çin İmparatorluğu ve Rus Çarlığı tarafından yutulmuş bulunuyordu. İran yıkılıyor, Afganistan ise İngilizlerce kontrol ediliyordu. Hintli Müslümanlar yitirdikleri özgürlüğü yeniden elde etme ümitlerini kaybetmişlerdi. İngiliz yönetimi sırasında onların durumu büyük bir azınlık seviyesine düşmüştü. İtalya Trablusgarb'a saldırmıştı. Ruslar Meşhed'i hombalamıştı. İngilizler taarruz ederek Irak'ı ele geçirmişti. İstanbul bile İngilizlerce işgal edilmiş bulunuyordu. Fransa Suriye'yi zaptetmişti. Sevr Anlaşmasını bahane yapanlar Türkiye'nin parçalanmasını amaçlayan çabalara girişmiş bulunuyordu.

Öte yandan entellektüel durgunluktan dolayı din bilginleri orijinal ve yaratıcı düşünce kabiliyetlerini yitirip geriye dönük düşüncelere kapılmış bulunuyordu. Çökmüş bir hale gelen Sofizm, insanlardaki hareketliliği söndürmüştü. hukukçular da ictihat kapısını kapatmışlardı. Böylece, İkbâl'in zamanında, genellikle geçmişte yaşamağa devam eden ve daima bir savunma politikası izleyen Müslümanların elinden insiyatif tamamen kapılmıştı.

Rumi ile İkbâl arasında yedi yüzyıl süren uzun bir ara vardır. Buna rağmen kendi çağı ile Mevlana'nın çağı arasında bir mukayese yapan İkbâl'in "Rumi fitneyi geçmişte bastırırken ben fitneyi halihazırda bastırıyorum" demesi gayet doğrudur.

Geçmiş zamanın fitneli devriyle O,

Bugünün fitneli devriyle de ben

Diyebiliriz ki Rumi'nin 13cü yüzyılda elde ettiği başarıyı, kendisinden ilham alan İkbâl, 19cu yüzyılda elde edebilmiştir.

İKBAL VE RUMİ--MUKAYESELİ BİR ETÜD

İkbal,ta talebeliğinden beri Rumi'nin eserleriyle âşına idi. Ama başlangıçta O, Rumi'nin felsefesinin geleneksel 'panteist' veya vücudî tefsirini kabul etmişti. Daha sonra derinliklerine inince İkbal, Rumi'nin tamamen panteist bir felsefeyi ileri sürmediğini, insan ve onunla gayet şahsî ilişkilerde bulunan Allah arasında hararetli bir aşkın coşkulu bir taraftarı olduğunu anladı. İşte o zaman İkbal, Rumi'yi 'Aşıklar kervanının kervan başı' olarak kabul etmiş ve onu kendine üstat ve mürşit olarak seçmiştir.

Düşünce sahasında da ikisi arasında birçok benzerlik mevcuttur. İkisi İslam tarihinin kargaşalı birer döneminde yaşamış, çürümeye yüz tutmuş çevrelerine karşı putkıranlar gibi tepki göstermiştir. İkbal'in ana konusu olan ego felsefesinin izlerini insanın, şerefi ve Allahın üstünlüğüne dair Rumi'nin basit taliminde bulabiliriz. Rumi, panteizmin 'erime' (absorpsiyon) ve 'yok olma' (annihilasyon) felsefesine şiddetle karşı koymuştur. Onun izinde bulunan İkbal bir adım daha da ileriye giderek, insanın kişiliğinin bekası için egosunun güçlendirilmesini sağlayacak ayrıntılı bir sistem geliştirmiştir.

Demir ile Yangın isimli hikaye vasıtasıyla Rumi, insan ile Allahın bazı özelliklerinin ancak geçici olarak birleşmesinin imkân dahilinde olduğunu, ama ikisinin birbiriyle tamamen birleşmesinin imkân dışı olduğunu ileri sürmüştür. Bunun içindir ki insan daima Allah'tan farklı kalır. İkbal'in kanaatine göre, bir damla suyun denizin bağrında bir inciye dönüştüğü gibi, insan da sevgi yoluyla Allah'ın sıfatlarını özümseyebilir, daha iyi bir evrenin yaratılması, ve dünyamızın daha mükemmel bir düzene sokulması için insan, işçilikte ve yaratıcılıkta Allah'ın ortağı olma statüsüne yükselebilir. Yine, Rumi evrim teorisine inanıyorsa İkbal da değişim felsefesinin taraftarı olup Allah'ın devamlı bir faaliyetini teşkil eden evrenin daima oluşturulmakta olduğuna inanıyor. Böylece ona göre insanın yaratıcı faaliyetleri hiç bir zaman sona ermez.

Rumi'ye göre akıl İblis'ten, sevgi ise Adem'den kaynaklanır. Binaenaleyh O, aklın sevgiye tâbi olduğuna inanıyor. İkbal'in kanaatine göre sezgi (veya aşk) aklın daha yüce bir şeklidir. Mürşidi gibi O da, aşkı uzun uzun övmekle yetinmeyip yazılarında bunu yaratıcı ve dinamik bir güce

dönüştürüyor. İnsanın ve evrenin gelişmesinde İblis'in iddiaçı, dinamik, ve faal bir güç olduğunu ileri süren İkbal'in felsefesi, insanın zihni, ahlaki ve ruhani gelişmesinde kötülüğün öneminin farkında olan Rumi'nin düşüncelerinin bir uzantısıdır.

Rumi ile İkbal, ikisi de irade-i cüz'iyeye önem verir, ikisi de insanın özgürlüğüne inanır. İkisi insanın yaşam mücadelesine katılmasını tavsiye eder, bunu da sevgi yoluyla akıl ve ahlak sahalarda, gelişen bir evrenin ruhuyla uyumlu olan yenilikler yaratarak katkıda bulunmasıyla mümkün olacağını ileri sürüyor. Mesajları modern insanları ilgilendirir, çünkü bunun eski zamanlarla veya modası geçmiş geleneklerle hiç alakası yoktur. İleriye dönük bu mesaj, becerikli, yenilikler çıkarabilen ve yaratıcı olan insanlar yetiştiriyor.

İkbal'in kabrinden alınan toprak Mevlânânın türbesinin avlusunda müridin sembolik bir kabri şeklinde gömülmüştür. (Pakistan - Hindistan) yarımadasında ayrı bir Müslüman devletin kurulmasını öngören ve Pakistan'ın ruhani babası olan İkbal'in Rumi'den ilham almış olması şüphesizdir. Binaenaleyh, coğrafi bakımdan Pakistan Güney Asya'da yer almakta ise de kökleri Konya'dadır.

MÜRŞİD İLE MÜRİD

CEVİREN
DR. ŞEVKET BOLLU

THE SECRET

The first of the two parts of the book is a history of the secret, from its origin in the days of the first world war to its present position. It is a story of intrigue and mystery, of the men who have tried to keep it secret and the men who have tried to reveal it.

The second part of the book is a study of the secret itself, of its nature and its effects. It is a study of the secret as a weapon of war, and as a weapon of peace.

MIRRID THE MIRROR

The third part of the book is a study of the secret as a weapon of peace. It is a study of the secret as a weapon of peace, and as a weapon of war.

The fourth part of the book is a study of the secret as a weapon of war. It is a study of the secret as a weapon of war, and as a weapon of peace.

The fifth part of the book is a study of the secret as a weapon of peace. It is a study of the secret as a weapon of peace, and as a weapon of war.

The sixth part of the book is a study of the secret as a weapon of war. It is a study of the secret as a weapon of war, and as a weapon of peace.

The seventh part of the book is a study of the secret as a weapon of peace. It is a study of the secret as a weapon of peace, and as a weapon of war.

The eighth part of the book is a study of the secret as a weapon of war. It is a study of the secret as a weapon of war, and as a weapon of peace.

DR. SEYMOUR
GILBERT

مرید ہندی

چشم بیک سے چہ جاری ہوتے توں علم حاضر سے ہے دین نادر و زبوں!

Hintli Mürid (İkbâl):

1- Modern bilim yüzünden "din" horlandığından,
Gören gözlerden kan deryası boşanıyor !

پیر رومی

علم با برتن زنی مارے بود

علم با بر دل زنی یارے بود

Pir-i Rumi :

İlim, vücuda giydirildiğinde yılan olur;
Ama gönle giydirilirse, sevgilin olur !

مرید ہندی

لے امام ماضی ان دیندا یاد ہے مجھ کو ترا مرید بند

نخشک نغز و خشک تار و خشک پت

از کب کسی آید ایس آواز دوست

نور حاضر تہ چنگ ہے سزور بے ثبات و بے یستین ہے حضور

TÜRKÇE İKBALİYAT

کیا خبر اس کو کہ ہے راز کیا
دست کیا ہے ہوت کی آواز کیا
آدھ یورپ با فروغ و تائب مال
نفر کس کو معنی ہے سے تے خال

Hintli Mürid:

Ey dertli aşıkların büyük öncüsü !
Senin yüce sözlerini hatırlıyorum :
İçi kuru, teli sert, derisi kupkuru;
Dost'un sesi, nereden geliyor ki ?
5- Modern çağ, cenk sarhoşu ve keyifsiz;
Kararsız, inançsız, huzuru yok ki !
O, bu sırrın ne olduğunu, ne bilsin ?
Dost nedir ? Dost'un sesi ne, ne bilsin ?
Yazık Avrupa'ya ! Aydınlık ve debdebesine rağmen,
Terennümü, onu toprağa doğru çekip duruyor !

پیر رومی
بر سماع راست ہر کس چیر نہایت
طعن ہر زعمت کے انجیر نہایت

Pir-i Rumi :

Her kuşun yemi, nasıl ki incir değilse,
Doğru dinlemede de herkes, usta değildir!

مرید ہندی
پڑھ لے میں نے علم شرق و غرب
روح میں باقی چاہت تک وہ کرب

Hintli Mürid:

Ben, Doğu'yla Batı'nın bilimlerini okudum;
Ama, içimdeki dert ve keder, hâlâ bitmedi !

پیر رومی
دست ہر نااہل بیدارست کند
نہتے ہار اگر تیارست کند

MÜRŞİD İLE MÜRİD

10- Ehliyetsiz her el, seni hasta eder;
Anne'nin yanına gel ki, tedavin yapılınsın !

مرید ہندی

اے کج تیسی کے دل کی نشو
کھول جو پختہ تکم جہاد

Hintli Mürid :

Ey görüşü, gönlümün açılışı olan !
Cihad emrinin sırrını, bana açıklar mısın ?

پیر رومی

نقش حق را ہم بہ امر حق مشکین
بزر بجان دوست سنگ دوستان

Pir-i Rumi:

Hakk'ın nakşını, yine Hakk'ın emriyle kır;
Dost'un camını da, Dost'un taşını vurup kır !

مرید ہندی

ہے نگاہ ہندان سوز غم
نہ خستہ ہے نہ شتر سوز غم

Hintli Mürid:

Doğuluların gözlerini Batı büyülemiş;
Batılı dilber, cennet hşrisinden de hoş !

پیر رومی

غنا خیرتہ از اسید است نو
دست با ما ہم سید لادان

Pir-i Rumi:

Gerçi, gümüşün görünüşü de beyaz ve yeni;
Yine de onunla, el ve elbiseler kirlenir !

TÜRKÇE İKBALİYAT

مرید ہندی
ادبکتب کا جان کر شوقی صاحب لنگ کا صید زین

Hintli Mürid:

15- Yazık şu sıcak kanlı, okul gençlerine :
Hepsi, büyücü Batı'nın zavallı avları !

پیر رومی
نرخ پڑنا گتہ چوں پڑاں شو
طستہ ہر کربہ و زائل شو

Pir-i Rumi:

Kanatlanmamış yavru, uçmaya kalkışırsa,
Elbette, her yırtıcı kedinin avı olacak !

مرید ہندی
تکب آویزش دین وطن جو ہر جہل پر تہمت ہے دین

Hintli Mürid:

Din ile vatan çatışması, nereye varacak ?
Acaba beden, can cevherinden üstün mü ?

پیر رومی
قلب پہلوی زندہ باز شب
انتظار روز می دارد خوب

Pir-i Rumi:

Kalp para da, gece altınla beraber kalır;
Altın, aslında, gündüzün gelmesini beklemektedir !

MÜRŞİD İLE MÜRİD

مرید ہندی
ستارم سے مجھے آگاہ کر خاک کے تہے کو مراد ماہ کر!

Hintli Mürid:

İnsan'ın sırrını, bana haber versene;
Bu toprak zerresini, güneş ve ay yapıversene !

پیر رومی

ظاہر شمس را پشت آرزو بچسب
ہنش آید مسیحا بہت پرین

Pir-i Rumi:

20- Onun dışını, sıvrısineek bile altüst eder;
İç âlemiyse, yedi iklimi içine sığdırır !

مرید ہندی

خاک تیرے آرزو سے روشن بھر غایت آدم خبر ہے یا نظر؟

Hintli Mürid:

Âlem'in gözü, senin nşrunla pırıl pırıl;
İnsan'ın gayesi, haber midir, yoksa basiret mi ?

پیر رومی

آدمی دیداست، باقی پرست است
دید ایں باشد گوید دوست است

Pir-i Rumi:

İnsan, basirettir; geriye kalansa deri !
Basiretse, Dost'un basireti olmalı ki !

مرید ہندی

زندہ ہے شرق تری گفتار سے امتیں تری ہیں کس آواز سے؟

TÜRKÇE İKBALİYAT

Hintli Mürid:

Doğu, senin sözlerin sayesinde canlıdır;
Milletler, hangi hastalıktan ölürlər ?

پیر رومی
چر ہر ملک انتہی پیش کی بود
زانکہ جہنم دل اس بزم بود

Pir-i Rumi:

Geçmişteki yok olmuş her millet'in helâki,
Onun, taşını ud ağacı sanmasındandır !

مرید ہندوی
اب سلسلہ میں نہیں وہ رنگ و بو
سرد کیونکر چولہا اس کا گٹو؟

Hintli Mürid:

25- Artık, Müslüman'da ne o renk kaldı, ne o koku;
Onun kanı, nasıl olup da pıhtılaştı acaba ?

پیر رومی
آدل صاحب دے نامہ بود
بیچ تو سے حاضر ساز سوا نہ کرد

Pir-i Rumi:

Bir gönül sahibinin gönülü incitilmedikçe,
Allah, hiç bir milleti rezil rüsvâ eder mi ?

مرید ہندوی
کچھ بے رونق ہے بازار وجود
کون سے سکن میں ہے نژاد کا گٹو؟

Hintli Mürid:

Varlık piyasası, gerçi oldukça durgundur;
İnsanın faydası, acaba hangi alışveriştedir ?

MÜRŞİD İLE MÜRİD

پیر رومی

زیر کی بسترشں جیسرانی سز
زیر کی ملن است و جیسرانی نظر

Pir-i Rumi:

Aklı, durma sat, hayranlığı almaya bak;
Zira akıl, kuşkudur, hayranlıksa hep basiret !

مرید ہندی

ہنس سیکے سہائیں کے ندیم
نہیں قہیر کے کلاہ و بے کلیم!

Hintli Mürid:

Hep arkadaşlarım, Sultanlar'ın nedimidirler;
Bense, hâlâ per perişanım, fakirim hırkasız !

پیر رومی

بندو یک مرد و روشن دل شوی
بدگر برفق سہر شاہاں روی

Pir-i Rumi:

30- Gönlü aydın birine kölelik yapmak,
Sultan'ın başının tacı olmaktan iyidir !

مرید ہندی

اے شکر کیستی ناصان بد
نہیں نہیں بھادیش جبر و قدر!

Hintli Mürid:

Ey Bedr kahramanlarının mestliğinin ortağı !
Ben "cebir" ve "kader" meselesini anlayamadım.

TÜRKÇE İKBALİYAT

چیر رومی

بال بازاں را سوسے سلطان برد
بال زانغان را بلورستان برد

Pir-i Rumi:

Kanat vardır, doğanları Sultanlara götürür,
Kanat vardır, kargaları mezarlığa götürür !

مرید ہندسی

کاروبار خسروی یا راه بسی کیا ہے آسنر نایت دین نبی؟

Hintli Mürid:

Hükümdara has işler mi, râhibe yakışır ayinler mi
Peygamber'in dini'nin nihai gayesi, nedir ?

چیر رومی

مصطت در دین با جناب و شکوہ
مصطت در دین عیسیٰ غار و کوہ

Pir-i Rumi:

Bizim dinimizde strateji, savaş ve ihtişamdır;
İsâ dininde strateji, mağaraya ve dağa çekilmektir !

مرید ہندسی

کس طرح قابو میں آئے آب و گل کس طرح بیدار ہو سینگے میں دل؟

Hintli Mürid:

35- Kara ve denize, ne şekilde hükmedilmeli ?
Sinedeki şu kalp, ne şekilde uyandırılmalı ?

MÜRŞİD İLE MÜRİD

پیر رومی
بندہ باش و بزمنی زوچ سنہ
چن جنازوں نے کہ بر گردن برہ

Pir-i Rumi:

Kul ol ! Yeryüzünde de, doru at gibi kos;
Sen, cenaze değilsin ki omuzlarda taşınasın !

مرید ہنسندی
سب توں اوراک میں آتا نہیں
کس طعن آتے قیامت کا وقتیں؟

Hintli Mürid:

Din'in sırrı, bir türlü anlaşılmalıyıp gidiyor;
Kıyamet gününe, nasıl olup da inanılacak ?

پیر رومی
پس قیامت شو قیامت ہے بس
دین ہر چیز را شرط ہے است این

Pir-i Rumi:

Sen, kıyamet ol ki, kıyameti görebilesin;
Her şeyi görebilmenin şartı, işte budur !

مرید ہنسندی
آسمان میں راہ کرتی ہے خودی
بے حضور و با فروغ و بے فراغ
صید مہر و ماہ کرتی ہے خودی
اپنے پتھروں کے ہاتھوں داغ و داغ

Hintli Mürid:

Benlik, gökte bile yol alabiliyor,
Benlik, güneş ve ay'ı da avlayabiliyor.
40- Huzursuz, refah ve aydınlığına rağmen rahatsız kalan
!
Kendi avlarının elinde, perim perişan !

TÜRKÇE İKBALİYAT

پیر رومی

آن که از ز صیدِ عاشق است و بس
لیکن او کے لقمہ اندر دامِ حسن!

Pir-i Rumi:

Gerçek şu ki, istenen av, yalnız aşk avıdır;
Ancak o, kimin tuzağının içine sığar ki?

مرید ہنس دی

تجربہ روشن ہے نہیں کائنات کس طرح کم چو وقت کی حیات؟

Hintli Mürid:

Kâinatın ruhu, elbette sana âşikardır;
Milletin hayatı, ne şekilde sağlamlaşır ?

پیر رومی

دانہ باشی نرغمانت برچشند
غنیچہ باشی کو کو کانت برکشند
دانہ چہ نہاں کن سہراپا دام شو
غنیچہ چہ نہاں کن سیبہ بام شو

Pir-i Rumi:

Tohum olsan, seni kuşlar yerler,
Gonca olsan, seni çocuklar koparır;
Yemi ört ki, bütününle tuzak olasın !
Goncayı gizle ki, yabancı ot olasın !

مرید ہنس دی

تو یہ کتا ہے کہ دل کی گڑبگڑش ظاہر بل بکشن وہ پیکار بکشن
جو ہر اول ہے مے سینے میں ہے سیراج ہر سیرا کھینے میں ہے

MÜRŞİD İLE MÜRİD

Hintli Mürid:

45- Sen diyorsun ki, gönlün peşine düş;
Gönül arayan ol ve gerekirse savaş;
Benim olan gönül, zaten sinemdedir,
Benim cevherimse, hep aynamdadır !

پیر رومی

تو ہی کوئی مرادلی سینہ بہت
دل فراز عرش باشد نے بہت
تو دل خود را دالے پنہ اشتی
بستہ ہے الہی دل بگشتی

Pir-i Rumi:

Sen yine de, benim de gönlüm var, diyorsun;
Ama gönül arşın da üstündedir, aşağı değil !
Sen, kendi gönlünü de, bir gönül mü sandın ki,
Gönül erlerini aramaktan vazgeçtin !

مرید ہندی

آسمانوں پر مرادلی سینہ
کار دنیا میں اجاتا ہوں میں
میں زمیں پر خار و زارہ درونہ
تو دلیر کس میں اہمیں لگتا ہوں میں
کیوں مجھے بس کانہیں کار میں
بلد دنیا ہے کس میں اٹائے ہیں؟

Hintli Mürid:

Benim yüce düşüncelerim göklerde dir;
Kendimse yerde hor, perişan ve kederliyim;
50- Dünya işlerini, pek beceremiyorum,
Bu yolda, hep tökezleyip duruyorum,
Dünya işlerine gücüm, niçin yetmiyor ?
Din alimi, dünyanın niçin hep alığıdır?

پیر رومی

اس کبریاں کد قمارشیں؟
بزمیں مستن چہ شواریشیں؟

TÜRKÇE İKBALİYAT

Pir-i Rumi:

Bir kimse ki, göklerde dolaşıp durur;
Onun yerde yürümesi, hiç güç mü olur ?

مرید ہندی
عدم حکمت کاٹ لیا کہ کونساں کس طرح ہمت آتے سوزو... دماغ

Hintli Mürid:

İlimle hikmetin izini, nasıl edip de bulmalı ?
Ateş, dert ve dağlanmayı, nasıl ele geçirmeli ?

پییر رومی
عدم حکمت نیاید از ناز سوال
عشق و قدرت آید از ناز سوال

Pir-i Rumi:

İlim ve hikmet, helâl rızıkla elde edilir,
Aşk ve merhamet de, helâl rızıkla elde edilir !

مرید ہندی
چہ زلف نے کا تعنت رضا انجمن اور بے خلوت نہیں سوز سخن!

Hintli Mürid:

55- Devrin icabı, toplu halde yaşamaktır;
Ateşli şiirse, tekbaşına kalmadan olmuyor !

پییر رومی
خلوت از اغیار بیش از ناز
پرستیں ہرگز آتے آتے نہ ہند

Pir-i Rumi:

Dostla başbaşa olmalı, başkalarıyla değil;

MÜRŞİD İLE MÜRİD

Kürk, karakışta giyilir, baharda giyilir mi hiç ?

مرید ہندسی

ہند میں اب ٹور ہے باقی نسوز
اہل دل اس میں میں تیر تیر ہوتا

Hintli Mürid:

Artık Hindistan'da, ne ışık kaldı ne de ıstırap;
Gönül erleri, bu memlekette kara günlüdür !

پیر رومی

کاہرہ میں روشن دگر ہے است
کاہرہ میں جیل و بے شرمی است

Pir-i Rumi:

58- Erenlerin işi, aydınlatma ve canlandırmadır;
Alçaklar'ın işiyse, oyun ve utanmazlıktır.

Kulliyat-i-Iqbal (Urdu/Persian)
(Complete Poetical Works of Iqbal)

Based on a fresh research into the hitherto unexplored original manuscripts and first editions of Iqbal's poetical works, this is the most authentic and reliable text ever prepared in the history of Iqbal Studies. Produced in two separate volumes (Urdu/Persian) the text is written by two of the greatest living masters of *nasta'liq* calligraphy from Iran and Pakistan. Illuminated margins, fine quality paper and durable binding: Available in three different editions; Super deluxe, deluxe and ordinary.

MEHMET AKİF VE MUHAMMED İKBAL

Dr. MEHMET ÖNDER
(Türkiye- Pakistan Kültür Derneği Genel Başkanı)

MEHMET AKİF VE MUHAMMED
İKBAL

Türkiye-Pakistan İlişkileri
Genel Başkanlığı

Dr. Mehmet Önder, Türkiye-Pakistan İlişkileri Genel Başkanı olarak, Ankara'da düzenlenen konferansta, iki ülke arasındaki ilişkilerin özellikle edebiyat vasıtasıyla güçlendirilmesinde Dr. Mehmet Önder'in büyük katkısı olduğunu belirtti.

DR. MEHMET ÖNDER
Türkiye-Pakistan İlişkileri Genel Başkanı

Dr. Mehmet Önder: Türkiye-Pakistan kültür derneği Genel Başkanı, Ankara. İki ülke arasındaki ilişkilerin özellikle edebiyat vasıtasıyla güçlendirilmesinde Dr. Mehmet Önder'in büyük katkısı olmuştur.

Millî şair ve mütefekkirimiz Mehmet Âkif'le Pakistan'ın millî şairi ve mütefekkiri Muhammed İkbâl arasında her yönüyle hayret verici bir benzerlik vardır. Her ikisi de yaklaşık aynı yıllarda doğmuştur. Âkif'in doğum yılı 1873, İkbâl'inse 1875'tir. Ömürleri 63 yıl olan bu iki şair, iki yıl ara ile, yani Âkif 1936, İkbâl 1938 yılında ölmüştür. Ruhi yapıları, inançları, düşünceleri de birbirine benzemektedir. Her ikisi de İslâm'ın birliği ve beraberliğini, milletlerinin taze bir ruh ve imanla silkinerek ileri milletler safında yer almasını can ve gönülden istemişlerdir. İkisi de hürriyet ve istiklâlleri için en heyecanlı mısralarla kükremişlerdir. Dahası, her iki şair de Mevlâna'ya hayrandır. Muhammed İkbâl, Mevlâna Celâleddin'i mânevi mürşidi ve piri olarak saymış, eserlerinden bazılarını Mevlâna'dan aldığı ilhamlarla yazmıştır. Mehmet Âkif de Mevlâna hayranıdır. Mevlâna'nın Mesnevisi'ni elinden düşürmemiştir. Birbirine çok benzeyen, ayrı dünyaların bu iki şairi acaba birbirlerini tanımış, birinin diğerinden haberi olmuş mudur ?

Âkif'in yakın dostlarından Eşref Edip, Mehmet Âkif adlı eserinde Âkif'in, İkbâl konusunda ilginç bir mektubunu yayınlamıştır (1). Mektup 8 Mart 1925 tarihinde Mısır'dan İstanbul'daki yakın dostu Hafız Asım'a gönderilmiştir. Şöyle diyor:

(..Evvəlki hafta bana Hind'in İslâm şairi Muhammed İkbâl'in iki manzum eserini gönderdiler. Ben bu şairin ufak bir risalesini Ankara'da görmüş ve sahibini kendine benzetmiştim. Şark'ta yetişen tasavvuf şairlerinin bütün şiirlerini okuduktan başka Almanya'ya giderek garp felsefesini adamakıllı hazmeden İkbâl, hakikat yaman şair. Zaten Hind Müslümanları arasında adını bilmeyen, şiirlerini ezberlemiş olmayan yok. Ordu lisanında

TÜRKÇE İKBALİYAT

yazılmış olmak tabiidir. Ancak benim gördüklerim farisi .. Mevlâna'yı çok okumuş, çok sevmiş. Ona " mürşidim" diyor. Nezdindeki iki eserin biri "Peyâm-ı Maşrık"tır. Çok güzel kıt'aları ile gazelleri var. Gazellerin bir ikisi bana sarhoş gibi nâr'a attırdı. İktal'in Arapçası da kuvvetli. İlmi, irfanı, kudret-i şairanesi benimkilerle kabil-i kıyas değil, çok yüksek. Yalnız Acemcedeki kuvveti benim Türkçe'deki tasarrufumdan biraz aşağı. Eğer hazretin üslûbu da yeni olsaydı, İran edebiyatında kıyametler kopardı. İnşallah sana, Peyâm-ı Maşrık'taki şiirlerinden bazılarını yazdırırım.

" İstanbul'da iken iki üç Hindli ile Sebil idarehanesinde görüşmüş ve İktal'e götürülmek üzere bir takım Safahat emanet etmiş idim. Bu eserlerin o adamlar tarafından gönderildiğini tahmin ediyorum. Şairin kendi eserleri, tarafından İstanbul'a gönderilseydi elbet baş tarafında imzası, iki üç kelime yazısı bulunurdu. Ne ise üzümü ye de bağını sorma derler. Biz üzümü seve seve, hatta sarhoş ola ola yedik. Kim göndermişse Allah ondan razı olsun ..).

Mektuptan da anlaşılacağı üzere, Mehmet Âkif, Muhammed İktal'in eserlerinden birkaçını ilk defa İstanbul'da iken okumuştur. İstanbul'a gelen birkaç Hintli, Sebilür'reşad Gazetesi İdarehanesine uğrayarak İktal'in birkaç eserini hediye etmişlerdi. Âkif de, onlara İktal'e verilmek üzere bir takım Safahat hediye etmiştir. İktal'i ilkin Milli Mücadele yıllarında Ankara'da iken, gördüğü bir risalesinden tanıyan ve fikir itibariyle kendisine benzeten Mehmet Âkif, o günlerde yazdığı (Sanatkâr) başlıklı şiirinde :

" Figâna söyletebilmek o ızırabı, hayal !"

"Diyordu şair-i Hind'in o feylesof İktal"

"Benim de kalb-i harâbımla duyduğum hicran "

Henüz duyulmadı mızrabımın lisânından"

diyerek İktal'i yüceltiyordu (2).

Mehmet Âkif, Mısır'da iken Kahire Üniversitesi Farsça müderrislerinden Abdülvehhap Azzam'la yakın bir dostluk kurmuştu. Kendisi de Kahire Üniversitesinde öğretim üyesi idi.

MEHMET ÂKİF VE MUHAMMED İKBAL

Zaman zaman toplanıyor, edebi sohbetler yapıyorlardı. Âkif'in ölümünden sonra Abdülvehhab Azzam'ın (Şair'ül-İslâm Mehmed Âkif) adlı makalesinde, İkbâl'le ilgili şu satırlar yer alıyordu (3):

(Toplantılarımızın en güzelleri Muhammed İkbâl'in şiirlerini okuduğumuz zamanlardı. İkbâl'i bana tanıtan Mehmed Âkif'ti. Kendisi bir gün bana İkbâl'in (Peyâm-ı Maşrık) adını taşıyan şiir mecmuasını vermiş ve ben o sayede İkbâl'i okumuş, sevmiştim. Vakit buldukça İkbâl'in kitaplarından birini alır, ben okurdum, o da hem dikkat hem istiğrak içinde dinlerdi. Arada bir bazı beyitlerin tekrarını isterdi. Beğendiği beyitler üzerinde durur, bunları takdir eder, yahut bazı beyitleri içini çeke çeke dinlerdi. İkbâl'in şiirleri bazan ona heyecan verir, bazan içine serinlik serper, bazan da hüznün ve ızdırap verirdi. İkbâl'in (Esrâr-i Hşdi) eserini de birlikte okumaya başlamış, birkaç celsede bitirmiş, daha sonra gene onun (Rumuz-ı Bi-hşdi) eserini de aynı şekilde okuduktan sonra tekrarına karar vermiştik...)

Yine Âkif'in yakın dostlarından Mahir İz'in bir hatırası var ki, Âkif'teki İkbâl sevgisini açıkça ortaya koyuyor. Mahir İz'in yayınlanmış olan hatırası şöyle (4):

"... Birlikte Boğaziçi'ne döndük. O Üsküdar'da, ben Beylerbeyi'nde oturuyorduk. Aynı vapura bindik. "İkbâl bana Peyâm-ı Maşrık'ı göndermiş, ben iki kere okudum, güzel kitap. İstersen bir de beraber okuyalım" dedi; memnuniyetle şükranlarımı bildirdim.

"Salı günlerini buluşma günü olarak kararlaştırdık. Bir Salı kendileri geliyor, bir Salı ben gidiyordum. Kitabı ben okuyordum, o dinliyordu. Bir gün şöyle bir beyit geçti:

"Der talebeş dil tapid deyr-ü Harem âferid

Ma betemannâ-yı Ū, o betemaşâ-yı mâst

Yani "Gönüller kendisini bulmak için çırpınmaya başlayınca kiliseyi, Kâbe'yi yarattı. Biz onu istiyoruz, o bizi seyretmekle meşgul".

"Ben bu beyti okuyunca güldü ve dedi ki: "İşte Ferid Bey'le bir tevârüd." Ferid Bey de: "Kullar,dur bakalım Allah ne

gösterecek ? O da bakalım kullarım ne yapacak ? diyor demektir".

Yine bir gün şu beyti okuyunca gülmeye başladı. Hoşlandığı şeyler olunca zevk ile gülerdi:

Günâh-ı mâ çi nüvisend katibân-ı amel

Nasib-i mâ zi cihân-i tş cüz nigâhî nist

Yani: "Amelimizin kâtipleri bize ne günah yazacaklar, bilmem. Ya Rabbi, senin cihanından bizim nasibimiz ancak bir nazardan ibarettir. Görüp geçiriyoruz".

Bir keresinde de "Hayat akan bir sudur, böyle akıp gidecektir" mealindeki şu gazeli okumaya başlayınca heyecanlandı ve gazeli dinlerken kendisi de tekrar etti:

" Zindegi cşy-i revânest ü revân hâhed bşd".

Âkif, Mısır'a gittiken sonra, Mahir İz'le zaman zaman mektuplaşmıştır. 1 Şubat 1927 tarihinde Mahir İz'e gönderdiği bir mektupta (Peyâm-ı Maşrık)'in kendisinde kalmışsa gönderilmesini rica ediyordu. Mektup aynen şöyledir (5):

(Kuzum Mahir Bey 1 Şubat 1927

Hindli şair İkbâl'in birlikte okuduğumuz Peyâm-ı Maşrık adlı eseri acaba sizde mi kaldı idi ? Eğer sizde bırakmışsam lîstfen onu bizim Ömer Rıza (Doğrul) Bey'e verin ki, bana buraya göndermeleri için eve yazayım ...)

Muhammed İkbâl için: (O, asrımızın Celâleddin-i Rûmî'sidir) diyen Mehmet Âkif, İkbâl'den şu kıt'ayı çevirmiş ve (Sanatkâr) başlıklı şiirinde kullanmıştı (6):

Heyecâna verdi gönülleri

Heyecanlı sesleri gönlümün

Ben o nağmeden müteheyyicim,

Ki ihtimâlî yok terennümün.

Âkif, İkbâl'i bunca takdir eder ve severken acaba İkbâl'in Âkif'ten haberi var mıdır ? Âkif'le İkbâl arasında ilk mektuplaşma 1930 yılından sonra Âkif Kahire'de iken olmuştur.

MEHMET ÂKİF VE MUHAMMED İKBAL

Damadı Ömer Rıza Doğrul, Konya Milletvekili iken Konya'da (Mevlâna ve İktbal) üzerine bir konferans vermiş ve bu konferans'ta İktbal'in Âkif'e gönderdiği bir mektubunu okumuştur. Farsça mektubunda İktbal şu cümlelere yer vermektedir (7):

(.. Türk Milletini, modern Türkiye'yi çok seviyorum. Bir gün Türkiye'yi, mahsusen Mevlâna Rîşmî'nin Konya'daki mübarek makamını ziyaret etmek isterim. O mübarek toprakların beni, Mevlâna'nın nâcizane bir müridi olarak kabul etmesini niyâz ediyorum. Gönülümün derinliklerinde bir gül bahçesi görür gibiyim. Ortasında alev alev bir ateş yanmakta, ben pervaneler gibi o ateşe doğru koşmaktayım. O ateş, Mevlâna Rîşmî'nin aşkı ve sevgisidir ...)

Ömer Rıza Doğrul'un konferansında okuduğu bu mektuptan da anlaşılacağı üzere (Âkif-İktbal) dostluğu, tahminimize göre Âkif'in ölümüne kadar sadece mektuplaşmalarında sürüp gitmiş, birbirlerini görememişlerdir. 1976 yılında Pakistan'ın Lahor şehrinde Muhammed İktbal'in evinde misafir ediliğimiz sırada, İktbal'in oğlu Dr. Cavit İktbal, bize babasının özel kütüphanesini de göstermişti. Kütüphane'de (Safahat)'in eski baskılarından bir nüshası da vardı. Âkif'in, kendisini ziyarete gelen Hintli Müslümanlarla gönderdiğini söylediği Safahat takımı belki de bu idi. Üzerinde hiçbir işaret bulunmayan Safahat nüshasının İktbal tarafından okunduğunu söylemekte mümkün değildir. İktbal Türkçe bilmiyordu. Safahat'taki bazı şiirlerin kendisine Türkçe bilenler tarafından tercüme edildiği ihtimali üzerinde durulabilir.

Netice olarak diyebiliriz ki, Mehmet Âkif ve Muhammed İktbal, bu iki büyük İslam şairi, ayrı ayrı ülkelerde aynı yılları yaşamış, aynı fikirleri taşımış, ve birbirinden haberli olmuşlardır. Birbirini seven iki millet, Türkiye ve Pakistan, Âkif-İktbal yakınlığı ile sevgilerini daha da güçlendirmektedir.

Dipnotlar

- 1) Eşref Edip, Mehmet Âkif, s. 143 İst. 1938

TÜRKÇE İKBALİYAT

- 2) M. Âkif, Safahat, s. 514, İst. :1975
- 3) Eşref Edip , a. g. e., s. 141, Ayrıca Emin Erişirgil, İslamcı Bir Şairin Romanı, s. 398, Ankara, 1986
- 4) Mahir İz, Yılların İzi, s. 139
- 5) Uğur Derman, "Mehmed Âkif'ten Mektuplar". Kubbealtı Akademi Mec. sayı: 1, Ocak, 1976
- 6) Eşref Edip a.g.e., s. 23
- 7) Mehmet Önder, "İkbal'in Hayatı ve Mevlâna Hayranlığı," Pakistan Postası Dergisi, Ankara, 1975.

İKBAL VE AKIL

Dr. AGHA İFTIKHAR HUSEYİN

Dr. Agha İftikhar Hussain: Bundan sekiz yıl önce Allahın rahmetine kavuşan ünlü bilim adamı, doktorasını Fransa'dan yapmıştı. Gayet iyi Fransızca biliyordu. Londra, Cambridge, Napoli, ve Paris'te resmi görevlerde bulunmuştu. Urdu dilinin aşığıydı. Urdu ile ilgili önemli eserler bırakmıştır.

İkbal, bir şair ve filozoftu. Bu iki özellik birbirini tamamlayabilir; ama kaynak, metod ve cazibe bakımından ikisi çoğunlukla birbirinden farklıdır. Şiir ve diğer güzel sanatların kaynağı güzellik kavramıdır metodları ihtiyari iletişimsel, cazibeleri de genellikle duyguya yöneliktir. Buna karşılık, felsefe ve diğer bilimlerin kaynağı, zihinsel ve bedensel kavramlardır, metodları sürekli araştırma dır, ve cazibeleri de akla yöneliktir. Bu ayırım, birinin diğerinden tamamıyla ayrı olduğu ve bu iki faaliyetin kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı anlamına gelmemelidir. Bazen şair ve diğer sanatçılar doğa ve hayatın gerçeklerini göze alır ve dile getirir, yaklaşımları de umumiyetle mantığa dayalıdır. Filozof ve bilim adamları ise, estetik düşünce ve duygusal etkilerden tamamıyla uzak kalmaz. Ancak gerçek olan şudur ki, şiir akıldan çok duyguya, felsefe ise duygudan çok akla .. hitap eder. İkbal, insan ruhunun bu iki farklı faaliyetin sentezini bize sunar. O, daha geniş bir kitleye hitap eden şiirin ustasıydı, ama eğitim ve öğreniminin asıl sahası felsefeydi. Ne var ki bu bilim dalına şiir kadar ilgi göstermedi. İkbal'in felsefeye karşı şiirde değişik biçimde değindiği ilginç konulardan biri 'akıl'dır. Şiirlerinde, ister Urduca ister Farsça olsun, İkbal, sezgi ve dinî tecrübeyi yüceltirken akılı, genellikle aşağılamıştır. Ancak, felsefe ile ilgili yazılarında sadece akla uygun bir yer ayırmakla kalmamış, aynı zamanda bazen buna koyu akılcıların bile vermekten çekindiği konumu vermiştir. Biz burada, İkbal'in felsefe üzerine yazdığı İngilizce düz yazıları, özellikle Hyderabad, Aligarh ve Londra'da verdiği ve "İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu" adıyla yayınlanan 7 konferansında akıl konusundaki görüşlerine kısaca değinmeye çalışacağız.

İskolastik Gelenek

Sunu hemen belirtelim ki amacımız, profesyonel

TÜRKÇE İKBALİYAT

filozofların azınlıkta olduğu bu toplantıda akıl üzerine son derece bilimsel bir konuşma yapmak değildir. İktbal kendisi de, örneğin, Kant'ın Bilgi Kavramı gibi bir teori geliştirecek kadar bu sorunu derinden incelememiştir. Akıldan, dinî tecrübe münasebetiyle bahseden İktbal, dinî tecrübenin bilginin en üst seviyesinde olduğunu, zeka ile aklın da buna nazaran daha alt bir düzeyde olduğunu ileri sürer. Bu, diğer Müslüman iskolastik düşünürlerin geleneğiyle uyum içindedir. Nitekim, Aligarh Üniversitesi'nden Dr. Zafer-ül Hasan, İktbal'in 1930'da Aligarh'ta bu konferansları verdiği toplantılara başkanlık ederken şöyle demişti: "İktbal, yüzyıllar önce Nezzam ve Aş'ari gibi büyük iskolastik düşünürlerimizin Yunan bilim ve felsefesine karşı yaptıkları mücadeleye daldığı yerden devam etmiştir." İktbal, sadece eski Müslüman düşünürlerin mücadelesini ileri noktalara götürmekle kalmamış, aynı zamanda çağdaş felsefe ve müsbet ilmin ışığında da buna yeni yönler vermiştir. Böylece İktbal, adı geçen konferansların amaçlarıyla ilgili olarak kitabın önsözünde şöyle demektedir:

"Hiç şüphem yok ki, gerçek tasavvufun ortaya çıkışı, İslam'da dinî tecrübenin oluşumuna biçim ve yön vermek konusunda çok önemli bir faktör olmuştur. Ne var ki onun daha sonraki ve bugünkü temsilcileri, böyle bir düşünce tarzından uzak oldukları için çağdaş düşünce ya da tecrübeden ilham alma kabiliyetlerini tamamıyla yitirmişlerdir. Bu çevreler, bizimkinden çok değişik kültürel yapı ve görüşe sahip nesiller için geliştirilmiş olan metodları sürdürmeye çalışmaktadırlar."

Pekiyi, İktbal 30 yıl boyunca gerek Urduca, gerekse Farsça şiirlerinde mükemmelliğe doğru yol alıp Doğu'nun hatırı sayılır bir şairi konumuna geldikten sonra görüşlerini açıklamak için neden düz yazıyı seçti? İktbal bunun cevabını, "Bilgi ve Dinî Tecrübe" konulu ilk konferansında şöyle vermiştir:

"Şairane ilhamın sağladığı bilgi şahsi niteliktedir. Ayrıca, bu bilgi mecazi, meçhul ve belirsizdir."

Dolayısıyla İktbal, dinî tecrübe ve diğer felsefi sorunlarla ilgili görüşlerinin şiirle kesin ve net olarak ifade edilemeyeceğini ve anlaşılamayacağını kanaat etmiş, görüşlerinin mantıklı bir biçimde okurlara iletilmesi için

İKBAL VE AKIL

şairlerinden düz yazıya geçme ihtiyacını duymuştur.

DİNİN AKILCI TEMELİ

Allame İkbâl, kitabın aynı sayfasında, "O halde, felsefenin tamamıyla akılcı metodlarını dine uygulamak mümkün müdür?" diye sormuştur. Bu sorunun geleneksel cevabı elbette ki, kesin bir hayır olur. İster dinci, ister laik, bütün düşünürler, felsefenin kullandığı akılcı ve rasyonel metodun, her otoriteye şüphe ile bakıp, serbestce inceleme ve araştırmadan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Oysa din, bir otoriteye inanma temeline dayanır. Dolayısıyla, diğer dinlerde de olduğu gibi İslam düşünce tarihinde de maalesef filozoflarla dîni merciler arasında açık bir cepheleşme ve çatışma olmuştur. Ancak İkbâl, felsefe ve bilimin akılcı metodu ile dîni tecrübenin sezgiciliği arasında çatışma ile ilgili geleneksel görüşü kabul etmemiştir. İkbâl, dînin akılcı metodu hakkında çok radikal gözlemlerde bulunmuştur. İkbâl şunu demektedir:

"Gerçekte, uygulamaları bakımından, fen ve bilim dogmalarına oranla dîn, nihâl ilkeleri için akılcı temellere daha çok ihtiyaç duymaktadır. Bilim, akılcı metafiziğe önem vermiyebilir; şimdiye kadar zaten böyle yapmıştır. Dîn, tecrübenin karşıtlarıyla uzlaşma girişimleri ve insanoğlunun içinde bulunduğu ortamın haklılığını görmezlikten gelemez. Bunadan dolayıdır ki, Prof. Whitehead haklı olarak, 'Dinsel çağlar, akılcılık çağlarıdır' demiştir."

İkbâl'in bu gözlemi, Doğu ile Batı'da bazı dîni düşünürlerin, haklı olarak işgal ettiği yüksek mevkiinden indirdiği akli tekrar eski yerine getirme çabasıdır. Ancak İkbâl, aynı zamanda şunu da belirtmiştir ki, akli eski yerine oturtmasındaki çabası, felsefenin dînden üstün olduğu anlamına gelmemelidir. O, dînin yerini şöyle izah etmiştir:

"Felsefe, şüphesiz, dîni değerlendirme yetkilerine sahiptir. Ama ne var ki değerlendirilen şeyin niteliği öyledir ki, bu, ancak kendi şartlarına göre felsefe tarafından değerlendirilebilir. Felsefe, dîn hakkında ahkâm keserken, verileri arasında buna daha aşağılarda bir yer veremez. Dîn, kısmî bir sorun değildir. Bu, yalnız bir düşünce, bir duygu veya bir hareket de değildir. Bu, insanın tümünün bir ifadesidir, Bu

TÜRKÇE İKBALİYAT

nedenle felsefe, dîni değerlendirirken, merkezi konumunu kabul etmelidir ve bunu düşünsel sentez sürecinin odağı kabul etmekten başka çaresi olmadığını da bilmelidir."

Düşünce ve Sezgi

Filozoflar ile dîni alimler arasındaki cepheleşmenin başlıca sebebi, dîni tecrübenin sezgiye, felsefi ve bilimsel düşüncenin de akla dayandığı, binaenaleyh, felsefenin dînin karşısında olduğu yolundaki inanç olmuştur. İkbâl, Doğu ile Batı düşüncesinde uzun süre devam eden ve şimdi de bir dereceye kadar çağdaş düşüncede yer alan bu cepheleşme fikrinin temeline karşı çıkmış, bu konudaki tutumunu şöyle dile getirmiştir:

"Düşünce ve sezginin temelde birbirine karşı olduğunu varsaymak için herhangi bir neden yoktur. Çünkü ikisi aynı kökenden olup, birbirini tamamlarlar. Biri, gerçeğin ebedi yönüyle ilgilenirken öteki, bunun dünyevi yönünü inceler. Biri, hakikatın ebediliğini, diğeri ise geçiciliğini tahlil eder. Biri, gerçeğin tümünün varlığıyla ilgilenirken, diğeri belirli bir bölümünü gözümüzün önüne sermek yoluyla bütünü enine boyuna incelemeyi amaçlar, yeniden canlanmaları için ikisinin de birbirlerine ihtiyaçları vardır. İkisi de hayattaki fonksiyonları ölçüsünde görebildikleri aynı gerçeği görmeye çalışırlar. Bergson'un haklı olarak dediği gibi, 'Sezgi, sadece akıl ve zekânın üstün bir şeklidir.'"

Yunan Etkisi

İkbâl'e göre İslâmın akılcı temelleri bizzat Hz. Peygamber (S.A.V.) zamanından beri aranmaya başlanmış sayılır. İkbâl bu hususta akıl ve gözlemin önemini vurgulayan ve genellikle iyi bilinen Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerini örnek olarak sunmuştur. İslâm düşüncesinin ilk gelişme çağında etkilendiği dış düşünce akınlarının başında Yunan felsefesi gelmektedir. Ancak, Müslüman düşünürler Yunan felsefesine fazlasıyla ilgi göstermekle suçlanamaz. Çünkü, İslâmın doğuşu sırasında ve birkaç yüzyıl sonrasına kadar, insanlığın bulabildiği bilimsel düşünce zenginliğinin en saygın ve tanınmış Yunan felsefesi idi. Daima araştıran ve inceleyen Müslüman aydınlar tarafından gözardı edilemezdi.

İKBAL VE AKIL

Ancak, birçok yazar, Yunan etkisinin İslam düşüncesi için bir felaket olduğu inancındadır. Bu hususta ileri sürülen görüş şudur: Yunan felsefesi, akılcı yaklaşımın gereği üzerinde durduğu için aydınların otoritesine meydan okumuş, dolayısıyla Müslümanların İslam'a inanç ve bağlılığını da sarsmıştır. Bu, doğru olabilir. Ancak, burada da İktbal, geleneksel düşünceye karşı, radikal bir gözlemde bulunmuştur. O'na göre Yunan felsefesi, çok akılcı olduğu için değil, 'yeterince akılcı olmadığı için', ilk çağ Müslüman düşünürler için zararlı olmuştur. İktbal, Sokrat ve Eflatun'nun görüşlerini, Kur'an-ı Kerim'in öğretileri ile karşılaştırırken şöyle demiştir:

"Sokrat, bütün dikkatini, sadece insanların dünyasına çevirmişti. Ona göre araştırma, bitki, böcek ve yıldızlar üzerine değil, yalnız insan çevresinde yoğunlaşmalıydı. Bu, ufacık bir arının bile ilahî ilhamdan yararlandığını belirten ve okuyucuları sürekli olarak rüzgarların değişimi, gündüzün geceye dönüşümü, bulut ve yıldızlarla dolu gökyüzü ile sonsuz fezada yüzmekte olan gezegenleri gözlemeye çağırarak Kur'an'ın ruhuna tamamen ters düşen bir olgu değil midir? Sokrat'ın sadık bir öğrencisi olan Eflatun, duyu organlarıyla ilgili idrakten nefret ediyordu. Çünkü, O'na göre bu hakiki bir bilgi vermiyor, sadece bir fikir ortaya koyuyordu. Oysa bunun tam tersine işitme ve görme duyularının Allah'ın en büyük nimetleri olduğunu açıklayan Kur'an, onların dünyadaki fiillerinden Cenab-ı Hakk'a kıyamette hesap vereceklerini kaydediyor. İşte bu önemli noktayı klasik düşüncelerin etkisinde kalan ilk devir Müslüman kelâmcıları bütünüyle unuttular."

Onun için İktbal'e göre Kur'an'ı Kerim'in ruhu temelde klasiğe karşıdır ve bu yaklaşım yüzünden öyle bir düşünce devrimi meydana gelmiştir ki, bunun tam önemi bugün bile iyice anlayamamıştır.

İktbal, Yunan felsefesinin etkisine değindikten sonra Müslüman düşünürler, örneğin, Mü'tazile ve Aş'ariler, özellikle de İmam Gazali'den kısaca bahsetmiştir. Ama, Gazali'den bahsetmeden önce İslam tarihinde akılcılığın tarihçesine bir göz atmamız sanırsanız ki daha yerinde olacaktır:

İslam'da Akılcılık

TÜRKÇE İKBALİYAT

Çok ilginçtir, Hristiyan Avrupa'nın, Yunan akılcılık geleneğinden uzaklaşmasından sonra Rönesans şeklinde filizlenip büyüyen akılcılık ve bilimsel araştırma ruhunu yaratması tam 14 yüzyıl almıştır. Oysa, İslam'da ilk akılcı hareket bu dinin doğuşunun ilk yüzyılında meydana gelmiştir. İktbal'e göre İslam'ın doğuşu zaten tümevarımsal zekanın doğuşunun habercisiydi. Çünkü, Kur'an-ı Kerim akıl ve bilimsel araştırmaya büyük önem veriyordu. Ancak, bir düşünce akımı olarak akılcılık ilk kez Emevi döneminde yöneticilerin kaderciliğine karşı bir tepki olarak ortaya çıktı. Kur'an-ı Kerim, insan iradesinin serbest olduğunu, bu dünyada refaha kavuşması ve öbür dünyada selameti ve kurtuluşunun insanın kendi elinde olduğunu ifade ediyordu. Nitekim, Kur'ana göre, "Kendilerini değiştirmeyen kavmi Allahda islah etmez." (13:12) Ancak, Hz. Peygamber (S.A.V.) ve dört raşid halifeden sonra miras yoluyla intikal eden monarşi kuran Emevîlerin döneminde yöneticiler, Kur'an-ı Kerim'in bu emrine karşı gelerek Allah'ın Kadir-i Mutlak olduğu için ister iyi ister kötü herşeyin O'nun emriyle olduğunu yaimaya başladılar. Bu görüş, genellikle siyasi amaçlar elde edilmek için yaygınlaştırıldı. Bu durumu İktbal'den öğrenelim:

"Böylece Allah, böylelikle, neden-sonuç zincirinin son halkası ve dolayısıyla evrende olup bitenlerin hepsinin müsebbibi olarak kabul edildi. Şam'daki fırsatçı Emevi halifelerinin pratik maddeciliğine, kitlelerinin ayaklanma ihtimallerine karşı, Kerbelâ'daki zulmün unutulması ve bir halk isyanı ihtimaline karşı Emir Mu'aviye'nin baş kaldırışının meyvelerinin toplanması için bir bahaneye ihtiyacı vardı. Mabad'ın, Emevîlerin Müslümanları haince öldürdüğü ve bu çirkinliklerini örtbas etmek amacıyla Allah'ın emirlerine sığınmaya çalıştığını Hasan Basri'ye söylediği ifade ediliyor. Böylece, Müslüman alimlerin protestolarına rağmen çıkarıcı çevrelerin korunması için ahlâksız kadercilik kavramı ve 'tanınmış gerçek' adında bir anayasal teori geliştirildi. Bu hiç de şaşırtıcı değildir. Zamanımızda da filozoflar, toplumun sermayeci yapısını dokunulamaz ve kesin hale getirmek için bazı züppece 'haklı' nedenler açıklamaya çalışmışlardır."

Allame Şibli Nu'mani de kadercilik kavramının siyasi

İKBAL VE AKIL

yararlar sağlamak amacıyla Emevîler tarafından ileri sürüldüğünü ifade etmiştir(1). İşte bu zulme karşı bir tepki olarak bir grup aydın, Allah'ın her şeye kadir olmasına rağmen, 'âdil' olduğunu da kuvvetle ileri sürdü. Âdil olan Allah, zulme izin vermez. Bu nedenle Kur'an'ın öğretileri aklın ışığında değerlendirilmelidir. Bu grubun lideri MS 699'da Emevî halife Abdul Melik tarafından idam edilen Mabad Cuhni idi.

Hür irade ve Allah'ın adaletine inananlar 'Mütezile' olarak adlandırılırdı. Her türlü baskı ve zulme rağmen Mütezile'ler, Emevîler döneminde taraftar kazandı ve Abbasiler döneminin başında bir hayli güç elde etti. İlk başta Mütezilelerin amacı İslamin inançlarını akılcı delillerle savunmaktı. Fakat, daha sonra, özellikle Abbasi Halife El-Mamun'un teşviki ve himayesiyle bilime ve bilimsel araştırmalara büyük katkılarda bulundu. Mütezile hareketinin dolaylı veya dolaysız etkisiyle büyük bilim adamları, filozoflar ve aydınların yetişmesine elverişli ortam meydana geldi. Ancak, maalesef, Mütezilelerin bazısı, birçok dini kavgalara yol açan kupkuru akademik tartışmalara kendilerini kaptırdı. Bazıları ise halifeliğin ilk döneminde uğradıkları çeşitli baskı ve haksızlıkların intikamını almak için dâva adamı bile oldular. Böylece, Mütezile hareketi giderek daha çok siyasete bulaştı. Sonuç olarak, Abbasi halife Mütevekkil döneminde Mütezileler tekrar baskıya ve işkenceye uğradı. Bu anlaşılır bir durumdu. Ne var ki, bilim adamları ile filozoflar nefret edilen ve baskıya uğrayan bir sınıf haline geldi. Ancak, akılcılık hareketi, İhvan-üs-Safa olarak bilinen yeraltı bir örgüt sayesinde devam etti. Akılcılık uzun süre Müslüman Doğu'da baskı altında kaldıktan sonra Batı'da İspanya'ya geçti ve burada İbn-Bace, İbn Tufayl ve İbn Rüşd gibi büyük filozofların doğmasını sağladı. Bunlar, Müslüman akılcıların sonuncu grubuydu. Ancak, bu aydınlar, ölümlerinden sonra bile Avrupa'da rönesans hareketinin başlamasına büyük katkıda bulundular.

Gazali ve İkbâl

İmam Gazali (MS 1058-1111) Mütezilenin aşırı akılcılığının bir tepkisi olarak doğdu. İmam-i Azam, sezgi, mistik ve dinî tecrübenin büyük bir savunucusuydu. Bu nedenle, sıradan bir kişi, İkbâl'in Gazali'yi tam olarak desteklediğini

TÜRKÇE İKBALİYAT

sanabilir. Ne var ki genel kanıya rağmen İkbâl, çok hayati bir konuda Gazali'den farklı bir düşünce taşımaktadır. İkbâl, Gazali'yi yorumlarken şöyle demiştir: "Gazali, tahlil eden düşünceden hiçbir şey elde edemeyeceğini anlayınca mistik tecrübeye başvurdu ve nihayet burada din konusunda aradığı doyumu buldu. Bu anlaşılır bir durumdur. Ancak Gazali bir adım ileri gidip Mutlak Lâyezâl (Cenab-ı Hakk)'ın dinî tecrübe sırasında keşfedebileceğini düşündü ve zekâ ile düşüncenin tamamıyla sonuçsuz olduğuna inandı. Buna karşılık sezginin tamamlayıcı ve sonuçlandırıcı olduğuna kanaât getirmişti. Bu nedenle İkbâl, Gazali'nin düşünce ile sezgi arasında bir çizgi çizdiğine işaret ederek bu hususta kendisiyle belirgin bir biçimde ayrılmıştır. İkbâl şöyle demiştir:

"(Gazali) düşünce ile sezgi arasında organik bir bağ bulunduğunu ve düşüncenin daima hareket halindeki zamanla bağlantılı olması nedeniyle yetersizlik ve doyumsuzluğa mahkûm olduğunu anlayamadı. Düşüncenin temelde sınırlı bir imkân olduğu ve bu nedenle Cenab-ı Hakka ulaşmanın imkânsız olduğu yolundaki görüş, bilimde düşüncenin yanlış anlaşılmasından kaynaklanır."

İkbâl'e göre zekâ ile sezgi arasında köklü bir fark yoktur. Tabii ki zekâ, anlayışının düzyeseli noktasında Mutlak Hakikati anlamaktan acizdir. "Ancak düşünce daha derinlere dalınca her yerde mevcut olan Allah'a varabiliyor. Allah'ın kendini açığa vurma hareketinde çeşitli sınırlı havramlar, sadece birer an gibi gelip geçiveriyor".

Bazı düşünürler İkbâl'in, Gazali'nin bu konudaki görüşünü eleştirmesini doğru bulmamışlardır. Örneğin, "Studies in Muslim Philosophy" (İslam Felsefesi Üzerine Etüdler) adlı eserin sahibi Prof. Saeed Shaikh, İmam Gazali'nin "Mişkât-ül Envar" adlı eserinde akılda gizli olan sonsuz imkânlarla açıkça işaret ettiğini, aklın, bu imkânların kendi kendine dinamik olarak açılmasıyla kendini aşıp, Mutlak Hakikate ulaştığını ifade ettiğini belirtmiştir. Shaikh'e göre İkbâl, bu önemli noktayı görmezlikten gelmiştir (2). Şurası bir gerçektir ki, İmam Gazali, hayatının çeşitli dönemlerindeki yazılarında aklın, mutlak eşyayı anlamak yeteneği bakımından hemen hemen sezginin düzeyinde olduğunu ileri sürmüştür. Ancak şunu da kabul etmek gerekir ki,

Gazali'nin eserlerinin genel tavrı akla karşıdır. Felsefeyi derinlemesine bilen Gazali belki de akli acıkça kınamak istemiyordu. Ne var ki eserleri, aklın, hem mutlak hakikati bilmekten yoksun olduğu, hem de bilgiyi aramak konusunda insanı yanıltan bir yetenek olduğu izlenimini yaratmıştır. Dolayısıyla, Gazali'yi, bu doktrini kasten yaymakla suçlayıp mahkum etmek yanlış olacaktır. "Tahafut-ül Felsefe" adlı eserinde, bazı temel İslami inançlarının sözde akıcı yorumlarını gereksiz heyecan ve telaşla ortaya atan filozof ve düşünürler özellikle eleştirilmiştir. Bu yorumlar, ulemanın çoğunluğu tarafından kabul edilmemiştir. Gazali, bu filozofların görüşlerinin halk kitleleri üzerindeki etkilerinden ve dîni inançlardan uzaklaşmalarından hoşnutsuz olup, bu halet-i ruhiyesiyle bizzat akıl hakkında hoş olmayan bazı şeyler söylemiş olabilir. Ama Gazali, daima akla karşı ve dolayısıyla bilimsel araştırmaya karşı olmuştur denilemez. Bazen deniliyor ki, Gazali'nin akla ve bilimsel araştırmaya karşı olan görüşünün daha çok vurgulanmasında, ve İslamiyetin tebliğinin ruhu olan akla ve bilimsel araştırmaya olan sevgi ve bağlılığının da bir tarafa itilmesinde onun yaşadığı çağın ve ondan sonraki dönemin siyasetinin büyük bir katkısı olmuştur. Bu belki de kısmen doğru olabilir, ama, tarih şahittir ki, büyük adamların görüşleri genellikle siyasi amaçlar için kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in Deneysel Tutumu

İnsanın bilgisinin karakteri nedir ? İktbal'e göre insanın bilgisinin niteliği kavramsaldır. İktbal, "Ey Adem, onlara eşyanın isimlerini söyle,"(3) sözlerini içeren Kur'an ayetini işte bu şekilde anlatmaktadır. Böylece İktbal'e göre insanoğlu, eşyanın isimlerini söyleme, başka bir deyişle onlar hakkında bazı kavramlar geliştirme yeteneğine sahiptir. Ve işte bu kavramsal bilgiden dolaydır ki insanoğlu, Hakikatin gözle görünür yönlerine yaklaşmaktadır. İktbal, çeşitli ayetleri naklederek, Kur'an-ı Kerim'in, hakikatin gözle görünür yönlerine dikkatimizi çekmiştir(4). Kur'an'ın, hakikatin gözle görünür yönlerinin üzerinde önemle durması, İktbal'e göre Kur'an'ın genel deneysel tutumunun temelini oluşturmaktadır. Ona göre, "İnsanın Allah'ı aramasında görülen şeylerin hiçbir değer taşımadığına inanan bir çağda" Kur'an-ı Kerim tecrübi ruhu uyandırmıştır. Hayata karşı

TÜRKÇE İKBALİYAT

bu deneysel görüş, uygarlıkların yükselişi ve çöküşünde önemli bir etken olmuştur.

İkbal der ki: "Hakikat kendi görünüşleri içinde yaşar. Çevresinde çeşitli engellerle karşılaşan insan, dış görünümü de gözönünde tutmak zorundadır. Kur'an-ı Kerim değişikliğin önemli bir gerçek olduğuna dikkatimizi çeker. Kalıcı bir uygarlık yaratmak, ancak bu değişim sürecini anlamak ve kontrol etmekle mümkündür. Asya'nın ve genellikle eski dünyanın tümünün kültürlerinin başarısız kalmalarının sebebi, Mutlak Hakikati sadece içten ele almaları ve içten dışa yönelmeleriydi."

Şimdi, Kur'an-ı Kerim'in vurguladığı gibi, Hakikatin gözlenmesi insana ne gibi nimetler vermektedir ? İkbal'e göre İslam kültürünün tüm gelişmesi ve üstünlüğü işte bu gözlemin sonucudur. Bütün bilimsel faaliyetler Tümevarımsal Akıl'a götüren gözleme dayanır. İkbal inanıyor ki, "Tek başına insanı çevresinin hakimi yapan tümevarımsal Akıl bir başarıdır. Ve bir defa ortaya çıktıktan sonra bilimin diğer çeşitleriyle beslenip güçlendirilmelidir." İslam, tümevarımsal metodun öncüsüydü ve İkbal'e göre "İslamın doğuşu, aslında tümevarımsal zekânın doğuşudur."

Genel bir kanıya göre Avrupa'da bilimsel bilgi ve bulguya yol açan tümevarımsal metodu ilkönce Roger Bacon ortaya koydu. İkbal, "İslam kültürünün ruhu" konulu konferansında Avrupalı yazar Briffault'un "Making of Humanity" (İnsanlığın oluşumu) adlı eserinden iki pasaja yer vermiştir. Bu yazara göre Bacon, Hristiyan Avrupasında Müslüman bilim ve metodun temsilcisinden başka birşey değildi. Kendisine göre Bacon, kendi çağının insanların gerçek bilgiyi elde etmeleri için Arapça ve Arap bilimlerini öğrenmelerinin tek yolu olduğunu ifade etmekten hiçbir zaman çekinmezdi. İkbal, bu hususta örnekler vererek birçok Müslüman bilim adamı ve filozofların bilimsel araştırma ve metoda değerli katkılarda bulunduğunu ve Batı'nın Doğu'ya ne kadar borçlu olduğunu ifade etmiş, bunun da, çağımızda Avrupa ve ABD'nin bilim adamı ve aydınları tarafından açıkça kabul edildiğine işaret etmiştir.

İKBAL VE AKIL

Düşünce ve Varlık

Daha ileriye gitmeden sanırız İkbal'in, çoğunlukla insan beyninin zihinsel veya rasyonel faaliyetini göstermek amacıyla kullandığı 'düşünce' kelimesinden neyi kastettiği konusunda birkaç söz söylememiz yerinde olacaktır. İkbal, 'düşünce'yi dıştan eşya üzerinde çalışan bir eleman olarak görenlere karşı çıkıyor. O, böyle bir görüşün oldukça mekanik olduğunu ve iki bağımsız unsur, 'ideal' ve 'gerçek'in var oluşunun kabul edildiği anlamına geldiğini belirtiyor. İkbal'e göre düşünceyi, malzemesini dışardan düzenleyen ve bütünleştiren bir eleman olarak değil, kendi malzemelerinin herbirinin bizzat varlığını oluşturan bir güç olarak kabul etmeliyiz. İkbal böylece düşünce ile varlığın ikilemine son vermeye çalışıyor ve Hegel'e bir hayli yaklaşıp düşünce ve varlığın sonuçta bir olduğunu belirtiyor.

Sünnetullah olarak Doğa

İkbal, Kur'an-ı Kerim'in gözlem, deneysel tutum ve dolayısıyla, bilimsel araştırmaya (genellikle Aklın bütün meyvelerine) büyük önem verdiğini belirttikten sonra, "Dinsel Tecrübenin Keşifleri" konulu konferansında bir adım daha ileri gidiyor. İkbal, bu görüşün fizik bilimine yeni bir ruhsal anlam verdiğini belirtiyor ve ekliyor: Doğa bilgisi Allah'ın davranışlarının bilgisi demektir. Biz doğayı gözlerken aslında Mutlak Ego ile yakın bir ilişki içine girmek istiyoruz. Bu da tapmanın başka bir türüdür. İkbal'in daha önce aynı konferansta belirttiği gibi bu gayet doğal ve mantıksaldır, "Çünkü Kur'an-ı Kerim'in kuvvetli ifadesine göre Doğa, Allah'ın adettir (alışkanlığıdır)."

Bundan sonraki adım çok normaldir. Eğer Doğa Allah'ın bir alışkanlığı ve bunun gözlemi de ibadetin bir şekliyse, bilimsel faaliyet, kutsal bir nitelik taşıyor demektir. Dolayısıyla, İkbal, "Allah kavramı ve İbadetin anlamı" adlı konferansında şöyle der:

"Gerçek şudur ki, ilim için yapılan her gayret aslında bir ibadet şeklidir. Doğayı bir bilim olarak gözleyen kişi, bir bakıma, ibadet halinde ilim ve irfanı arayan bir mutasavvif durumundadır."

TÜRKÇE İKBALİYAT

Peygamberlik Bilinci

Bütün insanlara dinsel tecrübe yeteneği verilmişken, peygamberlerin dinsel tecrübelerinin tabiatıyla daha yüksek düzeyde olduğu ifade edilmelidir. Gayet tabii ki, bir peygamber 'vahy' denilen en büyük dinî tecrübe ile onurlandırılmıştır. Ancak burada, İktbal diyor ki, Kur'an-ı Kerim'de kullanılan biçimiyle vahy, hayatın evriminin çeşitli aşamalarında değişik biçim ve niteliğine rağmen hayatın evrensel malı sayılmaktadır. İktbal'e göre vahy, bitki, hayvan ve insanların hayatlarında ilham (veya çağdaş bir deyişle, yaşama iradesi) biçiminde faaldir ve alıcının ihtiyaçlarına göre biçim ve niteliği değişmektedir. Bir peygamber elbette ki vahy'in en yüksek ve ilahi düzeyine ulaşabilmektedir. İktbal'e göre bir peygamber, "sınırlarını aşma eğiliminde olan ve toplumsal hayatın güçlerini yeniden yönlendirme ve düzenleme fırsatlarını kollayan bölünmez bir deneyim olan peygamberlik bilincine sahiptir. İktbal diyor ki, böylece, bir peygamberin dinsel deneyimini değerlendirmenin bir yolu, yetiştirdiği insan türlerini, ve mesajının sayesinde meydana gelen kültür anlayışı ve düzenini incelemek olabilir.

Peygamberliğin Son Bulması ve Akıl

İslamın, din, fen, bilim ve sanat gibi kültürün çeşitli türlerine yaptığı katkıları iyi bilinmektedir. Nitekim tarih, Risaletin değerini bilip, kararını vermiştir. Fakat İktbal, özellikle peygamberliğe son verilmesi hususunda peygamberliğin önemli bir boyutunu keşfetmiştir. İktbal diyor ki, insanoğlunun evriminin ilk aşamalarında, ki o zaman kendisine fazla akıl ve eleştiri yeteneği verilmemişti, (İktbal, bu insanlara azınlıktaki insanlık diyor), peygamberlik bilinci kendisine hazır kararlar, seçim ve hareket yolları sağlıyordu. Peki, insanlar daha çok rasyonel ve içgüdülerinin daha az etkisinde kalmaya başlayınca ne oldu? İktbal, bunun cevabını "İslam kültürünün ruhu" başlıklı konferansında şöyle vermiştir:

"Aklın ve eleştiri yeteneğinin doğuşuyla hayat, insan evriminin daha ilkel bir aşamasında ruhi enerjinin akışını sağlayan ve rasyonel olmayan bilinç türlerinin ortaya çıkıp, gelişmesini kendi yararı gereği önler. İnsanı yöneten, herşeyden önce, ihtiras ve içgüdüdür. Tek başına, insanı çevresinin hakimi

İKBAL VE AKIL

yapan Tümevarımsal akıl, bir başarıdır, ki bir defa ortaya çıktıktan sonra bilimin diğer çeşitleriyle beslenip güçlendirilmelidir."

Peki, İslam Peygamberinin rolü ve peygamberliğin son bulmasının niteliği ne olabilir ? İktbal bunun cevabını aynı konferansta şöyle vermektedir:

"Soruna, bu açıdan bakıldığında İslam Peygamberinin eski ile modern dünya arasındaki çizgide bulunduğu görülmektedir. Bildirmiş olduğu vahy'in kaynağı gözönüne alınacak olursa, İslam Peygamberi, eski dünyaya, eski çağlara mensuptur. Fakat, vahy'in özü bakımından kendisi yeni dünyaya, yeni çağlara mensuptur. İslam Peygamberinde hayat, yeni yönüne uygun başka bilim kaynakları keşfeder. Sizlere, tatmin edici bir şekilde ispat etmeye çalışacağı gibi, İslamın doğuşu, aslında tümevarımsal aklın doğması anlamına gelir. İslam'da peygamberlik, kendi kendini ortadan kaldırmanın gerekli olduğunu keşfetmekle kemâle erişir. Bu, derin bir sezisi ifade eder. Şöyle ki, hayatı ebediyen idare etmek mümkün değildir. Kendini tam anlamıyla bilmesi için insan, en son kendi imkânlarıyla başbaşa kalmalıdır..... İslam'da ruhban sınıfının ve miras yoluyla geçen hükümdarlığın ortadan kaldırılması, Kur'an'ı Kerim'de de sürekli olarak akla ve tecrübeye, baş vurma tavsiyesi insan biliminin kaynakları olarak doğaya ve tarihe verilen önem, bütün bunlar peygamberliğe son verilmesi fikrinin çeşitli yönleridir."

İktbal, bu cesurca değerlendirmesiyle, Aklın haklılığının peygamberliğe son verilmesinden kaynaklandığını vurgulamıştır. Ancak İktbal, aynı zamanda bir peygamberin mistik veya dinsel tecrübesinin artık sona erdiğini ifade etmek istemediğini belirtiyor. Kuran'ı Kerim, hem iç hem de dış tecrübeye önem vermiştir. İktbal'e göre bu görüşün zihinsel değeri, bunun, insanlık tarihinde doğaüstü bir kaynak iddia eden kişisel egemenliklerin son bulduğu inancını geliştirerek, tasavvufi duygulara, bağımsız, eleştirici bir tavır yaratmaya yönelik olmasından" kaynaklanmaktadır.

Bir din adamı, bundan daha iyi bir şekilde Akli methedemezdi.

TÜRKÇE İKBALİYAT

Bir Mütakellim Olarak İktbal

İktbal'in, dinsel tecrübe konusundaki düşüncesi ve kavramının birçok yönünü inceleyen çeşitli değerli eserler bulunmaktadır. Allah, Süpermen, Benlik vs. gibi kavramlar, felsefe ve din açısından incelenmektedir. Ne var ki, İktbal'in akıl hakkındaki görüşleri bilim adamlarının dikkatini her nedense çekmemiştir. Halife Abdül Hakim, M.M. Şerif, Dr. İsmet Hasan ve diğer bilim adamları genellikle İktbal'in diğer yönlerini incelemişlerdir. Ancak, Seyid Ali Abbas Celalpurî'nin, "İktbal kâ ilm-i Kelâm" (İktbal'in İlmî Kelâmı) adlı eserinde yazar, İslam'da İlm-i Kelâm'ın bir tarihçesini sunduktan sonra İktbal'in Allah, panteizm (vahdet-i vücüt), akıl, ve sezgi gibi çeşitli kavramlarına eleştirel bir göz atmış ve İslamın akılcılık geleneğinin yeniden keşfedilmesi gereğini vurgulamıştır. (5) Bazı bilim adamları yazarın, İktbal'in felsefi görüşü ile ilgili bu yorumuna karşı çıkmıştır. Çünkü yazar, eserinde İktbal'in özellikle din ve akıl hakkındaki görüşünde tutarsızlık ve çelişki olduğunu ileri sürmüştür. Ancak hiç kimse Seyid Ali Abbas'ın derin felsefe bilgisinden şüphe edemez. Ayrıca, araştırmacı fikir uyandırıcı değerlendirme ve incelemesi de kitabını, felsefe eleştirisi dalında en güzel eserlerden biri yapmaktadır. Celalpurî'nin ortaya attığı çeşitli noktaları birer birer ele almak bu kısa yazıda mümkün değildir, ama burada, İktbal'i savunmak için tek bir noktaya dikkatinizi çekeceğim. Celalpurî, kitabının daha ilk bölümünde İktbal'i bir filozof değil, bir 'mütakellim' (İlm-i Kelâm uzmanı) olarak tanımlamıştır. Bir mütakellim, dîni, aklın yardımıyla savunur. İktbal, kendisinin bir mütakellim olarak tanımlanmasından herhalde pek hoşlanmazdı, ancak, gerektiğinde İslam dininin inançlarını akıl ile savunduğunu söyleyen bir kişiyle de kavga etmezdi. Ancak, İktbal'i bir defa mütakellim olarak kabul ettikten sonra onun tamamen felsefi nitelikteki eleştirinin ölçülerine uygun düşmesini beklemek de yersiz olur.

Bir mütakellim her şeyden önce dinine bağlıdır ve İktbal bunu, gerek şiirlerinde gerekse de düz yazılarında açıkça belli eder. İktbal, aklın önemini altını çizerek belirtirken bile, dinsel deneyimin diğer bütün deneyimlerin üstünde olduğunu belirtmekten geri kalmaz, ki bunun çeşitli örneklerini yukarıda

İKBAL VE AKIL

verdik. Ayrıca, İktbal, muazzam bir sentez kurmak gibi zor bir görev üstlenmişti. O'nun yapmak istediği, genellikle birbirine zıt olan kavramlar, örneğin, din ve bilim, sezgi ve akıl, her şeyden üstün ve her yerde var olma, gelenek ve çağdaşlık, tasavvuf ve bilimsel araştırma ve taklid ile içtihad, şiir ve felsefe arasında bir uzlaşma sağlamaktı. Bu uzlaşma çabaları sırasında gayet tabii ki bazen bir şeyi, bazen de başka bir şeyi vurguladı. Bu nedenle, İktbal'in, örneğin, Descartes veya Spinoza gibi, kesin çizgilerle belirlenmiş mutlak bir düşünce sistemine sahip olduğu söylenemez. Önemli olan İktbal'in, genelde neyi ifade etmek istediğidir. İktbal, genellikle dine dayalı bir dünya görüşü geliştirdi ve insanın çeşitli yeteneklerini dile getirirken, hepsinin dinsel deneyime tâbi olduğu kanısına vardı.

Sonuc

Akıl yalnızca akademik ilgi uyandıran bir konu değildir. Akla önem vermek, bilimsel araştırmaya ve maddi gelişmeye önem vermek demektir. Böyle bir yaklaşım insanların daha objektif olmaları, duyu ve duygulardan daha çok uzak olmaları, ve dolayısıyla, ölçülü eleştiri yapmalarını sağlar. Bu demek değildir ki, bir birey veya bir millet akılcı ve rasyonel olması için her türlü duyu ve duygularını bir tarafa bırakmalıdır. Ama bir yandan duyu, duygu, sezgi ve manevi gelişme ve diğer yandan akıl, bilimsel araştırma ve maddi kalkınma arasında bir denge olmalıdır. Tarih şahittir ki, dengesini kaybeden ve bir tarafı pahasına başka bir tarafını ihmal eden bir millet çok geçmeden çökmüş ve tarihe karışmıştır. Akıl, birçok milletin yükselmesine neden olurken, bundan yoksun olanlar felakete uğramış, karanlığa gömülmüştür. Bunun en açık örneği Avrupa'dır. Avrupa uygarlığının Yunan akılcılık geleneğiyle yükseldiği bir gerçektir; ve bu gelenek ayakta olduğu sürece Roma İmparatorluğu da gelişti. Ancak daha sonra, dinin katı kuralları egemen oldu, ve bu dünyadaki hayattan çok, ölümden sonraki hayattan söz edilmeye başlandı. Dinsel egemenlik kuranlar, fen ve bilimsel araştırmayı hurafelikle bir tuttu ve dikkatlerini sadece ilahi kitaplarda yer alan metinleri okumaya çevirdi. Romalı İmparatorlar ve yönetici sınıfı, öğretmenliği, kölelerin işi olarak belirledi. Ya bu dünyada zulüm ve dehşet dalgalar yayan savaş kahramanları, ya da öbür dünyada, Allah'ın

TÜRKÇE İKBALİYAT

kahrı sözüyle halkı dehşete düşüren din adamları vatandaşların sevgi ve saygılarına nail olabiliyorlardı. Kurtuluşun tek yolu da din adamlarını körü körüne izlemektir. Sonuç olarak, ticarete, iş dünyasına ve kalkınmanın diğer alanlarına gidebilecek ehliyetli kimseler kapağı manastıra atıldılar. Ve gayet tabii ki Büyük Roma İmparatorluğu kendi ağırlığı altında çatlayıp parçalandı. Edward Gibbon'un, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü alaylı tahlili hepimiz tarafından iyi bilinmektedir. O'na göre, Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne, barbarlar ve dinçiler zemin hazırladı.

Ne olursa olsun, Yüce Allah'ın insanlara bir armağanı olan Büyük Din'in hiçbir kabahati yoktu. Hz. İsa dünyada Allah'ın hakimiyetini kurmak istiyordu. Rahipler Hz. İsa'nın mesajını çarpıttılar ve bu dünyada kendi hakimiyetlerini kurmaya çalışırken, halkın dikkatini öbür dünyanın 'nimetlerine' çevirdiler. Öyle ki, (sözde büyük devrimci nitelikler taşıyan) Rönesans ruhu, ki bunda İslam düşüncesinin büyük katkısı inkâr edilemez, kendini uyarıncaya kadar yaklaşık bin yıl Avrupa'yı uykuya sevketti.

Tarihin büyük bir bilincine sahip olan İktbal, aklın ve bilimsel araştırmanın ihmal edilmesinin tehlikelerini iyi biliyordu. Ayrıca ulusların tarihinde çeşitli dönemlerde din ve akıl ile din ve bilim gibi konularda girilen polemik ve aydınlar arasındaki kavgayı ve bunların sıradan insanlara yol açtığı felaketi çok iyi biliyordu. Haylı dindâr bir düşünür olan İktbal, uzun bir dîni geleneğe sahip bir millete hitap ediyordu. O nedenle dîni bilime değil, bilimi dine yaklaştırdı. Mucizelere veya dîni inanış ve ibadetlere akılcı ve bilimsel temel aramak için de uğraşması; aksine, akılcı ve bilimsel çalışmaların, zaten birer dîni faaliyet olduğunu ve bilgi arayışının aslında bir ibadet olduğunu savundu.

İktbal, aklın ihmal edilmesinin sonuçlarını iyi bilmesinin yanısıra aşırı akılcılığın tehlikelerinin de bilincindeydi. Kant, bir doktrin olarak aşırı akılcılığa karşı çıkarak aklın sınırlarını belirtti ve bunun için bazı kısıtlamalar getirdi. Genel bir zihinsel eğilim olarak aşırı akılcılık, hayatı son derece mekanik yapmasının yanısıra, güzel sanatlarda, edebiyatta, müzikte vb., olağan duygusal faaliyetlerin insana verdiği nimet ve

İKBAL VE AKIL

mutluluklardan onu mahrum bırakacak niteliktedir. Her şeyden önce, aşırı akılcılık, dîni inançları zayıflatır ve dînin insanlara bağışladığı nimetlerin en güzelleri arasında yer alan nihal adaletle ilgili umudu ve güvenlik duygusunu alt-üst eder. İslam tarihinde, Abbasilerin son döneminde ve 18.yüzyıl Avrupasında akılcılığa karşı büyük bir hareket başladı. Fakat, aralarındaki fark şudur: İslam tarihinde (bazı ender durumlar hariç) akılcılığa karşı hareket aralıksız devam ederken, Batı'da bugün bile devam eden akılcılığın lehinde ve aleyhinde bir sürü etki ve tepkiler görülmüştür. İktbal, bir milletin düşünce sistemine hayat ve canlılık veren ve iki uç düşünce arasındaki dengenin kurulmasına yardımcı olan bu etki-tepkinin gereğini çok iyi biliyordu. Kendisi de yaratıcı faaliyetlerinde etki-tepki sentezinin güzel örneklerini vermiştir. Şiir akla karşı bir 'tepki' iken, düz yazıları, (yani konferansları), kendi şiirlerindeki 'tepki'ye karşı bir tepkidir.

İktbal, "İslam kültürünün ruhu ve canlılığı" adlı konferansında şöyle demiştir: "İç tecrübe insan bilgisinin kaynaklarından sadece biridir. Kur'an-ı Kerim'e göre bilginin iki kaynağı daha vardır: Doğa bilimi ve Tarih. Ve ancak bu bilgi kaynaklarından yararlanıldığı takdirde, İslamın ruhu ve canlılığı tam olarak ortaya çıkabilmiştir." Tecrübenin iç kaynağının önemi, örneğin sezgi, vicdan, vb., Büyük Müslüman düşünür, şair ve mutesevvifler tarafından olanca güçle ve hakkıyla dile getirilmiştir.

İktbal, bu bilgi kaynağının önemini vurgulanmasında önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak, maalesef, Kur'an-ı Kerim'in belirttiği bilginin diğer iki kaynağı, yani, Doğa ve Tarih, yüzyıllarca Müslümanların dikkatini aynı ölçüde çekmemiştir. Bilginin bu iki kaynağı çağımızda iyice kullanılmalıdır. İktbal, işte Kur'an'ın bu mesajını hatırlatan biriydi.

Dipnotlar

1. Şibli, "İlm-ül Kalâm and Al-Kalâm" Karaçi, Masood Publishing House, 1964,s 25
2. "Mişkât-ül Envar", İng.ter.W.H.T. Gairdner,

TÜRKÇE İKBALİYAT

Lahore, 1952, s 83-91 M. Saeed Shaikh'in "Studies in Muslim Philosophy" Lahore, 1974, s 156,dan iktibas edilmiştir.

3. Kur'an-i Kerim, II:30-33
4. Kur'an-i Kerim, II:164,6:97-99,25:45-46, 88:17-20; 30:32
5. Sayid Ali Abbas Celalpuri, "İkbal kâ ilm-i Kalam", Lahore, 1972

İKBAL'İN FELSEFİ DÜŞÜNÇESİNDE FEN BİLGİSİNİN ÖNEMİ

RAZIUDDIN SİDDİKİ

Dr. M. Raziuddin Siddiqi: Pakistan'in tanınmış fen adamı, eğitim uzmanı, ve İkbâl bilgisi konusunda muteber bir bilgin. Vaktiyle Osmaniya Üniversitesi Hyderabad (Deccan) Peşavar Üniversitesi, Sind Üniversitesi Hyderabad, ve Quaid-e Azam Üniversitesi İslamabad'ın rektörü olarak çalışmıştır. İkbâl'in felsefesinin güvenilir bir müfessiridir. İkbâl'in felsefesi üzerinde çok düşündürücü yazıları vardır.

İkbal, sadece üstün bir şair değil, aynı zamanda büyük bir düşünür ve eşsiz bir bilim adamıydı. Gerek şiirleri, gerek konferansları, gerekse yazılarını okurken zihinsel güçlerinin tazeleği, bilgisinin genişliği, görüş açısının büyüklüğü ile din, felsefe ve bilimin hem klasik hem de modern ilkelerini tam olarak kavrayışından etkilenmememiz mümkün değildir. İkbal, "enfüs", yani insanın iç dünyası ve "âfâk", yani kosmos'un en büyük ve en temel sorunlarını enine boyuna ele almış, düşüncelerini ve deneyimini, okuyucuların yüreğinde derhal yerleşen güçlü bir şiir diliyle ifade etmiştir.

İkbal, gerçek bir bilim adamının diğer bir özelliğine de sahipti. Zihni daima açık olan İkbal, insan bilgisindeki ilerlemelere göre görüş ve yargılarını değiştirmeye hazırды. Nitekim, "İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu" adlı eserinin önsözünde bu tutumunun tüm araştırma ve incelemelerin temel ilkesi olduğunu belirtmiştir. "Felsefi düşünce alanında, son bir görüşün bulunmadığı da unutulmamalıdır. İlim ve irfan yeni yeni mesafeler katedip, düşünce ve fikir alanlarında yeni boyutlar açıldıkça daha başka görüşler, hatta bu konferanslarda yer alan fikirlerin daha kuvvetlileri, ortaya atılabilir. Bize düşen görev, insani düşünce akımını yakından izlemek ve bu konuda bağımsız, araştırmacı bir tavır sürdürmektir." (1)

Bu, çevremizde genellikle karşılaştığımız dogmatik düşüncelerden gayet farklı bir yaklaşımdır.

İkbal'in ilkönce Lahor'da felsefe okuduğu ve daha sonra İngiltere ve Almanya'da bu alanda yüksek tahsil ve araştırmalar yaptığı çok iyi bilinmektedir. Ancak O, diğer filozoflar gibi, ömrünün sonuna doğru kaleme aldığı, "İslam'da Dini Düşüncenin

TÜRKÇE İKBALİYAT

Yeniden Doğuşu'nun dışında, düşüncelerini bir kitapta düzenli ve mantıklı bir sistem olarak açıklama yoluna gitmemiştir. Hayatının tümünü, şiirin engin sahasına adamasının sebebi, çabaları için bambaşka amaç ve ülküler seçmiş olmasıydı. Bu da insanoğlunun tamamen maddiyatla ilgilendiği ve mekanik bir hayat biçimini benimsediği için hızla sürüklenmekte olduğu felakete uğramaktan toplumu kurtarmaktı. Hedef ve amaçlarına varabilmek için şiirin, kupkuru ve renksiz felsefeden çok daha etkin olduğunu gördü. Nitekim bu gerçeği, güzel şiirlerinden birinde şöyle dile getirmiştir:

Gerçek, soğuk bir dille ifade edilirse felsefedir,

Buna kalpten bir kıvılcım eklenirse şiir olur.

İkbal'in okurları arasında yanlış bir düşünce yayılmıştır. Deniliyor ki İkbal, fen bilgisinin değerini önemsememiş, sezgi ve iç tecrübeye karşı, akıl ve zekâyı horlamıştır. Tabii, onun şiir ve konferanslarını derinlemesine incelememiş olanlar böyle derler. Elbette bundan daha fazla gerçeğe aykırı hiç birsey olamaz. Bu yanlış anlam, onun ilk dönem şiirlerinin bağlamlarının dışında, yüzeysel olarak değerlendirilmesinden meydana geliyor. Gerçek şudur ki İkbal, 19. yüzyılın sonunda İslam dünyasında gençlerin klasik fiziğin yarattığı maddeciliğin etkisi altında kaldığını, din ve kültürlerine hiç önem vermediğini gözlemişti. O, madalyonun öbür yüzünü göstermek ve Kant'ın Almanya'da ve Berkeley'nin İngiltere'de yaptığı gibi, bilimin ve mutlak aklın sınırlarını belirtmek istiyordu. İkbal, dinin veya Allah'a inancın herhangi bir akılcı dayanağı olmadığı yolundaki yanlış düşünceyi ortadan kaldırmak amacıyla fen bilgisinin kendi alanı dışında geçerli olmadığına işaret etti. Bu konuda İkbal'in "İslam'da Dinî Düşünce'nin Yeniden Doğuşu"nun şu pasajı dikkate değerdir:

"Şüphe yok ki, müsbet ilim nazariyeleri güvenilir bilgi sağlar. Çünkü incelenmesi mümkün olan bu nazariyeler doğa olaylarını önceden haber verip kontrol etmemizi sağlar. Ancak, unutulmamalıdır ki, müsbet ilim denilen şey, Mutlak Hakikat'in bir tek sistematik görünümü değil, kısmi görünümünün bir yığındır. Kısmi görünümlerin, birbirine uymayan bütün bir tecrübenin parçacıkları olduğunu söyleyebiliriz. Doğa bilimi madde, hayat, ve zihin gibi konuları işler. Ancak madde, hayat

İKBAL'İN FELSEFİ DÜŞÜNCESİNDE FEN BİLGİSİNİN ÖNEMİ

ve akıl birbirlerine nasıl bağlıdır sorusu aklınıza geldiği an, bunlardan bahseden çeşitli bilimlerin kısmi mahiyetlerini görmüş olursunuz. Bu bilimler tek tek ele alındığı zaman da, sorunuza tam ve doyurucu bir cevap vermekten aciz olduklarını anlarsınız."

İkbal'in bazı şiirlerinde bahsettiği bilimin sınırları işte bunlardır. İkbal'in yukarıda adı geçen kitabının bazı yerlerinde bilimin ve felsefi din bilgisinin Mutlak Hakikat ile uğraşırken kullandıkları metodları arasındaki fark hakkında şu görüşe yer verilmiştir:

"Anlaşıyor ki, Hakikat ile kavramlar yoluyla uğraşma metodu bu uğraş için hiç de ciddi bir yol değildir. Fen bilgisi, elektronun bir bütünü olup olmadığına hiç önem vermez. Bu sadece bir simge veya bir anlayış olabilir. Fen bilgisi, metafiziği tamamen gözardı edebilir ve Lange'nin ifade ettiği gibi, bunu şiirin haklı bir sınıfı olarak kabul edebilir veya Nietzsche'nin dediği, (3) yetişkinlerin yasal bir oyunu olduğunu söyleyebilir."

Ama fen bilgisinin bu sınırlarından sözeden sadece İkbal değildir. Einstein ve Planck'tan tutun da Heisenberg ve Dirac'a kadar çağımızın bütün büyük bilim adamları aynı görüşü öne sürmüşlerdir. Örneğin Dirac, fen bilimine göre 'elektrik nedir' değil, 'elektrik ne yapar' diye sormanın daha doğru olduğunu belirtmiştir. İkbal'in, fen bilgisinin sınırlamalarıyla ilgili bu görüşüne bakıp, kendisinin akılcılık düşmanı veya bilime karşı olduğunu ileri sürmek, elbette ki doğru olmayacaktır. Onun için, aşağıdaki paragraflarda İkbal'in, fen bilgisinin tahsiline ve bilimsel metodun kullanılmasına ne kadar önem verdiğini örneklerle anlatmaya çalışacağım:

Her şeyden önce, Dr. İkbal'ın, fizik, biyoloji ve sosyoloji gibi bilimlere ait son gelişmeler, etüd ve çalışmaları dikkatle izlediğinin ve filozofik eserlerinde bunlara geniş çapta yer verdiğinin açık örnekleri, şiirlerinde, mektuplarında, özel sohbetlerinde ve en önemlisi, "Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu" adlı konferanslarında vardır. İkbal'in bu bilimsel görüşlerinin bazılarında daha önce yayımlanmış olan aşağıdaki makalelerimde bahsettim:

- (1) İktbal'in Zaman ve Mekan Kavramı.
- (2) İktbal ve Hür İrade Sorunu.
- (3) İktbal'in Düşüncelerinde Din ve Bilimin Yeri.

İktbal'in adıgeçen kitabındaki konferansları aslında bilimin çeşitli dallarından alınan ve felsefi din bilgisine uyarlanan bilimsel görüşlerle doludur. Bunu göstermek için biz burada bazı konferanslarından alıntı yapacağız.

"Orta çağdan beri insanı düşünce ve deney alanında sonsuz gelişmeler kaydedilmiştir. İnsanın tabiata hakim olması, kendisine olan inancını artırmış, çevresini oluşturan güçlerden daha üstün olduğu fikrini pekiştirmiştir. Yeni görüş açıları ortaya atılmış, yeni deneylerin ışığında geçmiş meselelere çözüm aranmış, bununla birlikte yeni yeni meseleler de ortaya çıkmıştır. Öyle anlaşıyor ki insanı akıl, kendi temel unsurları olan zaman, mekân ve illiyeti aşmaya başlamıştır. Bilimsel düşüncenin gelişmesi nedeniyle bizim idrak mefhumlarımızda bile değişiklik olmaktadır. Einstein'ın nazariyesi evren ile ilgili görüşümüzü temelden değiştirmiş, hem felsefenin ortak sorunlarına bambaşka bir açıdan bakma yolunu açmıştır." (4)

Biyolojiye ait bir örnek de aşağıdadır:

"Onun için hayat, eşi olmayan, kendine özgü bir olaydır ve tahlili, mekanizma kavramıyla imkânsızdır. Bunun fiili bütünlüğü..... bir çeşit birliktir ki, diğer bir açıdan bakılınca da çokluktur. Hayatın, gelişmesinin tüm safhalarında, ve kendi evrenine göre kendini değiştirebilmesinde takip ettiği yol, makina bahsinde asla akla gelemeyecek bir yoldur ... Bu bakımdan, hayatın kendisinin temel bir gerçek olduğu, fiziksel ve kimyasal süreçlerden önce geldiği ortaya çıkıyor. Bu süreçler ise uzun bir tekamül devresi boyunca teşekkül etmiş bir çeşit belirli ve sabit faaliyetler olarak kabul edilmelidir. (5)

Ve en son, psikolojiden bir örnek sunalım:

"Fakat şükürler olsun ki, GESTALT adıyla bilinen yeni Alman psikolojisi, psikolojinin bağımsız bir pozitif ilim dalı olarak kabul edilmesini sağlayabilir. Aynı şekilde, evrenin veya

İKBAL'İN FELSEFİ DÜŞÜNCESİNDE FEN BİLGİSİNİN ÖNEMİ

gelişme sürecinin bazı safhalarında önceden bilinmeyen yeni birtakım özelliklerin ortaya çıkmasıyla ilgilenen Emercent Evolusiyon Teorisi de sanırım, birgün biyolojinin bağımsızlığını kazandıracaktır. Bu yeni Alman psikolojisine göre akıllıca davranış dikkatlice incelenecek olursa, içinde hisler dizisinden çok daha fazla 'basiret'in işlediği görülür."

İkbal, sadece çağdaş bilimsel gelişmelerin zeki bir izleyicisi değil, aynı zamanda arkadaşlarına ve dindaşlarına da çeşitli bilim dallarının öğrenimini öğütlemiştir:

Allah, hikmetin hayrının bol olduğunu söylemiştir
'Nerede bulursan elde et' demiştir
Eşyanın bilgisi bir güç kaynağıdır
Tıpkı, Musa peygamber'e verilen mucizeler gibi
Bilgi en yüksek göğe ulaşabilir
Ve oradan güneşin ışınlarını getirebilir
Öyle ki, çölde köpükler yaratabilir
Ve denizde serap peydah edebilir

İkbal, bazı diğer şiirlerinde inananların doğanın güçlerine egemen olup semaya uzanmalarını ister, sık, ses ve renklerle dolu evrenin, insan tarafından fethedilmesini, ihtiyaçlarına göre değiştirilmesini ve şekillendirilmesini beklemektedir. İşte böyle bir güç ve egemenlik din ve imanın ayrılmaz birer parçasıdır.

İkbal diyor ki, insan akli ancak bilimsel bilgiyle, fiziksel dünyayı katedebilir, kendi imkânlarını geliştirmek için onu değiştirip iradesine bağlı hale getirebilir. İnsanın, doğanın sırlarını çözmesi, ve kendi iç dünyasını ve dışındaki evreni fethetmesi şarttır.

İkbal'e göre milletler, ancak evren'in yaratıcısı ve geçindiricisi olan tek Allah'a sarsılmaz bir inançla bağlı kalarak bütün bilim ve bilgilere sahip olmak suretiyle namuslu ve şerefli bir hayat yaşayabilirler. Ancak bu şekilde insanoğlu, yüce Allah'ın en soylu mahluku ve yeryüzündeki halifesi olabilir.

TÜRKÇE İKBALİYAT

İkbal, bilimin önemini dile getirip açıklarken bir adım daha ileri gidiyor ve düşünce ve kuramlaştırma yoluyla, gözlem, deneyim ve düzenlemeye dayanan modern bilimin, İslam dinine bağlı olanlar tarafından Kur'an-ı Kerim'in tekniğine göre yaratıldığını belirtiyor. Nitekim, "İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu" adlı kitabında şöyle diyor:

"Kur'an'ın dikkate değer bir özelliği de gerçeğin müşahade edilebilen tarafını vurgulamasıdır Hiç şüphe yok ki Kur'an'ı Kerim'in, derin derin düşünerek tabiatın incelenmesi yolundaki çağrısının amacı, tabiatın, gerçeğin bir simgesi olduğu konusunda, insanı bilinçlendirmektir. Ancak bu hususta özellikle dikkate değer nokta, Kur'an'ı Kerim'in genellikle tecrübeye önem vermesi hususudur. Bundan dolayıdır ki Kur'an'ı benimseyenler gerçeklere saygı duymuşlar ve nihayet çağdaş bilimin kurucusu olmuşlardır. İnsanın Allah'ı arayışında dış görünümün hiçbir değer taşımadığına inanılan bir devirde, tecrübeye dayanan bir tavır uyandırmak son derece önemliydi." (7)

İkbal'in açıkladığına göre Kur'an'ı Kerim, "güneş", "ay", "gölgelerin uzaması", "gece ile gündüzün değişimi", "insanlardaki renk ve dil farkı", kısacası insanın duygusuzluğuna açıklanan doğa olaylarının tümünde nihai gerçeğin belirtilerini görür. Bir Müslümanın görevinin, bu işaretleri incelemek ve bunlardan bir kör veya bir sağır gibi geçmemek olduğu belirtilmiştir. İkbal'e göre somuta bu çağrı, Kur'an'ı Kerim'in esas itibariyle, evrenin dinamik, bitimli ve büyüme gücün de olması yolundaki öğretisiyle birlikte, İslamî düşünceyi, Yunan felsefesinden ayıran temel noktadır. Bu gerçeği bir başlangıç noktası yapıp birkaç sayfaya yayılmış olan araştırmacı tahlilden sonra İkbal, çağdaş bilimin deneysel metodlarının, aslında Müslüman bilim adamları tarafından ortaya konduğunu gösterir. İkbal, bilimsel metodların ilk önce Müslümanlar tarafından kullanıldığı gerçeğini kabul etmekte Avrupa'nın geç kaldığını, ancak yine de tam manasıyla bunu kabul ettiğini

İKBAL'İN FELSEFİ DÜŞÜNCESİNDE FEN BİLGİSİNİN ÖNEMİ

belirtmiş, bu görüşün lehinde, çeşitli tarihçilerin ifadelerini örnek olarak vermiştir.

İkbal, bu noktayı son şiirlerinden biri olan "Misafir" de ustaca ifade gücüyle açıklamaya çalışmıştır:

Keşfe dayanan modern bilimin menşei Batı değildir

Bu, Müslümanların eseridir, bu inciyi onlar bulmuştur

Araplar Avrupa'yı istila edince, fen bilgisinin temelini attı

Böylece çöl sakinleri tohumu attı, meyveyi de Batılılar topladı

Bu peri (bilim) atalarımıza ait şişeden çıkmıştır

Bizim bu periyi tekrar yakalamak hakkımızdır.

Şimdiye kadar İkbal'in, bilime, doğa'ya hakimiyetin bir aracı olarak beslediği öneme değinmeye çalıştım. Şimdi de insanın iç dünyası veya "enfüs" için bilimin önemi konusundaki görüşlerini açıklamaya çalışacağım.

İkbal'in "İslam'da Dinî Düşünce" adlı eserinde çok açık ve düzgün bir paragraf var. Bu paragrafta İkbal, dini tecrübeden alınan ilhamlardan söz ederken şöyle diyor:

"Böylece, benimsediğimiz görüş, fiziksel bilime yeni bir manevi anlam kazandırıyor. Doğa bilgisi, Allah'ın faaliyetlerinin bilgisidir. Biz doğayı gözden geçirir ve incelerken aslında Allah'ın faaliyetlerini inceliyoruz. Biz, doğayı incelerken adeta, Mutlak Ego ile bir çeşit yakınlık kurmaya çalışıyoruz; bu da yalnızca İbadetin başka bir şeklidir."(8)

İkbal, biraz daha ileri gidip, çağdaş bir insan için bilginin bilimsel bir biçimde sunulmasının şart olduğunu ifade etmiştir. Bu noktayı öylesine önemsiyor ki, yukarıda sözünü ettiğimiz eserinin önsözünde de açıklama ihtiyacını duyuyor:

"Üstelik, çağdaş insan, İslam'ın kendisine aşladığı somut

düşünce alışkanlığından dolayı bu tecrübe için ehliyetsiz bir hale gelmiştir. (Burada, tecrübeden, dinsel inancın eninde sonunda dayandığı iç tecrübe kastedilmiştir.) Kur'an'ı Kerim diyor ki; Sizin yaratılmanız da, tekrar dirilmeniz de tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir." Burada anlatılan biyolojik birlik tecrübesini yaşiyabilmek için çağımızda müsbet şeyleri anlamaya alışmış bir kafaya daha serin, psikolojik bakımdan da daha uygun bir metoda başvurmak gerekir. Böyle bir metodun olmadığı bir ortamda bilimsel din bilgisine duyulan ihtiyaç doğal karşılanmalıdır. (9)

İkbal şu gerçeği de önemle belirtmeye çalışmıştır; Dinin temeli inançtır. İnanç ise, duygunun da ötesinde bir şeydir ve kavranabilecek bir içeriği vardır. İkbal, doktriner yönüyle dinin, içtenlikle benimsenmesi ve açıkça anlaşılması halinde bir insanın karakterini değiştirecek etkiye sahip bir genel doğrular sistemi olduğu yolunda Whitehead'in görüşüne katılıyor ve diyor ki, dinin başlıca hedefi insanın iç ve dış hayatını değiştirmek ve düzenlemektir. O halde, içerdiği genel doğrular çözümsüz kalmamalıdır:

"Amaçları açısından dinin nihai ilkelerinin akılcı temellere dayalı olma ihtiyacı, bilimsel dogmalara oranla daha fazladır. Fen bilgisi, akılcı metafiziği ihmal edebilir, ve zaten şimdiye kadar ihmal edegelmiştir. Buna karşılık din, tecrübe karşıtlarını uzlaştırma arayışını ve insanlığın içinde bulunduğu ortamın haklılığını gözardı edemez. Bundan dolayıdır ki, Prof. Whitehead, 'din çağları akılcılık çağlarıdır' demiştir."(10)

İkbal ayrıca, düşünce ile sezginin, temelde birbirinden ayrı olduğuna inanmak için bir neden bulunmadığını açıklıyor. Görüşüne göre düşünce ve sezgi "aynı kaynaktan çıkıyor ve birbirini tamamlıyor. Biri, Hakikatin sadece birkaç yönünü ele alırken, diğeri de tümüyle kavrar. Biri, ebediyeti gözlerken, diğeri, Hakikatin geçici yanına bakar. Her ikisi de birbirine muhtaçtır. Hakikat , her ikisine, hayattaki yollarına göre kendini gösterir ve her ikisi de aynı hakikati görmek ister". İkbal, Bergson'un "Sezgi, zekânın yalnız üstün bir çeşididir" sözüne tam olarak katılır. (11)

İkbal'in bilim ve akılcı metod ile ilgili değerlendirmesi

İKBAL'İN FELSEFİ DÜŞÜNÇESİNDE FEN BİLGİSİNİN ÖNEMİ

şu sözleriyle doruğa erişmiştir: "İslamiyette akılcı temelleri araştırma bizzat Hz. Peygamber tarafından başlanmıştır. O'nun sürekli olarak tekrarladığı dua: "Ey Rabbim, bana eşyanın hakikati ve mahiyeti hakkında bilgi ver" şeklindeydi. İktbal, İslam kültürünün ruhundan söz ederken de bunun temelini tümevarımsal mantık olduğunu açıklamıştır. İnsanoğlunun, evriminin ilk aşamalarında ruhi enerjisi, bir nevi "Peygamberane bilinç" yarattı. Bu da, hazır kararlar, seçenekler, ve hareket biçimleri sağlayarak, bireysel düşünce ile seçenekleri ekonomileştirir. Ancak, akıl ve eleştirel yeteneğin dogmasıyla, hayat kendi yararına, bilincin akılcı olmıyan şekillerinin oluşması ve gelişmesini engeller. Bilincin akılcı olmayan bu şekilleri, insan evriminin ilk aşamalarında ortaya çıkmış olan şekillerdir. Tek başına insanı çevresinin hakimi yapan tümevarımsal mantık, bir başarıdır, ve bir kez ortaya çıktıktan sonra bilimin diğer metodlarını ortadan kaldırmak suretiyle pekiştirilmelidir.

İktbal, vecd içinde yazdığı bir paragrafta tümevarımsal mantığın doğuşunu Peygamberliğin son bulma fikrine bağlıyor ve İslam Peygamberinden sonra başka bir peygamberin görevlendirilmemesinin ne kadar mantıklı ve gerekli olduğunu gösteriyor. O diyor ki:

"Meseleye bu yönden bakıldığı takdirde, İslam Peygamberinin eski ile modern dünya arasındaki çizgide bulunduğu görülüyor. Vahy'in kaynağı göz önünde tutulacak olursa, İslam Peygamberi eski dünyaya, eski çağlara mensuptur, Vahy'in ruhuna bakılırsa, modern çağa bağlıdır. İslam Peygamberinde hayat, yeni istikamete uygun başka ilim kaynakları keşfeder..... İslam'ın doğuşu, tümevarımsal aklın doğması anlamına gelir. İslam'da, kendi kendini ortadan kaldırmanın gerekli olduğunu keşfetmekle peygamberlik kemâle erişmiştir. Bu, derin bir sezis ifade eder. Şöyle ki, hayatı ebediyen idare etmek mümkün değildir. Murakebeye çekilip en son kendi imkânlarıyla başbaşa kalmalıdır. Nihailik fikri, İslam'da çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. İslam'ın ruhban sınıfının, ve miras yoluyla geçen hükümdarlığın ortadan kaldırılışı, Kur'an'ı Kerim'da sürekli olarak akla ve tecrübeye baş vurma tavsiyesi, ve insan biliminin kaynakları olarak tabiata

ve tarihe verilen önem, hep bunlar peygamberliğin sona ermesi fikrinin değişik yönleridir. Aslında Kur'an'ı Kerim, hem enfüs'ü (benliği) hem de afakı (dünyayı) birer bilgi kaynağı olarak tarif eder ... Peygamberliğin son bulma fikrinin entelektüel değeri, doğa-üstü bir kaynağa bağlı olduğu iddia edilen tüm şahsî yetkilerin insan tarihinde sona erdiği inancını geliştirerek, mistik duygulara karşı bağımsız, eleştirici bir tavır yaratmaya yönelik olmasındadır. Böyle bir inanç, psikolojik bakımdan bir güç teşkil eder ve bu gibi egemenliğin gelişmesine engel olur. Bu düşüncenin amacı, insanın iç dünyasında yeni bilgi ufukları açmaktır."(12)

Bu kısa tahlil bile İkbâl'in, bilim ve bilimsel metoda büyük önem verdiğini göstermeye yeter. İkbâl, mutlak aklın kendi sınırları olduğu ve Nihâl Hakikate dair tam ve bütün bir bilgisini sağlayamadığını belirtir, ancak, çağımız insanının yararına olacak din bilgisinin kurallarını akılcı bir biçimde ortaya koymak için, bundan vazgeçilemeyeceğine işaret eder, Onun için, İkbâl'in çıkardığı ve öngördüğü ideal sonuç şudur: İnsanlığın kurtuluşu için din ile akıl, sezgi ile zekâ, ve iç tecrübe ile fen bilgisi arasında bir bağ, bir sentez ve uyum sağlanmalıdır. Nitekim, görüşünü şöyle dile getirmeye çalışır:

Zekâ aşk ile pekişince Hakkı bulur

Aşk, zekâ ile birlikte sağlam temeller bulur

Aşk ve zekânın karışımıyla yeni bir dünya doğar

Onun için, zekâ ile aşkı birleştirip yeni bir dünya kuralım.

Unutulmamalıdır ki, burada İkbâl "aşk" kelimesiyle, Kur'an'ı Kerim'in şu ayetiyle belirlediği gibi "İman" ve inancı ifade etmek istiyor:

"İman edenler, Allah'a şiddetle aşık olurlar"

En son, İkbâl Batı'ya mesajını, inanç ve sezgi ile zekânın bir sentezinin yapılması gerektiğini öğütleyerek tamamlıyor. İkbâl'in düşündüğü sentezi ilahî zekâyâ eşit olup, Doğa'nın sırlarını çözebiliyor, çünkü insan kalbinin titreşimini bir meleğin görüşü açısıyla birleştiriyor.

İKBAL'İN FELSEFİ DÜŞÜNÇESİNDE FEN BİLGİSİNİN ÖNEMİ

Benliğe bakan akıl nerede, dünyaya bakan akıl
nerede

Bülbülün kanadı nerede, şahinin kanadı nerede

Rüzgâr gibi bahçeden bakıp geçen nerede

Gül ve nesrinin vicdanına inebilen nerede

Ne mutlu iki cihanın genişliğine neden olan akla

Meleklerin nuru, insanoglunun kalbinin sıcaklığı
da ondandır.

Dipnotlar:

1. İقبال, "The Reconstruction of Religious Thought in Islam", Sh. M. Ashraf, Lahore - 1977, önsöz, Sayfa:6
2. Aynı eser, Sayfa:41-42
3. Aynı eser, Sayfa:184
4. Aynı eser, Sayfa: 7-8
5. Aynı eser, Sayfa: 44
6. Aynı eser, Sayfa: 107-108
7. Aynı eser, Sayfa: 13-14
8. Aynı eser, Sayfa: 57
9. Aynı eser, Sayfa: 5 (önsöz)
10. Aynı eser, Sayfa: 2
11. Aynı eser, Sayfa: 2-3
12. Aynı eser, Sayfa: 126-127

MUHAMMAD IQBAL'S
Stray Reflections

Note book of Allama Iqbal that recorded his views on different themes during the period 1910-. Offers useful glimpses of the fertile, agile, rich and lively mind of the poet-philosopher and reflects his varied interests. Revised and enlarged by Dr. Javid Iqbal (ed.) this edition contains the facsimiles of all the available pages of the original documents as well. Demmy size H.B pp.264 Rs.150

İKBAL, CİNNAH VE FİLİSTİN

DR. GHULAM ALI CHAUDHRY

M.S. 712'de Haccac b. Yusuf Sakafi, ülkesinin sahil yolundan geçen hacıların güvenliğini ihmal etmemesi için yapılan uyarıları dinlemeyen Sind bölgesinin Dahir adlı Hindu Raca'sını cezalandırmak amacıyla Muhammet b. Kasım'ı ordunun başında Güney Asya alt-kıtasına gönderdi. Bu genç Arap generali, alt-kıtada ilk Müslüman zaferini kazandı. Fakat bu olay Afganistan ve Orta Asya'dan gelen Müslüman fatihlerin Kuzey Batıdaki geçitlerden Hindistan'a yaptıkları akınlardan çok önce idi. Alt-kıtada böylece yerleşen Müslüman egemenliği, değişen güç ve ihtişamla yaklaşık bin yıl kadar devam etti. 1707 senesinde Evrengzib öldüğünde, hemen hemen bütün Hindistan Müslüman egemenliği altındaydı.

On yedinci yüzyılın başlarında İngilizler bu bölgeye ticaret yapmak bahanesiyle deniz yoluyla geldiler ve Moğol âlicenaplığından yararlanarak Hindistan'ın batı sahillerinde ticaret merkezleri kurdular. Bundan yüz elli yıl sonra ise İngilizler, kızışan sandalye kavgası içinde yok olan Moğol hükümetinin yerini almaya başlamışlardı. İngilizler, hile, komplo ve zor kullanarak doğuda Bengal, kuzeyde Oudh, güneyde Mysor ve batıda Sind'e kadar ulaşabildikleri her yerde Müslüman prenslikleri ve topraklarını ele geçirerek kendi topraklarına kattılar. Moğollara ilk büyük darbe Evrengzib'den elli yıl sonra 1757'de, Navab Siracuddevle'nin Benga'deki Plassey'de İngilizler karşısında yenildiğinde geldi. Darbelerin sonuncusu da Evrengzib'den yüz elli yıl sonra son Moğol imparatoru Siracuddin Bahadır Şah, öldüğü ve gömüldüğü Birmanya'nın başkenti Rangun'a sürgüne gönderilmeden önce, Delhi'de oturmuş çaresizlik içinde çocuklarının katledilerek başkentinin sokaklarında dolaştırılmasını seyrederken geldi.

TÜRKÇE İKBALİYAT

Alt-kıtadaki İngiliz gücünün artmasında iki ana neden göze çarpmaktaydı: ilk olarak, Sultan Selahaddin tarafından 1187'de yenilgiye uğratıldıklarından beri İngilizler ile Avrupa'nın diğer Hıristiyan devletlerinin İslam ve Müslümanlara karşı olan kökleşmiş düşmanlıkları, ikinci olarak ise bin yıldan beri Müslümanlar tarafından yönetilmekte olan Hinduların, İngilizlere devamlı bir şekilde sundukları yardım. Böylece İngilizler, Hinduları her sahada ve her türlü vasıta ile destekleyip güçlendirirken, Müslümanları her yerde ve mümkün olan her yolla aşağılıyor ve yıpratıyorlardı. Hindular da eski olayların öcünü almak için çoğunlukla İngilizlerin yanında Müslümanlara saldırıyorlardı. İngiliz-Hindu ortaklığının yaptığı en çirkin hareket ise Keşmir eyaletinin satılması idi. 1846'da İngilizler, güzel Cammu bölgesini, % 80 Müslüman nüfusu (şimdi yaklaşık 6.5 milyon) ve 180 bin km²'den de fazla arazisi ile birlikte, 15 milyon Rupee karşılığında satmak için bölgenin Hindu bir Dogra'sı olan Gulab Singh ile anlaştılar. Böylece bir toplum ve yurtları, alelade bir toprak parçası gibi işlem görmüş oldu. Bu büyük bir cinayet, insanlığa karşı işlenmiş korkunç bir suç idi. Kendisi de Keşmirli bir aileye mensup olan Allame İkbâl, bu olaydan yaklaşık 80 yıl sonra şöyle sesleniyor:

"Köylü, tarla, ırmak ve orman sattılar,

Bir toplumu ne ucuza sattılar."

Kendilerine çevrilmiş bu çift namlulu İngiliz-Hindu silahının karşısında bölge Müslümanları iki ayrı direniş biçimini seçtiler. İçlerinden en fazla ümitsizliğe düşmüş olanları, daha önce Seyyid Ahmet Şehit ve Şah İsmail'in önderliğinde, Pencab'ın Sikh tiranlarına karşı girişilen mücadeleleri örnek olarak Kuzey-Batı sınır bölgesindeki tepelerde bir mukavemet merkezi kurdular. Daha sağ görülü olanlarına ise Seyyid Ahmet Han önderlik etti. Bunlar, Müslüman vatandaşlarına, İngiliz üstünlüğü gerçeğini sabır ve metanetle kabuletmelerini öğütledi, Hinduların yakında iktidara geçme ihtimaline karşı uyardı, ve işbirliğiyle kendi iddialarının güçlendirilmesini tavsiye ettiler. Tabiiyatıyla Müslümanlar, İngilizlerin kurduğu ve Hinduların yönettiği Ulusal Kongresinin hilesini zamanında anladılar ve Bengal'deki Dakka'da 1906 yılında kendi ayrı siyasi partileri olan Tüm-Hindistan Müslüman Birliğini organize etmek için

İKBAL, CİNNAH VE FİLİSTİN

toplandılar. Bu fikre önderlik edenler arasında Navab Vikar'ül Mülk, Navab Muhsin'ül Mülk ve Navab Salim'ullah da vardı. Sonuçta Kuzey-Batıdaki mücahit kampı İngilizlerce tasfiye edildi ise de, Seyyid Ahmet Han ve çevresinin politikaları hemen yararlı sonuçlar verdi. İngilizler, temsilci seçimleri için reformlar önermeye başladığında bölgedeki toplam nüfusun %25'sini oluşturan Müslümanlar, bir toplum olarak var olmalarına yönelik tehdidi açıkça gördüler. Hindulara karşı Müslümanların sayısı her seviyede, yani kazalarda, vilayetlerde, ve merkezde, üçe bir olacaktı çünkü Hindu seçmen sayısı 75 iken Müslüman seçmen sayısı ancak 25 olabilirdi. Müslümanların istediği, Müslüman seçmenlerin Müslüman temsilcileri seçmesi, Hindu seçmenlerin de Hindu temsilcileri seçmesi prensibi idi. Nihayet bu istekleri kabul edildi.

Hindu çoğunluğun egemen olduğu Hindistan'da, Müslüman azınlık için ayrı seçim uygulamasına, daha önce iyi bir örneğin bulunması ilginçtir. Şöyle ki Rumların çoğunlukta olduğu Kıbrıs'ta Türk azınlığı için temsilci seçme ve oy kullanma hakkı da aynı prensibe dayalı idi.

Müslümanların bu ayrı siyasal kimlikleri onların kurtuluş ümidi olan İslamiyetten doğmuştur. Allah'a ve Peygamberine inanan insanlar olarak bölgedeki bin yıllık egemenlikleri, onların düşüncelerini iki şekilde biçimlendirmişti:

- 1) Yurt içinde putperest Hinduların politik egemenliğini asla kabul etmemek.
- 2) Yurt dışında ise daima Müslüman dünyasının dayanışması için çalışmak.

Onlardaki bu Müslümanlık bilinci, en kötü durumlarında dahi zayıflamadı. Hatta kendi meşakkat ve çilelerine rağmen evrensel Müslüman kardeşliği ideallerini asla kaybetmediler. İngiliz tebası olarak, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonunda bütün Müslüman ümmeti hain ve vicdansız düşmanların insafsız elleri altında gasp edilip parçalanırken Hindistan'daki Müslümanların çaresizliğini bir düşünün. Bu insafsızlığı protesto etmek için Hindistan'ın bir ucundan öbür ucuna kadar tüm ülkedeki Müslümanların yüzbinlercesi İngilizlere karşı ayaklandılar. İngiliz yöneticileri de bu Müslümanları tüfeklerine

TÜRKÇE İKBALİYAT

hedef tuttu, üzerlerine atlarını sürdü, onları hapisanelere ve sürgüne attı, ve mallarına el koyup evlerini yaktılar. Müslümanlar, ümitsiz bir mücadele sonunda kaldırılan Hilafet uğruna bu zulümlere haftalarca veya aylarca değil, yıllarca katlandılar. Türkiye’de yer alan beklenmedik gelişmelere müteakip Hilafet hareketi sona erdiğinde, "Darul Harp" olan Hindistan’dan hicret ederek "Dar-ul İslam" olan Afganistan’a geçmek isteyen yüzlerce Müslüman, ümitsizlik içinde evlerini, yurtlarını terkettiler.

Konu ile ilgili tarihsel belgelere rasgele bakıldığında bile, Müslüman dünyasındaki kötü durum karşısında Hintli Müslümanların hissettikleri keder ve öfke meydana çıkacaktır. Hatta herhangi bir kişi Tüm-Hindistan Müslüman Birliğinin kayıtlarında, Balkanlar, Cezayir, Fas, İran, Türkiye, Tunus, Trablusgarb, Mısır ve Suudi Arabistan’a ilaveten Suriye, Irak, ve Filistin’i de kapsayan Arap yarımadasındaki olaylar karşısında delegelerin yaptıkları sayfalar dolusu protestoları bulabilir. Toplantılarda verilen demeçler, başkanlık nutukları ve alınan kararlar, bu topraklarda yaşayan Müslüman kardeşlerine yapılan insanlık dışı muamele ve haksızlıklara karşı onların kızgınlığını ve kederlerini göstermektedir. Bu kınamalar yapanlar arasında Hakim Muhammet Acmal Han, Mevlana Muhammet Ali, Kaid-i Azam Muhammet Ali Cinnah, Allame Muhammet İkbâl, Mevlana Hasret Mevhani, ve Mevlana Zafer Ali Han gibi Hintli Müslümanların önde gelen düşünürleri de dahil idi.

Bağımsızlık yanlısı Hintli Müslümanlar, Müslüman Birliğinin yönetimi altında özgürlükleri için mücadele verirken yayınladıkları bu dayanışma bildirisi bütün İslam dünyasında açık ve kesin bir şekilde etkisini gösterdi. Benim buradaki gayem bu kardeşlik fikrinden bahsetmek değil, yalnızca Pakistan’ın iki kurucusu olan Muhammet İkbâl ve Muhammet Ali Cinnah’ın İngiliz-Hindu cephesi karşısındaki mücadeleleri sırasında Filistin’deki Arap haklarına nasıl dikkat ettiklerini göstermeye çalışmaktır.

1917 Kasımında İngiliz dışişleri sekreteri Arthur Balfour, önde gelen Siyonistlerden Lord Rothschild ve Amerikan başkanı Woodrow Wilson’un onayı ile Filistin’de yahudi halkına ulusal bir vatan oluşturulması için İngiliz desteğini

İKBAL, CİNNAH VE FİLİSTİN

açıkladığından beri bölge Müslümanları, sınırsız uluslararası gangesterliğe mahkûm edilmiş oldular. Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti, Filistin'in resmi yönetimini Müttefikler ve dünya Siyonizmi tarafından gizlice hazırlanmış Manda yönetimine verdiğinde Müslümanların bu durum karşısındaki şaşkınlıkları daha da arttı. Hint Müslümanları, toplantılarda yapılan konuşmalarla, alınan kararlar vasıtasıyla ve heyetleri aracılığı ile İngiliz yöneticilerine Filistin'deki İngiliz politikasının son derece zararlı olduğunu ve Arap davasının haklı olduğunu kabul ettirmeye çalıştılar.

Yahudi göçmenleri Filistin'i doldururken, İngiliz manda yönetimi de ziraat ve kolonize etme adına Arap topraklarına el koyuyor ve bunları satıyordu. Fatimiler'in 1099'da Haçlılar karşısında yenilişinden, Sultan Selahaddin Eyyubi'nin 1187'de Kudüs Latin Kırallığını ortadan kaldırdığı tarihe kadar olan 88 yıl dışında, İslam etkisi altındaki Arap toplumu Kudüs ve Kutsal Topraklara M.S. 638'den 1917'ye kadar politik, sosyal ve kültürel açıdan egemen olmuşlardı. Ne var ki şimdi bu gerçek, bütün dünyada dağılmış bulunan, ataları ve daha sonraki nesilleri de Demir Çağından başlayarak M.Ö. 721'de İsrail'in siyasi bir birey olarak tamamen yokolduğuna kadar Filistin'i yönetmiş olan yahudiler tarafından inkâr ediliyordu. Keşmir toprağını ve halkını birlikte satmış olan İngilizler, Filistin toprağını ve halkını da azar azar satabilirdi. Muhammet İkbal, cevabını çok iyi bilmesine rağmen onlara bir soru sordu:

"Eğer yahudilerin Filistin toprağında bir hakkı varsa,

Araplar niçin İspanya'yı isteyemiyorlar ?

Hayır, İngiliz emperyalizminin başka gayeleri var,

Narenciye ağacının, balın veya hurmanın hikayesi değil
bu ."

Ardarda gelen şiirlerinde İkbal, iki manda kuvveti olan Britanya ve Fransa'yı, Filistin ve Suriye'deki korkunc eylemlerinden dolayı kınadı.

1930'larda Filistin'deki durum gitgide tehlikeli bir hale geldi. İngilizler, Arap direnişini sindirmek için acımasız baskı yöntemleri benimsediler ve sonuçta olaylar genel bir

ayaklanmaya dönüştü. Temmuz 1937'de Kraliyet Komisyonu Lord Peell'in başkanlığı altında yayınladığı raporda Filistin'in taksimi ve oraya Yahudi göçüne yardım edilmesini tavsiye ettiğinde ise bütün İslam dünyası şaşkınlığa düştü.

İngiliz Ulusal Birliği'nden Bayan Farquharson bu şaşkıncı kararlar hakkında Muhammet İkbâl'den görüşlerini açıklamasını rica etti. İkbâl, 20 Temmuz 1937'de ona cevap olarak şöyle yazdı :

"Filistin'in İngiltere'ye ait olmadığını unutmamamız gerekir. O, Filistin'i, Milletler Cemiyetinin verdiği manda yönetimi altında tutuyor. Müslüman Asya'nın yeni öğrendiğine göre Manda, güçsüz Müslüman milletlerin topraklarını Anglo-Fransız yararlarına bölebilmek için icadedilmiş bir sistemdir. Filistin, Arapların gelişinden çok önce kendi özgür iradeleri ile onu terkeden yahudilere de ait değildir. Hatta Siyonizm de dini bir hareket sayılmaz..... Gerçekten de tarafsız bir okuyucuya vermiş olduğu etki, Siyonizmin bir hareket olarak yahudilere ulusal bir vatan verme amacıyla değil, İngiliz emperyalizmine Akdeniz kıyısında bir yer bulma amacıyla kasten yaratılmış olduğudur.

"Rapor bütününde, Komisyon'un, kendi emperyalist gayelerini gizlemek amacıyla uydurduğu sürekli manda şeklinde Kutsal Toprakların baskı altında İngilizlere satılması anlamına geliyor. Bu satışın karşılığı Araplara bir miktar para vererek onların cömertliklerinden yararlanılması, bir miktar toprağın da yahudilere verilmesidir. Ben İngiliz devlet adamlarının Araplara karşı olan düşmanca politikalarını bırakıp ülkelerini onlara iade edeceklerini ümit ediyorum...." (2)

27 Temmuz 1937'de basında yayınlanan bir beyanatında Muhammet İkbâl şöyle dedi:

"Araplara yapılmış haksızlığı, Yakın Doğu'daki durumu anlayan her hangi biri kadar şiddetli bir şekilde benim de hissettiğimi halka temin ederim.

"Tarihsel perspektif içinde tetkik edilince bu problem tamamen bir Müslüman problemidir. İsrail tarihi ışığında incelendiğinde Filistin, Halife Ömer'in Kudüs'e girişinden 1300

İKBAL, CİNNAH VE FİLİSTİN

yıl önce bir yahudi meselesi olmaktan çıkmıştır. Profesör Hockings'in de belirttiği gibi onların dünyaya yayılmaları tamamen kendi istekleriyle olmuş, kutsal kitaplarının büyük bir kısmı da Filistin dışında yazılmıştı. Aynı zamanda Filistin hiç bir zaman bir Hıristiyan meselesi de olmamıştır. Modern tarihsel incelemeler, Aziz Hermit'in varlığından bile şüpheye düşmüştür. Eğer biz bunu, Filistin'i bir Hıristiyan problemi yapmak için Haçlılar'ın bir girişimi olarak kabul etsek dahi, bu girişim Selahaddin Eyyubi'nin zaferleriyle boşa çıkarılmıştır. Ben bu yüzden Filistin'e bir Müslüman meselesi olarak bakıyorum.

"Yakın Doğu'nun Müslüman halkı ile ilişkilerinde İngiliz emperyalizmi'nin etkenleri, Kraliyet Komisyonu'nun raporunda olduğu kadar açıkça ekspoze edilmemişti. Filistin'de Yahudilere ulusal bir vatan fikri yalnızca bir hileydi. Aslında İngiliz emperyalizmi, kendisi için Müslümanlar'ın kutsal topraklarında devamlı olarak manda yönetimi altında tutacağı bir yer aradı. Bu gerçekten tehlikeli bir girişimdir. Araplar üzerinde sıkı yönetim kanunları ile baskı yaratarak ve onların âlicenaplığından yararlanarak onları yumuşatıp, Hz. Ömer Camii'ni de içine alan Kutsal Toprakları satmak, bir başarıdan daha ziyade devlet adamlığının iflasıdır. Zengin toprakların bir bölümünün yahudilere ve kalan kayalık çölün, bir miktar para ilavesi ile, Araplara verilmesi politik akıllılık değil, alçakça bir muameledir.

"Bu kısa demeçte Filistin Raporu'nun detaylarını tartışmak benim için imkânsız. Bununla beraber, yakın tarihte Asya Müslümanlarının ders alması gerektiği önemli olaylar vardır. Deneyimler, Yakın Doğu halkının politik bütünlüğünün, Türklerin ve Arapların tamamıyla birleşmesinde yattığını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Türkleri, Müslüman dünyasının geri kalanından ayırma politikası hâlâ yürürlüktedir. Arasıra Türkler'in İslamı inkâr ettiklerini duyuyoruz. Bu kadar büyük bir yalan aslâ söylenmedi. Yalnızca İslami hukuk kuralları tarihi hakkında hiç bir fikri olmayan bir kişi bu tür zararlı propagandaya inanır."

Asya'nın Arap olmayan bağımsız Müslüman ülkelerindeki Müslüman devlet adamlarını, dönemin aynı zamanda onlar için de bir deneme anı olduğuna dair uyarın

TÜRKÇE İKBALİYAT

İkbal, yazısına şöyle son verdi:

"Halifelğin kaldırılmasından beri bu, tarihsel güçlerin karşı karşıya gelmeye zorladığı, hem dinî hem de siyasi nitelikte olan uluslararası ilk ciddi problemdir. Filistin meselesinin durumu sonuçta Müslümanları sözde Milletler Cemiyeti olarak geçen Anglo-Fransız kuruluşunun üyeleri olarak pozisyonlarını ciddi bir şekilde gözden geçirmeye ve Doğu Milletler Cemiyeti oluşturmanın pratik yollarını araştırmaya zorlayabilir." (3)

Muhammet İkbal 6 Eylül 1937'de Bayan Farquharson'a tekrar yazdı:

"Mısır, Suriye ve Irak'ta Az çok temaslarım oldu. Necef'ten de mektuplar aldım. Filistin'in bölünmesi karşısında Kerbela ve Necef'teki Şiilerin yaptığı güçlü protestoları okumuş olmalısınız. Aynı zamanda İran Başbakanı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı, konuşmalar yaparak durumu protesto ettiler.

"Hindistan'da da olaylar karşısındaki kızgınlık gittikçe artıyor. Geçen gün Delhi'de 50,000 Müslüman toplanarak Filistin Komisyonu aleyhinde gösteri yaptılar

"Milletler Cemiyetinin İngiltere'yi vahim politik bir hata yapmaktan kurtaracağına ve böyle yapmakla da İngiltere ile Müslüman dünyasının her ikisine de hizmet etmiş olacağına inanmak için bir çok nedenim var...."(4)

Ve 7 Ekim 1937'de İkbal, Tüm Hindistan Müslüman Birliği başkanı Muhammet Ali Cinnah'a şöyle yazdı:

"Filistin sorunu Müslümanları aşırı derecede endişelendirmektedir .. Birliğin bu sorun üzerinde etkili bir karar kabul edeceğine ve aynı zamanda liderlerin özel bir konferans toplayarak, geniş alanda halk kitlelerinin paylaşacağı bazı olumlu hareket şekilleri üzerinde karar vereceğine şüphem yoktur. Bu, Birliği halka yaklaştırır ve Filistin Araplarına yardım edebilir. Şahsen ben İslam ve Hindistan'ın her ikisini birden etkileyen bir konuda hapsedilmeyi umursamam. Doğu kapılarımızda Batının bir üssünün oluşumu her ikisi için de bir tehlikedir," (5)

İKBAL, CİNNAH VE FİLİSTİN

Bundan yalnızca bir hafta sonra 15 Ekim 1937'de Tüm Hindistan Müslüman Birliği'nin Luknov'daki toplantısında yaptığı başkanlık konuşmasında Muhammet Ali Cinnah şöyle dedi:

"Şimdi dönüp Filistin sorununa değinebilir miyim ? Bu olay Hindistan'daki bütün Müslümanları derinden etkiledi. İngiliz Hükümeti bütün politikalarıyla başından beri Araplara ihanet etmiştir. Bunu yaparken de doğuştan her şeye kolay inanan Arapların bu niteliğinden en çok yararlandı. Büyük Britanya, Büyük Şavaşın baskısı altında Arap toprakları için tam bağımsızlığı ve Arap federasyonu oluşturmayı Araplara garanti etmişti. Yayınladığı bildirisi ile Britanya bu garantiye ihanet etti. Asılsız sözler vererek Araplardan yararlandıktan sonra, açıkça uzlaşmaz ve uygulaması imkânsız olan çirkin Balfour Bildirisi ile kendini bölgede manda kuvveti olarak yerleştirdi. Sonra, yahudilere ulusal bir vatan bulma politikasını sürdüren Büyük Britanya, Filistin'i bölmeyi teklif ediyor, Kraliyet Komisyonunun tavsiyeleri de bu trajediyi tamamlıyor. Eğer bu tavsiyeler uygulanırsa, Arapların kendi topraklarındaki meşru haklarının yok edilmesi ve tamamen ortadan kaldırılmasına hiç şüphe kalmıyacak. Şimdi de bizden gerçeklere dikkat etmemiz isteniyor. Peki bu durumu kim yaratmıştır? Durum İngiliz devlet adamlarının azimli ve haince çalışmalarıyla meydana getirilmiştir. Ben yalnızca Hint Müslümanları adına değil, bütün Müslüman dünyası adına konuştuğuma eminim. (Diyebilirim ki) eğer Büyük Britanya, savaş öncesi ve sonrası Araplara ve genelde tüm dünyaya, orijinal beyannâmesinde açıkça ifade ettiği vaatlere ve amaçlara hürmet etmezse, kendi mezarını kendisi kazmış olacaktır. Bu görüşüme bütün düşünen ve açık fikirli insanlar katılacaktır. Öğrendiğime göre, yaratılan heyecan hisleri çok gergindir, İngiliz hükümeti de ümitsiz bir şekilde baskı kanunlarını kullanıyor, ve Filistin'deki Arapların fikirlerini bölmeye çalışıyor. Hint Müslümanları buna yekpare karşı koyarak, mümkün olan her yolla Araplar'a yardım etmeye ve bütün haksızlıklara karşı mücadele etmeye devam edeceklerdir." (6)

Cinnah'ın başkanlığını yaptığı Luknov'daki aynı toplantıda, Tüm-Hindistan Müslüman Birliği Filistin ile ilgili aşağıdaki kararları kabul etti:

TÜRKÇE İKBALİYAT

"Tüm-Hindistan Müslüman Birliği, bütün Hindistan Müslümanları adına Kıraliyet Filistin Komisyonunun tavsiyeleri ve parlamentoya sunulan müteakip politik bildirimlerin kendi dini duygularına aykırı olduğunu ilan eder ve dünya barışının menfaatleri için vakit geçirmeden bu kararın iptalini ister.

"Tüm-Hindistan Müslüman Birliği, Müslüman ülkelerin yöneticilerinden, Filistin'deki kutsal yerlerin Müslüman olmayanların egemenliğinden ve Kutsal Topraklardaki Arapları yahudi sermayesinin desteklediği İngiliz emperyalizminin esaretinden kurtarmak için bütün nüfuzlarını ve gayretlerini kullanmaya devam etmelerini rica eder.

"Tüm-Hindistan Müslüman Birliği, Ulu Müslüman Konseyi ve Büyük Müftünün saygın liderliği altındaki Arap Yüksek Komitesine olan güvenini kaydeder ve Filistin'deki yerel yöneticileri, görünüşte kanun ve nizamı korumak maksadıyla, ama aslında bölme planı vasıtasıyla yabancıların menfaatlerini korumak için yapılan baskı politikasıyla hâlihazırda Müslüman dünyasında yaratılmış olan öfkeyi daha da şiddetlendirmemeleri için uyarır.

"Tüm-Hindistan Müslüman Birliği oturumunda İngiliz Hükümetini, eğer Filistin'de sürdürdüğü yahudi yanlısı politikasını değiştirmezse, Hint Müslümanlarının dünyanın diğer Müslümanları ile uyum içinde İngilizlere İslam düşmanı olarak bakacağına ve kendi inançlarına göre alınacak bütün tedbirleri benimsemeye zorlayacağına dair uyarır."(7)

Kıraliyet Komisyonu'nun Raporunu takip eden yıllarda Büyük Müftü Al-Hac Amin al-Hüseyini ve Arap Yüksek Komitesi tarafından yönetilen Arap ayaklanması, eşi görülmemiş bir şiddette arttı. Ve 1900'de 22 olan yahudi kolonilerinin sayısı 1917'de 47'ye, şimdi ise 200'e yükselmiş bulunuyor. Bir taksim eylemi böylece gerçekleşti, yahudi "ulusal vatani" da artık "İsrail devleti" haline gelmek üzere idi.

Allame Muhammet İkbâl 21 Nisan 1938'de vefat etti fakat onun çağrısı Müslümanların ruhlarında yankılanmaya devam etti. Muhammet Ali Cinnah 26 Aralık 1938'de Patna'daki Tüm-Hindistan Müslüman Birliği toplantısında yaptığı başkanlık konuşmasında şöyle dedi:

İKBAL, CİNNAH VE FİLİSTİN

"Filistin'deki durumun Müslümanları nasıl derinden sarstığını biliyorum. Kendi ulusal özgürlükleri için savaşmakta olan Araplara yardım etmek gerekirse, Müslümanların hiç bir fedakârlıktan kaçınmayacaklarını da biliyorum. Araplara haksız bir şekilde muamele edildiğini biliyorsunuz--ülkelerinin özgürlüğü için savaşan insanlar terörist olarak tanımlanarak çeşitli baskılara maruz bırakılıyor. Onlar vatanlarını savunurken süngüleniyor ve sıkı yönetim kanunlarının yardımıyla eziliyor. Fakat hiç bir millet, ve bir millet olarak yaşamaya hakkı olan hiç bir halk, Filistin Araplarının yaptığı gibi büyük fedakârlıklar yapmadan önemli bir sonuç elde edemez. Biz bütün kalbimizle yağmacılar karşısında savaşan bu cesur kahramanların yanındayız. Onlar, sermaye piyasasını yöneten uluslararası yahudiliği gizlice memnun etmeyi amaçlayan İngiliz emperyalizmi tarafından desteklenen muazzam haksızlıklara maruz kalıyorlar ..." (8)

Patna'daki aynı toplantıda, Tüm-Hindistan Müslüman Birliği, Cinnah'ın başkanlığı altında aşağıdaki kararları benimsedi:

"Tüm Hindistan Müslüman Birliğinin ortak kanaatine göre adaletsiz Balfour Bildirisi ve Filistin'de İngiliz Hükümeti tarafından benimsenen baskı politikasının amacı, yahudiler için beslenen sempatiyi İngiliz emperyalizmini güçlendirme düşüncesi ile kullanıp bu ülkeyi İngiliz İmparatorluğuna katmak, Arap devletleri federasyonu fikrini ve bu federasyonun diğer Müslüman devletler ile muhtemel birleşmesini engellemek için bir bahane uydurmaktır. Aynı zamanda onlar Filistin'deki Kutsal toprakları sürekli bir biçimde ellerinde tutup gelecekteki askeri harekâtları için deniz ve hava üsleri olarak kullanmak istemektedirler. Bu amaca ulaşmak için Araplara yapılan haksızlıkların tarihte benzeri yoktur.

"Müslüman Birliğinin bu oturumu, çeşitli zulümlere maruz bırakılan ve kutsal topraklarıyla ulusal haklarını korumak ve vatanlarını kurtarmak için elinden gelen bütün fedakârlıklar yapan Araplara kahramanlar ve şehitler olarak bakar, kahramanlık ve fedakârlıkları için kendilerine tebrik eder, İngiliz Hükümeti Filistin'e yahudi akımını derhal durdurmazsa, önerdiği konferansa Büyük Müftü ile Arapların gerçek

TÜRKÇE İKBALİYAT

liderlerini ve Hintli Müslümanların temsilcilerini çağırmasa, toplantının bir maskaralıktan başka bir şey olmayacağını inanır, İngiliz Hükümetini de bu yüzden uyarır.

"Bu toplantı Filistin probleminin bütün dünya Müslümanlarının problemi olduğunu, ve eğer İngiliz Hükümeti Arap haklarını gözetmez ve dünya Müslümanlarının isteklerine uyum sağlamazsa, İngiliz sömürgesi ve yahudi zorbalığından Arapları kurtarmak için, Hint Müslümanlarının temsilcilerini de içeren uluslararası bir Müslüman Konferansının kararlaştıracağı her türlü fedakârlığı yapmak için Hint Müslümanlarının hazır olacağını ve bu amaçla her türlü girişime başlayacağını bildirir...."(9)

II.Dünya Şavaşı 1939'da başladı. İngiliz Hükümeti bir taraftan savaş çabası içinde Müslümanlarla işbirliği yolları ararken, diğer taraftan da "savaş mültecileri" olarak gelen yahudi göçmenlere Filistin'in kapılarını tamamen açmak için Siyonistlerle anlaştı. 21 Mart 1940'ta tarihi "Pakistan kararı"nın kabul edildiği Tüm-Hindistan Müslüman Birliğinin toplantısında Lahor'daki yaptığı başkanlık konuşmasında Muhammet Ali Cinnah, İngiliz Hükümeti ile yaptığı müzakereleri açıklıyarak şöyle dedi:

"Bize, Arapların makul ulusal isteklerini karşılamak için çabalar, ciddi gayretler yapıldığı söylendi. Ama biz sadece gayretli çabalarla, samimi çabalarla, en iyi çabalarla yetinemeyiz. Biz İngiliz Hükümetinin Filistin'deki Arapların isteklerini gerçekten karşılamasını istiyoruz."(10)

Cinnah'ın başkanlığı altında Lahor'da yapılan aynı toplantıda, Tüm-Hindistan Müslüman Birliği, bir önceki yıl Kahire'deki Filistin Konferansına katılan Abdurrahman Siddiki'nin teklif ettiği aşağıdaki kararları kabul etti:

"Tüm-Hindistan Müslüman Birliği, Filistin konusunda Araplarla bir anlaşmaya varmasında İngiliz Hükümeti tarafından yapılan aşırı oyalamaya ciddi bir endişe ile bakmaktadır, Filistin probleminin çözümüne dair dünya Müslümanlarına, özellikle de 1914-18 Savaşı sırasında aktif yardımlarını sağlamak için Hindistan'daki Müslümanlara verilen yaadlere aykır olan herhangi bir düzen parça parça olarak infaz edilmeyeceğine

İKBAL, CİNNAH VE FİLİSTİN

inanır, bunu açık ve kesin bir dille belirtip kaydeder. Birlik ayrıca, Kutsal Topraklarda bulunmakta olan büyük bir İngiliz kuvvetini Arapları sindirmek ve teslim olmaya zorlamanın tehlikesi karşısında İngiliz Hükümetini uyarır.”(11)

Nisan 1943'te Cinnah'ın başkanlığında Delhi'de toplanan Tüm-Hindistan Müslüman Birliğinin oturumunda başkanlık tarafından önerilen aşağıdaki kararlar kabul edildi:

“Tüm-Hindistan Müslüman Birliği, olarak Filistin'e yahudi göçüne dair mevcut bütün kısıtlamaları kaldırmak, sonra da Filistin'i bir yahudi devletine dönüştürme politikasını benimsemesi için Amerikan Hükümeti üzerinde baskı yaratan Amerika'daki yeni Siyonist propagandaları ve hareketlerini büyük bir dikkatle izlemektedir.

“Bu toplantı, yeni Siyonist hareketinin amacının, Avrupa'da zulüm gören ve savaş bölgesinde bulunan yahudilere savaş mültecileri olarak Filistin'in kapılarını açıp bir emri vaki ile Filistin'de bir yahudi çoğunluğu oluşturmak olduğu görüşündedir.

“Bu toplantı, bu yeni hareketi Filistin Arap Yüksek Komitesinin dağıldığı ve dünya boyunca organize olmuş yahudilik ve onun yüksek finansmanı karşısında Arap milliyetçilerinin hemen hemen savunmasız olduğu bir durumda Arap ve İslam dünyasına zarar vermek için yapılan kasıtlı bir teşebbüs olarak görmekte ve kinamaktadır.

“Bu toplantı, Filistin ve Suriye'de Arap bağımsızlığı için Arap ulusal isteklerinin yerine getirilmesinin gerekliliğini yineliyerek İngiliz Hükümetini, Arapların ulusal menfaatlerine zarar verecek her türlü hareket ve girişime karşı ciddi bir biçimde uyarır, böyle bir politikanın bütün Arap-İslam dünyası tarafından demokrasi, adalet ve anavatanlarına olan devredilemez Arap haklarına yapılan bir tecavüz olarak kabul edileceğini açıklar.”(12)

Yine Cinnah'ın başkanlığında Aralık 1943'te Karaçi'de yapılan Tüm-Hindistan Müslüman Birliğinin toplantısında aşağıdaki kararlar kabul edildi:

“Tüm-Hindistan Müslüman Birliğinin bu toplantısı,

TÜRKÇE İKBALİYAT

özellikle Majesteleri'nin Hükümetine, genellikle de diğer müttefik güçlere, son zamanlarda İtalya'nın kontrolünden kurtulan bölgelerin tekrar İtalyan Hükümetine geri verilmeyip bağımsız, egemen devletler halinde tesis edilmesini ısrarla tavsiye eder.

"Bu toplantı ayrıca, bozuk manda sisteminin bütünüyle fesh edilmesi, Büyük Britanya ve Fransa tarafından manda altında tutulan Filistin, Suriye, Lübnan gibi ülkelerin kendi özgür hükümetlerini kendi kurmak amacıyla halklarına iade edilmesi görüşündedir.

"Bu toplantı, esir ulusların özgürlüğüne kavuşmasını isteyen Birleşmiş Milletler tarafından sık sık yapılan açıklamalara dikkat ederek, Birleşik Kuvvetlerin, Fas, Cezayir ve Tunus'u serbest bırakması için Fransa'ya baskı yapmasını ister."(13)

Savaş 1945'te sona erdi. Takibeden iki yıl boyunca Hintli Müslümanlar, İngiliz Hükümeti ve Hindu Kongresine karşı bir ölüm kalım mücadelesi verdi, kan ve ateş içinde ilerlemeye çalıştılar. Allaha şükür bu mücadeleden muzaffer çıktılar, ve 14 Ağustos 1947'de egemen ve bağımsız Pakistan devleti dünya haritasında yerini aldı.

Alt kıta'da İngilizler, Keşmir'in Müslüman halkına Yeni Delhi'nin Hindu hegemonyasına bağlayarak bir ihaneti onaylarken, Ortadoğu'da Müttefikler ve Siyonistler, Filistin'de Arap ve İslam dünyasında bir yahudi devleti kurmak için son hazırlıklarını yapıyorlardı. Bunu da 14 Temmuz 1948'de başardılar. Pakistan halkı ve Araplar, Hindistan, İsrail ve onların arkasındaki büyük güçlere karşı üç ayrı savaş verdiler.

İster Filistin olsun ister Keşmir, büyük güçlerin kullandığı yöntem aynıdır. Bir Müslüman toprağını veya halkını hedef seçip, o bölgede huzursuzluk yaratırlar, tamamiyle kilise savaşçısı olan bu güçler Haçlı biçimi bir baskı ile onları ezer, daha sonra da emrivakilerine kânuna uygun bir bahane bulmak için, gerçekte bir Hıristiyan mahkemesi olan Milletler Cemiyeti veya Birleşmiş Milletler'e başvururlar. Böylelikle, buna maruz kalan Müslüman toprağı veya halkı, kilisenin iki silahı olan kilise militanları ve kilise mahkemesi arasında parçalanır.

İKBAL, CİNNAH VE FİLİSTİN

Kaid-i Azam Muhammet Ali Cinnah, kalbinde bir yara ile öldü. 11 Eylül 1948'de ölmeden yalnızca iki hafta önce, 28 Ağustos 1948'de Ramazan bayramı mesajında şöyle dedi:

"Kardeş Müslüman devletlere benim bayram mesajım, dostluk ve iyiniyet bildirilerinden ibarettir. Hepimiz tehlikeli dönemlerden geçiyoruz. Filistin ve Keşmir'de sahnelenen güc politikalarının dramı bize bir uyarıcı olmalıdır. Yalnızca bir birleşik cephe oluşturarak dünyada sesimizi duyurabiliriz." (14)

Allame Muhammet İkbâl, çalışmalarında günümüz dünyasının egemen güçlerinin güvenilmezliği ve Müslüman ferdin ve Müslüman cemaatin kurtuluşunun kendine güvenmekte olduğunu ısrarla belirtmiştir. O, Pakistan rüyasının gerçekleşmesini veya İslam düşmanlarının Keşmir ve Filistin'deki son kanlı hareketlerinin sonuçlarını görece kadar yaşayamamıştır. Fakat O, belki de veda etmek amacıyla şöyle bir öneride bulunmuştur:

Filistinli Araplar'a

Vücudunda var olan O ateşin,

Hâlâ yandığını biliyorum.

Senin dermanın ne Cenevre'de, ne de Londra'da,

Çünkü, Frenkler'in can damarı Yahudiler'in elinde.

Biliyorum ki esir bir halkın kurtuluşu,

Kendini beslemesi ve gücünü göstermesindedir.

Aslında bu iki büyük İslam hizmetkârı'nın bütün Müslüman dünyasına yaptıkları çağrılar doğrudan doğruya Kur'an'dan kaynaklanmaktadır:

Bâtıl'ı reddeden ve Allah'a inanan kişi,

Asla kırılmayacak sağlam bir tutamak yakalamış olur.

Biz Müslümanlar "Bâtıl"ı reddetmeyi ve Allah'a inançlarımıza sıkıca sarılmayı öğrenebilseydik, kuvvetlenir ve topraklarımızı kurtarabilirdik. Öyleyse bunu anlayabilecek miyiz?

?

TÜRKÇE İKBALİYAT

Dipnotlar

1. Syed Sharifuddin Pirzada, ed., Foundations of Pakistan (Karachi, 1969), Cilt,1.s. 242,431.
2. Speeches, Writings and Statements of Iqbal, ed, Latif Ahmed Sherwani. (Lahore, 1977), s. 244-245.
3. aynı yerde. s. 245-247.
4. aynı yerde. s. 248.
5. G. Allana, ed., Pakistan Movement: Historic Documents (Karachi 1968) s. 146-147.
6. Syed Sharifuddin Pirzada, ed., Foundations of Pakistan (Karachi, 1970 Cilt. II. s.272.
7. aynı yerde. s. 277-278.
8. aynı yerde. s. 307.
9. aynı yerde. s. 315-316.
10. aynı yerde. s. 334.
11. aynı yerde. s. 346.
12. aynı yerde. s. 439-440.
13. aynı yerde. s. 479-480.
14. Speeches: Quaid-i Azam Muhammad Ali Jinnah as Governor-General of Pakistan, 1947-48 (Pakistan Publications, Karachi).

قلب آدمي